T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

İKTİSAT TEORİSİ VE TARİHİ BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE 2013-2018 YILLARI ARASINDA MUTLULUĞUN BELİRLEYİCİLERİ: FAKTÖR ANALİZİ VE ÇOKLU LOGİT ÜZERİNE BİR UYGULAMA

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Seda ERTÜRK

KOCAELİ 2020

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

İKTİSAT TEORİSİ VE TARİHİ BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE 2013-2018 YILLARI ARASINDA MUTLULUĞUN BELİRLEYİCİLERİ: FAKTÖR ANALİZİ VE ÇOKLU LOGİT ÜZERİNE BİR UYGULAMA

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Seda ERTÜRK

Prof. Dr. Selçuk KOÇ

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No:29.07.2020/18

KOCAELİ 2020

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER i
ÖZET iii
ABSTRACT iii
KISALTMALAR iv
TABLOLAR LİSTESİ v
EKLER LİSTESİ vii
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.REFAH EKONOMİSİ 4
1.1. KLASİK REFAH EKONOMİSİ 6
1.2. YENİ REFAH EKONOMİSİ 9
1.3.TEMEL REFAH TEOREMLERİ 10
1.3.1. Pareto Optimumu 10
1.3.2. İkinci En İyi Teori 11
1.3.3. Hicks-Kaldor Tazmin Prensibi 12
1.4.SOSYAL REFAH FONKSİYONU 13
1.5.SOSYAL SEÇİM TEORİSİ 17
1.5.1.Arrow Sosyal Seçim Teorisi 18
1.5.2.Amartya Sen Sosyal Seçim Teorisi 20

İKİNCİ BÖLÜM

2. REFAH ENDEKSLERİ 23
2.1.REFAH ENDEKSLERİ 23
2.1.1. Faydacı Yaklaşım 24
2.1.2. Yoksulluk Yaklaşımı 25
2.1.2.1. Geleneksel Yoksulluk Yaklaşımı 26
2.1.2.2. Küresel Yoksulluk Yaklaşımı 30
2.2. DÜNYA REFAH ENDEKSLERİ 33

2.2.1. İnsani Gelişme Endeksi.....33
2.2.1.1. Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi 39
2.2.1.2. Cinsiyete Dayalı İnsani Gelişme Endeksi 40
2.2.1.3. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi.....40
2.2.1.4. Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi.....41
2.2.2.Sosyal Gelişme Endeksi.....41
2.2.3. Legatum Refah Endeksi.....43
2.2.4. Mutlu Gezegen Endeksi 44
2.2.5. Gayri Safi Milli Mutluluk Endeksi.....44
2.2.6. OECD Daha İyi Yaşam Endeksi.....45
2.3. TÜRKİYE REFAH ENDEKSLERİ.....46
2.3.1. İllerde Yaşam Endeksi 46
2.3.2. Yaşam Memnuniyeti Araştırması.....48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.TÜRKİYE' DE REFAH VE MUTLULUK İLİŞKİSİNE DAİR BİR UYGULAMA 50
3.1. LİTERATÜR TARAMASI.....51
3.2. FAKTÖR ANALİZİ VE ÇOK DURUMLU LOJİSTİK REGRESYON ANALİZİ.....54
3.2.1. Faktör Analizi 54
3.2.2. Lojistik Regresyon Modelleri 55
3.3. VERİ VE BULGULAR.....58
3.3.1. Faktör Analizi Bulguları.....59
3.3.2. Çok Durumlu Lojistik Regresyon Modelleri Bulguları.....66
SONUÇ.....87
KAYNAKÇA 90
EKLER.....98
ÖZGEÇMİŞ.....134

ÖZET

İnsanoğlunun doğası gereği kendi sahip olduklarıyla, yetenekleriyle diğer insanlarla kendilerini karşılaştırmak olmuştur. Kendini ispatlama, maddi-manevi zenginlikleri, sağlıkları, eğitimleri kişi ve toplum refahını karşılaştırmak için gerekli değişkenlerdendir. Zamanla bu değişkenler mutluluğun da refah üzerindeki katkıları bilimsel çalışmalarla desteklendikçe değişmeye başlamıştır.

Bu çalışmanın temel hipotezi de 2013-2018 yılları arasında Türkiye'de refah ve mutluluk ilişkisindeki belirleyen faktörlerin değişip değişmediğinin belirlenmesidir. Böylelikle adı geçen dönemlerde iktisadi olayların açıklanmasında faydalı olması umulmaktadır.

Çalışmada temel hipotezle ilişkilendirilerek Türkiye'de 2013-2018 yılları arasında sağlık ve sosyal güvenlik, eğitim, kişisel çevre ve destek ağları, kişisel güvenlik ve adalet hizmetleri, kamusal memnuniyet, sosyal baskı, çalışma hayatı ve gelir, kişisel gelişim alanlarında mutluluğun dinamikleri değişime uğramıştır.

Anahtar Kelimeler: refah ekonomisi, sübjektif refah, mutluluk ekonomisi.

ABSTRACT

By the very nature of mankind, it has been to compare what he has with his talents compared to other people. Self-proofing, material and spiritual wealth, health, education are essential variables to compare individual and community well-being. It started to change as it was supported by scientific studies.

The main hypothesis of this study, 2013-2018 between the years of variables in the happiness and prosperity in Turkey is to investigate how the relationship has changed.

Basic hypothesis interactive study preferred health and social security between 2013-2018 in Turkey, education, personal environment and support networks, personal security and justice services, public satisfaction, social pressures, work and income, for personal development has undergone changes in the dynamics of happiness .

Keywords: welfare economy, subjective well being, happiness economy.

KISALTMALAR

BMKP (UNDP): Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

ECOSOC: Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

GSYH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü

İGE: İnsani Gelişme Endeksi

TUİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UNICEF: Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu

YMA: Yaşam Memnuniyeti Araştırması

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Borda Kuralı....18
Tablo 2: İnsani Gelişme Endeksi....38
Tablo 3: Boyut Endeksi.....38
Tablo 4: Sosyal Gelişme Endeksi....42
Tablo 5: Küresel Refah Endeksi....44
Tablo 6: Literatür Araştırması....54
Tablo 7: Model Seçimi....56
Tablo 8: Kişisel Çevre ve Kişisel Destek Ağları Boyutu....60
Tablo 9: Kamusal Memnuniyet Boyutu....62
Tablo 10: Eğitim Boyutu....62
Tablo 11: Kişisel Gelişim Boyutu....63
Tablo 12: Sosyal Baskı Boyutu....63
Tablo 13: Kişisel Güvenlik ve Adalet Hizmetleri Boyutu....64
Tablo 14: Sağlık ve Sosyal Güvenlik Boyutu....65
Tablo 15: Çalışma Hayatı ve Gelir Boyutu....66
Tablo 16: Sosyal Baskı Boyutu Çok Mutlu Kategorisi....67
Tablo 17: Sosyal Baskı Boyutu Mutlu Kategorisi....68
Tablo 18: Sosyal Baskı Boyutu Orta Mutlu Kategorisi....69
Tablo 19:Sosyal Baskı Boyutu Mutsuz Kategorisi....70
Tablo 20: Kişisel Güvenlik ve Adalet Hizmetleri Boyutu Çok Mutlu Kategorisi....71
Tablo 21: Kişisel Güvenlik ve Adalet Hizmetleri Boyutu Mutlu Kategorisi....72
Tablo 22: Kişisel Güvenlik ve Adalet Hizmetleri Boyutu Orta Mutlu Kategorisi....72
Tablo 23. Kişisel Güvenlik ve Adalet Hizmetleri Boyutu Mutsuz Kategorisi....73
Tablo 24. Eğitim Boyutu Çok Mutlu Kategorisi....74
Tablo 25: Eğitim Boyutu Mutlu Kategorisi....74
Tablo 26: Eğitim Boyutu Orta- Mutlu Kategorisi....75
Tablo 27: Eğitim Boyutu Mutsuz Kategorisi....76
Tablo 28: Kişisel Gelişim Boyutu Mutluluk Kategorileri....77
Tablo 29: Kişisel Çevre ve Kişisel Destek Ağları Boyutu Mutluluk Kategorileri....78
Tablo 30: Kamusal Memnuniyet Çok Mutlu Kategorisi....79
Tablo 31: Kamusal Memnuniyet Boyutu Mutlu Kategorisi....80
Tablo 32: Kamusal Memnuniyet Boyutu Orta- Mutlu Kategorisi....81
Tablo 33: Kamusal Memnuniyet Boyutu Mutsuz Kategorisi....81

Tablo 34: Çalışma Hayatı ve Gelir Boyutu Mutluluk Kategorileri 82
Tablo 35: Sağlık ve Sosyal Güvenlik Boyutu Mutluluk Kategorileri 84

EKLER LİSTESİ

Ek 1: FAKTÖR ANALİZİ UYGUNLUK TESTİ.....98
Ek 2:ÇALIŞMA HAYATI VE GELİR BOYUTU LOJİT UYGUNLUK TESTİ 98
Ek 3:ÇALIŞMA HAYATI VE GELİR BOYUTU LOJİT OLASILIK DEĞERLERİ.....99
Ek 4: EĞİTİM BOYUTU LOJİT UYGUNLUK TESTİ 104
Ek 5: EĞİTİM BOYUTU LOJİT OLASILIK DEĞERLERİ 104
Ek 6: KAMUSAL MEMNUNİYET BOYUTU LOJİT UYUM TESTLERİ .106
Ek 7: KAMUSAL MEMNUNİYET BOYUTU LOJİT OLASILIK DEĞERLERİ.....107
Ek 8: KİŞİSEL ÇEVRE VE KİŞİSEL DESTEK AĞLARI BOYUTU LOJİT UYGUNLUK TESTİ.....111
Ek 9: KİŞİSEL ÇEVRE VE DESTEK AĞLARI BOYUTU LOJİT OLASILIK DEĞERLERİ.....112
Ek 10:KİŞİSEL GELİŞİM BOYUTU LOJİT UYGUNLUK TESTLERİ 116
Ek 11:KİŞİSEL GELİŞİM BOYUTU LOJİT OLASILIK DEĞERLERİ 117
Ek 12: KİŞİSEL GÜVENLİK VE ADALET HİZMETLERİ LOJİT UYGUNLUK TESTİ.....120
Ek 13: KİŞİSEL GÜVENLİK VE ADALET HİZMETLERİ BOYUTU LOJİT OLASILIK DEĞERLERİ 121
Ek 14:SAĞLIK VE SOSYAL GÜVENLİK BOYUTU LOJİT UYGUNLUK TESTİ.....125
Ek 15: SAĞLIK VE SOSYAL GÜVENLİK BOYUTU LOJİT OLASILIK DEĞERLERİ.....126
Ek 16: SOSYAL BASKI BOYUTU LOJİT UYGUNLUK TESTİ 129
Ek 17:SOSYAL BASKI BOYUTU LOJİT OLASILIK DEĞERLERİ 130

GİRİŞ

İnsanoğlu hem felsefi hem de ekonomik hayatta mutluluğa ulaşmak için yüzyıllardır arayış içerisindedir. Ekonomi bilimi çerçevesinden bakıldığında mutluluğa ulaşmanın yolunun refahı artırmak olduğu genel kabul görmüş bir varsayım olarak kişilerin önünde durmaktadır. Bu bağlamda toplumların ve insanların temel hedefi yüzyıllar boyunca refahlarını artırmak olmuştur. Bu hedef doğrultusunda hem toplumlar hem de insanlar refahlarını artırmalarının yollarını aramışlardır. Sanayi Devrimi'ne kadar refah, gelirle ilişkilendirilmiştir. Sanayi Devrimi'nden sonra refahı açıklamak için sadece gelirin yetersiz kaldığı konusunda fikir birliğine varıldığı görülmekte, dolayısıyla refahın dinamikleri de ilave edilen faktörler ile birlikte değişime başlamıştır. Bu bağlamda iktisatçıların çalışma alanları genişlemiş ve diğer disiplinler ile birlikte ortak alanda çalışmalar yaparak gittikçe daha geniş bir alana yayılmıştır. Psikolojinin temel alanı olan mutluluğun iktisatçıların ilgi alanına girmesiyle birlikte refah çalışmaları 'Mutluluk Ekonomisi' adı altında davranışsal iktisat alt biliminin doğmasına neden olmuştur.

Refah kavramı, temel olarak iyi ve mutlu olma hali olarak tanımlanabilir. Nihai hedef refaha ulaşmaktır. Nihai hedef refaha ulaşmaksa, mutluluk hedefe ulaşmada bir araç olarak değerlendirilebilir. Mutluluğun sadece gelirle artmaması, toplumların ve insanların mutluluklarını artırması için sosyokültürel, beşeri sermayeye yatırım, çevreleriyle iletişim halinde olmaları, sağlık gibi temel etkenlerle artmaktadır. Çünkü Easterlin Paradoksu'nda (1974) da belirtildiği gibi gelir, mutluluğu sadece belli bir eşik değerine kadar artırırken; belli bir eşik değerinden sonra azalarak artırmaktadır. Dolayısıyla kişinin gelirinin yüksek olması tek başına mutluluğu artıracak bir etkene sahip değildir.

İnsanoğlunun doğuştan beri var olan birbirlerini karşılaştırma içgüdüsü toplumları da etkilemiştir. Bu sebeple ülkelerin refahlarını karşılaştırmak için refah endeksleri oluşturulmuştur. İlk endeks, İnsani Gelişme Endeksi (İGE)'dir. Anand ve Sen (1994) tarafından geliştirilen bu endeks, 1990 yılına kadar gelirle ölçülmekteyken; 1990 yılından sonra eğitim, sağlık ve gelir boyutları altında ölçülmeye başlamıştır. Daha sonra İnsani Gelişme Endeksi (İGE), bu boyutların

yetersizliğinden dolayı *Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği, Çok Boyutlu Yoksulluk* endeksleri gibi alt endeksler oluşturmuştur. Ayrıca OECD, Legatum Enstitüsü, Yeni Ekonomi Vakfı vb. bazı kurum ve kuruluşlar da refah endeksleri oluşturmuşlardır. OECD'nin *Daha İyi Yaşam Endeksi, Mutlu Gezegen Endeksi, Küresel Refah Endeksi, Gayri Safi Milli Mutluluk Endeksi* gibi endeksler örnek verilebilir.

Bu çalışmanın temel amacı Türkiye'de mutluluğun dinamikleri zaman içinde değişip değişmediğini, şayet değişti ise nasıl değiştiğini tespit etmektir. Böylelikle analiz dönemi çerçevesinde mutluluğun unsurlarının değişimi ekonomik olayların açıklanmasında etkili olabileceği varsayımına dayanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) tarafından Türkiye'nin farklı coğrafi bölgelerinde de yapılan refah endeksi olan Yaşam Memnuniyeti Araştırması (YMA) için 2013-2018 yıllarında yapılan anketlerden yararlanılmıştır. Çalışmanın en önemli kısıtı YMA verilerinin 2003 yılından itibaren bulunması ve ayrıca anket verilerinin coğrafi bölgelere ayrılmamış olması sebebiyle bölgeler arası farklılıkların tespit edilememesi sayılabilir. Bu çalışma zaman ilerledikçe YMA verilerin artması ile bundan sonra yapılacak çalışmalara öncülük eden çalışmalardan biri olması hedeflenmektedir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, refah kavramı, refah ekonomisinin temel teoremleri ele alınmıştır. Refah kavramında fayda ve mutlulukla bağının bireysel ve toplumsal refah ayrımlarıyla ortaya konulmuştur. Refah teoremlerinden klasik ve yeni refah iktisadında, refahın ortaya çıkışının Pigou'yla birlikte Pareto'nun geliştirdiği teoremler açıklanmıştır. Ayrıca yeni refah iktisadında ise, sosyal refah fonksiyonu ve sosyal seçim teorileri de açıklanmıştır.

İkinci bölümde refah ekonomisinde geliştirilen endeksler yer almaktadır. Hem Dünya'da hem de Türkiye'de yer alan endeksler detaylı bir şekilde açıklanmıştır. ekonometrik uygulamanın da yer aldığı üçüncü bölümde, ilk önce literatür araştırması yapılmış olup, daha sonra çalışmanın nihai amacıyla örtüşen Türkiye'de mutluluğun dinamiklerinin boyutlandırılması yapılarak gelir, eğitim, sağlık, sosyal çevre gibi faktörlerle yıllar içinde nasıl değiştiği belirlenmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Refahın sözlük anlamı bolluk ve rahatlık içinde yaşamaktır. Literatüre bakıldığında refah kavramıyla ilgili kesin bir tanım yoktur. Ancak refah genel olarak kişinin kendi iyiliğinin maksimize edilmesi (Sen, A. 1994:38) ve kişinin mallar ve hizmetlerin tüketilmesiyle oluşan mutluluk olarak ifade edilir (Little, D. 1950:6). Refah sadece bireylerin kendi mutluluklarıyla ilgilenmez; diğer kişilerin pozisyonlarından da etkilenir. Kişilerin sempati duyma yeteneği ve bağlılıkları da refahı ilgilendiren kavramlardır (Sen, A. 1994:38). Aileye, arkadaşa, sevdiği birine karşı bağlılık ve bir başka kişinin kötü bir durumda olmasıyla kendini o kişinin yerine koyması da refahı artıran ya da azaltan durumlardır.

Refah teorisi incelenirken en çok ahlak felsefesiyle karşılaşılmaktadır. Nitekim iktisadın babası olarak sayılan Adam Smith'te Ahlaki Duygular Kuramı'nda refahı, insanların içgüdülerine, toplumsal düzenlerine, birbirleriyle olan ilişkilerine bağlar. Refah 'toplumsal iyi' olarak görev, erdem ve eylemlerin yapılması olarak nitelendirilmektedir.

Refah (welfare), literatürde utility (fayda), well-being (iyi olma) kavramlarıyla bazen birlikte bazen de birbirlerinin yerine kullanılmıştır. Atkinson, Bentham, Edgeworth, Jevons, Sidgwick, Marshall, Pigou (1952), Mill (1871) faydacılık (utilitarianism) felsefesini savunmuşlardır. Kahneman, Diener, Schwarz (2006) ise iyi oluş (well-being) kavramını kullanmıştır. Little, Haushman-McPherson, Sen daha çok refah kavramını kullanmışlardır.

Fayda (utility) kavramını kullanan Mill, faydayı ve en büyük mutluluk ilkesini ahlakın temeli olarak kabul etmektedir. Ahlak teorisine göre, zevk ve özgürlüğün amaç olarak istenen tek şey olduğu (faydayı en üst düzeye çıkarma eğiliminde olması) ve arzu edilen tüm şeylerin ya da kendi içlerinde bulunan haz için ya da hazzın teşviki ve acının önlenmesi için bir araç olması arzu edilir (Mill, J.S. 1871:333). Faydacı görüşü savunan ekonomistler, kişinin ruh halinin (anlık hislerinin/duygularının) iyi ve kötü olma durumuna göre bireyin faydasının değiştiğini ifade etmişlerdir. Edgeworth ise bir zaman dilimi içinde bireyin faydasını

o zaman dilimi içindeki mutlu eden anlık hizmetlerin toplamı olarak tanımlamaktadır (Kahneman, D. 2006:4).

İyi olma (well-being) kavramını kullanan Kahneman, iyi oluşun, tüketici tercihlerini ve sosyal refahın ölçülmesinde yararlı bir rol oynadığını, felsefi zorlukları ne olursa olsun iyi olma halinin refah ekonomisinde genel kabul gören bir kavram olduğunu ifade etmektedir. İyi olma halinin ölçümlerinin birçok amacı vardır: eşitlik için ölçütler oluşturmak, zaman içerisindeki ilerlemeyi değerlendirmek, topluluklar arasındaki yaşam standartlarını karşılaştırmak, farklı kişilerin sosyal kaynaklar üzerinde meşru olarak yapabileceği karşılaştırmalı iddiaları tartmak ölçümlerin amaçlarından bir kaçı olarak ifade edilebilinir. Bu amaçlar refah tercihlerinin tatmini olarak görülür (Kahneman, D. ve Krueger, A. 2006:4; McPherson, M. ve Haushman, D. 2006:123).

Birinci bölümün konusu olan refah ekonomisi toplumların refahıyla değil, bireylerin refahıyla ilgilenir. Bireyler kendi çıkarlarını maksimize etmek için faydalarını en yüksek seviyeye çıkartmak isteyeceklerdir. Dolayısıyla bu bölümde klasik refah ekonomisi ve yeni refah ekonomisi açıklanacaktır. Bu bağlamda öncelikle klasik refah ekonomisinde refahın temeli olan fayda kavramını ortaya atan Bentham ve Mill'in görüşlerine yer verilecektir. Yeni refah ekonomisinde ise, refahın temel teoremleri, sosyal seçim teorisi ve sosyal refah fonksiyonları açıklanacaktır.

1.REFAH EKONOMİSİ

Refah ekonomisi, ülkelerin refahlarının belirleyicileriyle ilgilidir. Bu kavramı ortaya atan ilk kişi Pigou (1952)'dur. Pigou'ya göre refah ekonomisi, toplumun bütünüyle ilgilidir. Temel varsayım, toplumun refahının maksimum düzeye çıkartmak üzerine kurulmuştur. Toplumun refahı toplumu oluşturan bireylerin refahlarının toplamı olması sebebiyle toplum refahı, bireylerin tükettiği mal ve hizmetlerden sağladığı faydalara bağlıdır.

Ahlak felsefesi incelenirken, kişinin diğer kişilerle ilişkisi, kendi mutluluğuyla ilgili kararlar alırken birçok refah teorisi bulunur. Birçok refah teorisinde nihai iyiliğin sonsuz mutluluk getirdiği, zihinsel durumlarının kendiliğinden iyi olduğuna inanır. Bentham, iyiliğin zevk olduğunu savunurken; Mill, bunun mutluluk olarak

adlandırdığı çok çeşitli zihinsel durumlar olduğunu savunur. Sidgwick (1874), iyi olanın içsel olarak arzu edilen herhangi bir zihinsel durum olduğundaki melez görüşü savunur. Refahın zihinsel durumlar meselesi olduğunu inkar eden bir çok filozof da vardır. Nietzsche büyük başarıları nihai ürünler olarak kabul eder. Nietzsche'nin de belirttiği üzere iyi olma hali sağlıktan kişisel ilişkilere kadar elde edilen başarıların toplamıdır (McPherson, M. ve Haushman, D. 2006:119).

Refah teorisi dağınık bir felsefe alanıdır. Faydacılık, bilimsel bir etik iken; refah ekonomisi etiğin bir dalı olduğunu iddia eden görüşler bulunmaktadır. Çeşitli teorileri kategorize etmek zordur ve bunların hepsi farklı zorluklara sahiptir. Ancak, refah teorisyenleri, refah arttığında ya da azaldığında yargıda bulunduğunda bu felsefi problemleri ele almaktan kaçınmazlar. McPherson ve Haushman'a göre (2006) refah ve refah teorileri, resmi veya temel olarak sınıflandırılabilir. Temel refah teorisi, insanların kendileri için neyin iyi olduğu ifade edilmektedir. Hedonizm, temel refah teorisinin bir örneğidir ve refahın mutluluk veya zevk olduğunu söylemektedir. Resmi refah teorileri, insanların kendileri için hangi şeylerin iyi olduğunu, nasıl belirlediğini belirtmektedir ancak bunların ne olduğunu söylemez. Refahın tercihlerin tatminini belirlemek resmi refah teorisi sunmaktır. Örneğin, resmi refah teorilerine göre, mutluluk tercihin nihai sonucuysa, hem refah tercihinin memnuniyeti hem de refahın mutluluk olduğu belirtilir (McPherson, M. ve Haushman, D. 2006:119-120; Little, D. 1950:8).

Normatif ekonomi teorisi, bir birey için neyin iyi olduğunu bireyin kendisine bırakırken; pozitif ekonomi teorisi, insanların isteklerini karşılamak için birbirleriyle işbirliği yaptıkları bir sistem önermektedir. Her bireyin belirli bir tercih ölçeğine sahip olduğunu ve faaliyetlerini bu tercihleri karşılayacak en iyi şekilde düzenlediğini ve insanların tercihlerini açıklamada fayda düzeylerine yani tercih memnuniyetlerine baktıkları varsayılır (McPherson, M. ve Haushman, D. 2006:121; Hicks, J. 1939:698).

Refah ekonomisi, toplumun refahıyla değil bireylerin faydalarıyla ilgilenen bir bilim dalıdır. Klasik refah ekonomisinin en temel görüşüne göre, bireylerin faydalarının toplamı toplumun refahını belirler. Faydaların toplanması, onu ölçülebilir ve karşılaştırılabilir yapmaktadır. Yeni refah ekonomisi, klasik refah

ekonomisine göre refahların ölçülebilir olmasını kısmen reddeden; onların sıralanması görüşü giderek kabul edilmeye başlanmıştır (Ataç, B. 2007:28).

Refah ekonomisi ile ilintili çok sayıda tanımlama ve varsayım olmakla birlikte literatürde genel kabul görmüş klasik refah ekonomisi ve yeni refah ekonomisi bu bölümde açıklanacaktır. Ayrıca literatürde önemli bir yere sahip olan Bergson'un (1938) sosyal refah fonksiyonu ve sırasıyla Arrow (1951) ve Sen'in (1999) sosyal seçim teorileri açıklanmış olacaktır.

1.1. KLASİK REFAH EKONOMİSİ

Robbins (1935) iktisadı, 'sonlu ve kıt kaynakların alternatif kullanımında insan davranışlarını inceleyen bir bilim' olarak tanımlamaktadır (Oliveira, T., Suprinyak, C. 2017:1). Bunu yaparken de en yüksek faydayı sağlama şartını göz önünde bulundurmak zorundadır. Fayda, mutluluğu ön plana çıkaran bir ahlak felsefesidir. Faydacı düşüncenin temelleri Bentham ile atılmış olup Mill ile zenginleşmiştir. Klasik faydacılar, faydayı mutluluk ile bağdaştırıp; mutluluğun iyi olan şeylerin sonucunda gerçekleştiği bir duygu olarak tanımlamaktadırlar. Benzer şekilde Epicurean [1] yaşamda da hazcılık ve mutluluk en iyisidir. Epicurus, bedendeki acıdan ve zihindeki beladan kurtulmanın mutlu bir yaşamın nihai amacı olduğu sonucuna varmıştır. Herhangi bir arzunun gerçekleştirilmesinden sonraki zararlar ve avantajlar, sonuçta ortaya çıkan haz daha uzun sürecekse, ağrının bile cesaretle karşı karşıya kalması gereken bir analizde ölçülmelidir (O'Keefe, T.)

Bentham'a göre fayda, herhangi bir nesnedeki mülkün fayda, avantaj, zevk, iyi veya mutluluk üretmek eğiliminde olduğu ve faydanın en büyük mutluluk ilkesinin temel olarak kabul eden inanç, eylemlerin mutluluğu tersine çevirme eğiliminde olduğu gibi mutluluğu teşvik etme eğiliminde olduğu oranda doğru olduğunu ifade etmektedir. Mutluluk, zevk ve acı çekmemek; mutsuzluk acı ve zevki içerir (Bentham:1781:10; Mill, 1871: 332).

Faydacılık, temel özgürlükler, yaşama hakkı, insan hakları gibi değerlendirmeleri, karar mekanizmalarının dışına iterek sadece sonuçların ortaya

[1] Epicurean: Helenistlik dönemde (M.Ö. 341-270) ortaya çıkan felsefi bir akımdır.

çıkardığı faydalar ile değerlendirmeye tabi tutulur (Şeker, F ve Çetin, M.2012: 281). Sonuçlar ya acı ya da zevk verir; bu değerlerin tek başına yoğunluğu, süresi, kesinlik veya belirsizlik, yakınlığı veya uzaklığıyla ölçülür. Bu kıstaslar her bireyin kendi başına kabul ettiği zevk ve acıyı tahmin ederken göz önünde bulundurulması gereken kıstaslardır (Bentham, 1781). Bir varlık acı çekiyorsa, bu acıyı dikkate almayı reddetmenin ahlaki bir gerekçesi olamaz. Varlığın doğası ne olursa olsun, eşitlik ilkesi, ıstırabın başka bir varlığın kaba karşılaştırmaları yapılabildiği ölçüde benzer acılarla eşit olarak sayılmasını gerektirir. Eğer bir varlık acı çekemiyorsa veya zevk ya da mutluluk yaşayamazsa dikkate alınması gereken bir şey yoktur. Bu nedenle, duyarlılık sınırı, başkalarının çıkarları için endişe kaynağı olan tek savunulabilir sınırdır. Çoğunluk kimseyi ya da başka bir şeyi umursamadan kendileri için zevk almaları mutlu olmaları için bir sebep olamaz. Yaşamları için kendi zevklerinin ötesinde bir anlam ararlar ve anlamlı gördüklerini yerine getirirken tatmin ve mutluluk bulurlar (Singer, P. 1993). Şöyleki, öğle yemeği için birine söz verilmiş ve yolda giderken yardıma muhtaç birine yardım etmek öğle yemeğine gitmekten daha fazla mutlu edebilir; oysa hem kişiyi mutlu edecek bir davranıştan kaçınılması hem de randevunun iptal olması mutsuzluk getirmesi gerekirken, birine yardım etmek ahlak ve erdem çerçevesinde mutluluğun daha fazla artmasına sebep olabilir. Dolayısıyla bir kişinin hayatını kurtarmak faydanın fazlası ile genişlemesine yol açacaktır. Çünkü böylelikle her birey toplumun daha iyi bir üyesi olmak açısından iyileşmiş olacaktır. Onun bu dönüşümü diğerlerinin mutluluğuna, bilgisine ve gelişimine katkı yapacaktır. Fayda, iyi iş kitlesini arttıracak eğilimdeki menfaatlerin mütekabil bir alışverişi ve de genel iyiye katkı yapacak iş kapasitesini artırma durumudur (Godwin, W. 1793). Gönüllü eylemlerde her birey kendi bireysel mutluluğunu veya zevkini arar. Herkesin kendi mutluluğunu aradığı gerçeğinden, ani ve açık bir çıkarım olarak veya hatta doğal bir uzantı olarak, başkalarının mutluluğunu araması gerektiği sonucuna varılmaz. Etik bir doktrin olarak faydacılık, ahlaki duyguların fikirlerin birleşmesiyle veya başka bir şekilde deneyimlerden türetildiği psikolojik teori ile mutlak bağlantılı değildir (Sidgwick, H. 1874).

Eğer kişinin hayatının kendi mutluluğundan başka bir anlamı yoksa mutlu olmayı düşündürecek metayı elde ettiğinde, mutluluğun kişiyi terk ettiği anlaşılmaktadır. Mutluluk uğruna mutluluğu hedefleyenlerin çoğu zaman onu

bulamamasına, diğerlerinin ise tamamen farklı hedeflere ulaşmada mutluluk bulamamasına 'hazcılık paradoksu' denir. Elbette bu mantıklı bir paradoks değil, mutlu olma biçimi hakkında bir iddia ve ampirik onaydan yoksundur. İnsanlar hayatta kalır ve amaçlayıcı eylemlerle kendilerini çoğaltırlar. Hedefler doğrultusunda çalışarak ve gerçekleştirerek mutluluk ve tatmin elde edilir. Evrimsel terimlerle, mutlulukbaşarı için bir iç ödül olarak kabul edilir (Singer, P. 1993).

Haz ve mutluluk genellikle karıştırılan iki terimdir. Çoğu zaman haz denilen his saatten saate değişen anlık olarak kişiyi mutlu ettiği düşünülen bir duygudur. Mutluluk ise Aristoteles'in de belirttiği gibi 'eudoimania' bütün yaşama sirayet eden bir duygu biçimidir. Hümanist görüşe göre kendini gerçekleştirme kavramını temsil eder. Aristoteles'e göre nihai mutluluk, ahlaki erdem ve entelektüel erdem ayırımında, entelektüel erdem kategorisine girer ve mutluluk, ruhun erdeme uygun işler yapması olarak tanımlanır. Erdeme uygun olması ise en iyiye en güzele yaraşır olmasıdır. Farabi'nin ahlak felsefesinde mutlu olmak, insan ruhunun varlık bakımından güç alacağı herhangi bir duyguya ihtiyacı olmayan mükemmellik derecesidir (Arslan, A. 2015: 34). Kutadgu Bilig'te mutluluk, bilgiyle doğrudan ilişklidir. Bilgili yöneticilerin başa geçmesi ve devlet yönetiminde bilime başvurulmasıyla sadece düzen ve huzurun olmayacağı, aynı zamanda toplumun refaha ulaşacağı ifade edilmektedir (Doğan, N. 2002: 140).

Klasik faydacılardan biri olan John Stuart Mill ise faydayı şöyle tanımlamaktadır: "Ahlakın, faydanın veya en büyük mutluluk ilkesinin temeli olarak kabul eden inanç, eylemlerin mutluluğu tersine çevirme eğiliminde olduğu gibi mutluluğu teşvik etme eğiliminde olduğu oranda doğru olduğunu" ifade etmektedir. En büyük mutluluk prensibine göre, diğer tüm şeylerin arzulandığı göz önünde bulundurarak nihai amaç acıdan ve olabildiğince zengin, hem nicelik hem de nitelik bakımından; kalite testi ve niceliğe karşı ölçme kuralı, kendi deneyimlerinin bilincinde olan ve öz bilinç, öz gözlem alışkanlıklarının eklenmesi gerekenlerin tercih ettikleri bir tercih olmasıdır. Bu, faydacı görüşe göre insan eyleminin sona ermesi, mutlak ahlak standardıdır; buna göre tanımlanabilecek insan davranışı için kural ve ilkeler, tarif edildiği gibi bir varoluşun gözlemlenmesiyle, mümkün olan en büyük ölçüde, tüm insanlığı güvence altına alınabileceğini gösterir (Mill, J. 1861: 337).

Mill'in 2 temel amacı vardır; birincisi en yüksek iyinin ahlak felsefesindeki yerini sorgulamak, ikincisi ise bu en yüksek iyinin doğasını açıklamaktır. Eylemleri haz sağladıkları oranda doğru-iyi, acıya neden oldukları oranda yanlış-kötü olarak kabul etmektedir. En yüksek iyinin doğasında mutluluğun, hazzın varlığı, acının yokluğu olarak tanımlamaktadır (Mill, 1871: 350). Her zevk mutluluk getirmez, yalnız iyi ve dürüst zevkler kişiyi mutlu eder. Erdemin kendisi bile kişiyi ister istemez bu türlü zevklere doğru iter. Erdem, yaradılışa uygun yaşamaktır. Mutluluk, yemek, ölümden sonraki mutluluk, aile, ülkenin eşitsiz olmaması, bilim ve sanat gibi faktörlerle ortaya çıkabilir (More, T.1516). Zaman, mekân ve araçlar değişse de temel insani ihtiyaçlar, aile ilişkileri, toplumsal yaşamın gerektirdiği kurallar, adalet, siyaset, araştırma, öğrenme ve eğitim ihtiyacı gibi insan yaşamı aynı ilişki düzleminde seyretmektedir.

Mill ve Bentham faydayı ya da mutluluğu iyinin varlığından kaynaklandığını söylerken Sidgwick, evrensel mutluluğun nihai standart olduğu doktrini, evrensel hayırseverliğin her zaman doğru ya da en iyinin neden olduğu anlamına gelmeyeceğini belirtmiştir. En büyük mutluluk derken, acıdan zevk almanın mümkün olan en büyük fazlalığını kasteder; etik hesaplamalar için eşit miktarda acı ve zevk birbirini iptal etmek olarak algılanır. Hesaplamalara dâhil olan tüm zevkler nicel olarak birbirleriyle ve acılarla karşılaştırılabilir; böylece her biri kabaca maksimum mutluluğa ulaştırılmasıyla ölçeklendirilebilir (Sidgwick, H. 1874). Örneğin, müzik sergisine gidildiği zaman ya da sağlıklı olunduğu zaman mutluluğa dahil edilir. Mutluluk arzusunun oluştuğu unsurlardan bazılarıdır. Mutluluk soyut bir fikir değil, somut bir bütündür ve bunlar mutluluğun bazı bölümleridir.

1.2. YENİ REFAH EKONOMİSİ

Pigou'ya (1951) göre, refah ekonomisi, Dünya'nın veya belirli bir ülkenin refahını artıracak değişkenlerle ilgilidir. Ancak burada bahsedilen maddi varlıklara sahip olmak değil, manevi varlıklara sahip olmaktır. Maddi varlıkları sadece mutluluğu artıran bir araç olarak kabul etmektedir (Pigou, A.C. 1951: 288-289).

Harrod'un klasik ve neo klasik iktisatçıların varsayımlarına ihtiyatlı bir dönüşü savunduğunu, iktisatçıyı birbirinden bağımsız olarak politika yapıcı konumuna geri getiren; farklı insanların hayattan zevk alma konusunda eşit yetenekleri üstlenmenin

gerekliliği dolayısıyla iki düşünce okulu ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki Hicks, Kaldor, Pareto'nun içinde bulunduğu yeni refah iktisadıdır. İkinci okul ise Bergson ve Samuelson'un isimleriyle özdeşleşen ve sosyal refah işlevi kavramını geliştiren ekol olarak bilinmektedir. (Scitovsky,1951;305-310).

1.3.TEMEL REFAH TEOREMLERİ

Yeni refah ekonomistleri isimlerine rağmen, aslında klasik refah ekonomisinden farklı bir alan olmadığını ileri sürerler. Pareto ve Bareno'un basitleştirici varsayımlarını kabul ettiler: Dolayısıyla farklı bireylerin memnuniyetinin bağımsızlığı ve dış ekonomilerin yokluğundan yola çıkılarak optimum refah koşullarıiki gruba ayrılmış, etkinlik ve eşitlik başlıkları altında toplanmıştır. (Scitovsky:1951,307).

1.3.1. Pareto Optimumu

Pareto Optimumu her ne kadar Pareto ile özdeşleşmiş olsa da Lange (1938) tarafından geliştirilmiştir. Buna göre, farklı ekonomik kurumların sonuçlarını karşılaştırmak için yararlı olsa da Pareto optimumu, ekonomide verimlilik artışına neden olur (Varian, H. 1987:15; Özalp, F. 2016:35). Pareto' ya göre, toplumda en az bir kişinin refah düzeyini azaltmadan öteki kişilerin refah düzeylerini yükseltme olanağı yoksa toplum refahı optimuma erişmiş demektir. Ekonomik etkinliği ifade eden bu optimumun gerçekleşebilmesi için, bir yandan tüketimde etkinlik diğer yandan üretimde etkinlik sağlanması gerekir (Dinler, Z. 2002:478). Üretilen malların tüketiciler arasında optimal dağılımının tüketimde etkinlik olarak ifade edilirken; üretim faktörlerinin çeşitli malların üretim alanında optimal dağılımı üretimde etkinlik olarak ifade edilir. Ekonomideki tüketim ve üretim etkinliği açıklayabilmek için Edgeworth kutusundan yararlanılmaktadır.

Edgeworth kutusu ilk olarak 1881 yılında Francis Edgeworth tarafından ortaya atılmıştır. İktisatçılar, iktisatta zeki bir çalışma, güçlü bir araç, geometrik yapıda en zeki yapı olarak tanımladıkları Edgeworth kutusu, daha çok fiyat teorisi, refah ekonomisi ve uluslararası ticareti açıklamak için kullanılır (Humphrey, T.1996:37).

İki boyutlu geometrik analiz için, iki mallı (x ve y malı)- iki tüketici (A ve B kişisi) varsayılmıştır. A kişisi sağa doğru ve yukarı gittikçe başlangıçtaki mal

miktarına göre artarken; B kişisinin ise sola doğru ve aşağı indikçe refahı artar. Buna göre Edgeworth kutusundaki her bir noktada A ve B kişilerinin mal miktarları artmış olacaktır. Diğer bir deyişle Edgeworth kutusundaki herhangi bir noktada dengeye gelinen noktada A ve B kişisinin mübadeleye söz konusu olan toplam mal miktarlarının kişiler arasındaki bölüşümü ifade eder. Ancak kutuda öyle bir noktaya gelindiği zaman mübadelenin son bulduğu ve dolayısıyla da mübadelenin etkinliğinin sağlandığı mal bileşimini içermemektedir. Mübadeleye devam edildiği sürece bir tüketicinin faydasını azaltmadan diğer tüketicinin faydasını artırmak mümkün olamadığı denge seviyesine Pareto optimum noktası olur (Hatırlı, S.2014:434-435).

1.3.2. İkinci En İyi Teori

Ekonomide biçimsel teoriler matematiksel olarak ifade edilirken, anlama dayalı teoriler sözel olarak titizlikle geliştirilmiştir. İkisi arasındaki bağlam, piyasa ekonomisini haklı çıkaran iki tür argüman dikkate alınarak görülebilir. Bunlardan ilki, refah ekonomisinin iki temel teoreminin resmi kanıtıdır. Örneğin bir sosyal refah fonksiyonu sosyal kazançları değerlendirmek için kullanıldığında kabul edilebilir ve teorik fayda için geçerli bir kriterdir. Tam rekabetçi pazarın etkinliği ve optimumluğunun kanıtı entelektüel bir zafer olsa da, gerekli varsayımların gerçeği yansıtmaması nedeniyle pratik problemler doğurur (Lipsey,R. 2007:349-350).

Lipsey ve Lancaster tarafından ortaya konan ikinci en iyi teori, 1956 yılında "General Theory of Second Best" makalesinde yayınlanmıştır. Bu teoriye göre, bir Paretocu optimumun elde edilmesinin, tüm optimum koşulların eş zamanlı olarak yerine getirilmesini gerektirdiği iyi bilinmektedir. İkinci en iyi optimum için genel teorem, genel bir denge sistemin dahil edilirse, Paretocu koşullarından birine ulaşılmasını önleyen bir kısıtlamanın, hala elde edilebilir olmasına rağmen, ancak diğer tüm Paretocu koşullarından uzaklaşarak ulaşılabilir. Sonunda elde edilen optimum durum ikinci en iyi optimum olarak adlandırılabilir, çünkü tanım gereği bir Paretocu optimumun elde edilmesini önleyen bir kısıtlamaya tabi tutulur (Lipsey, R. ve Lancaster, K. 1956:11).

En iyi ikinci teorinin genel teoremi, eğer Paretocu optimum koşullarından biri yerine getirilemezse, ikinci en iyi optimum durumun ancak diğer tüm optimum

koşullardan ayrılarak elde edildiğini belirtir. Genel olarak, bir koşulun orijinal yerine getirilmemesi için gerekli olan optimum koşullardan ikincil kalkışların yönü veya büyüklüğü hakkında hiçbir şey söylenemeyeceğine dikkat etmek önemlidir. Belki de ikinci en iyi teorinin kapsamını tanımlama sorununa yaklaşmanın en iyi yolu, iktisat teorisindeki kısıtlamaların rolünü ele almaktır. Genel ekonomik maksimizasyon probleminde, bir fonksiyon az bir kısıtlamaya tabi olarak maksimize edilir. Paretocu optimum teorisi, genel olarak '*şeylerin*' doğası olarak kabul edilen bir dizi kısıtlamaya tabi bazı işlevlerin en üst düzeye çıkarmak için yerine getirilmesi gereken koşullarla ilgilidir. Elbette, Paretocu optimizasyon probleminde çalıştığı varsayılanların ötesinde bir dizi olası kısıtlama vardır (Lipsey,R. ve Lancaster, K.1956:13-14).

Pareto'nun optimum koşullarının bir kısmının yerine getirilememesi nedeniyle diğerlerini yerine getirmenin etkinliği veya refahı artıracağına dair bir varsayım olmadığını dile getirilmektedir. İkinci en iyi teoremi, bazı Paretocu optimum koşullarının yerine getirildiği, bazılarının yerine getirilmediği çeşitli durumlar arasında karar vermenin öncelikli bir yolu olmadığının önemli olumsuz sonuçları vardır. Ekonomi genelinde ikinci en iyi optimum tahsise ulaşmak, birinci en iyiye ulaşmaktan daha zor görünmektedir. Genel dengenin bir modeli olmadan, mevcut durumu resmi olarak belirlenemez ve bu nedenle politika değişikliğine tabi herhangi bir kaynak için ikinci optimum ayarı hesaplanamadığı ifade edilmektedir. (Lipsey, R:2007:356; Lipsey, R. ve Lancaster, K. 1956:15-16).

1.3.3. Hicks-Kaldor Tazmin Prensibi

Pozitif iktisat, insanların isteklerini karşılamak için birbirleriyle işbirliği yaptıkları bir sistem sergiler. Her bireyin belirli bir tercih ölçeğine sahip olduğunu ve faaliyetlerini bu tercihleri karşılayacak en iyi şekilde düzenlendiğini varsayılır. Pareto'nun dediği gibi, ekonomik sorun zevklerin ve engellerin karşılığından ibarettir; her birey, kendisini karşılayan memnuniyetin önündeki engeller göz önüne alındığında, zevklerini mümkün olduğunca tatmin etmeye çalışır. Tek bir bireye bakıldığında onun istekleri bu engeller ile diğer kişilerin istek ve arzularına göre belirlenir (Hicks, J. 1939:698).

Özel teşebbüs altında, ekonomi politikasındaki herhangi bir olağan değişiklik fiyat sistemindeki bir değişikliği içerir ve fiyatlardaki herhangi bir değişiklik olması durumunda devletin ve piyasa ile ilgili bir yasal düzenlemenin bazı etkileri meydana gelir. Örneğin kişilerin gelirlerinde herhangi bir değişme olmadığı varsayıldığında, fiyatlardaki azalma, kişinin geliri daha yüksek bir reel geliri temsil eder; daha sonra da gelir dağılımında bir değişime yol açar, böylece bazı insanların gelirleri öncekinden daha düşük olurken diğer insanların gelirleri muhtemelen daha yüksek olmasına neden olur. Toplam para gelirinin değişmeyeceği varsayıldığından, insanların gelirleri azalırsa, diğerlerinin gelirleri de buna göre artırılmalıdır. Tam bu noktada devlet gelir dağılımındaki bu dolaylı değişikliğin bir sonucu olarak önceki gelir dağılımının bozulmadan sürdürülmesini sağlamaktadır: herhangi bir gelir kaybı yaşayan insanları telafi ederek ve gelirleri ödenenlere fazladan bir vergi ile tazminat için fon sağlayarak artarak devam eder. Bu şekilde, herkes gelir alıcı olarak kapasitesinde olduğu gibi bırakılır; herkes tüketici refahında öncekinden daha iyi durumda olur. Bununla birlikte, bu durum özel ölçütleri uygulamayı engellemez çünkü her zaman zarar gören insanları telafi etmek için kamu gelirinden özel önlemler alındığı varsayılır. Bu nedenle tazminin ödenmesi izin verecek ve henüz net bir avantaj sağlayacak bir yeniden yapılanma anlamına gelmek için bundan böyle bir yeniden yapılanma alınmalıdır. Bu yeniden düzenlemenin optimum değil ancak optimuma çok yakın olmasıdır (Hicks, J. 1939:706; Kaldor, N. 1939:550).

Belirli bir politikanın fiziksel verimlilikte ve dolayısıyla toplam gerçek gelirde bir artışa yol açtığı her durumda, ekonomistin politika açmazı, bireysel tatminlerin karşılaştırılabilirliği sorusundan etkilenmez; çünkü tüm bu durumlarda, herkesi öncekinden daha iyi hale getirmek mümkündür. Sonuç olarak acı çeken herkesin kaybından tamamen telafi edilmiş olsa da, topluluğun geri kalanının öncekinden daha iyi olacağını göstermesi oldukça yeterlidir (Kaldor, N. 1939:551) .

1.4.SOSYAL REFAH FONKSİYONU

Sosyal refah fonksiyonunu 1938 yılında Bergson tarafından ‘A Reformulation of Certain Aspects of Welfare Economics’ adlı makalesinde temelleri atılmıştır. Daha sonra 1977 yılında Samuelson tarafından yazılan ‘Reaffirming the Existence of "Reasonable" Bergson-Samuelson Social Welfare Functions’ adlı makaleden sonra

Bergson-Samuelson sosyal refah fonksiyonu olarak anılmıştır. Sosyal refah fonksiyonu temelde dörde ayrılır:

Bireysel Sosyal Refah Fonksiyonu (Bergson-Samuelson)
Toplumsal Sosyal Refah Fonksiyonu (Arrow)
Doğrusal Sosyal Refah Fonksiyonu (Harsanyi)
Doğrusal Olmayan Sosyal Refah Fonksiyonu (Sen)

Klasik refah ekonomistleri Arrow (1951) gibi sosyal refah fonksiyonunu her bir kişi için bireysel fayda karşılaştırılmalarını $R_i$kombinasyonlarıyla R sosyal durum sıralamasının bir fonksiyon belirlemesi olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir deyişle toplumsal tercih veya kararlar bireysel tercihler kümesiyle ilişkilendirilmesine Arrow'un sosyal refah fonksiyonu denir. Arrow'un sosyal refah fonksiyonu matematiksel olarak aşağıdaki gibi gösterilmiştir:

$$R = R_{i0} + R_{i1} + R_{i2} + R_{i3} + \cdots (1)$$

Arrow sırasıyla Pareto verimliliğine, belirsizlik, bağımsızlık (herhangi bir alternatif küme üzerindeki sosyal seçimin tercihlere bağlı olması gerektiği) ve sınırsız alanlara sahip olunduğu zaman sosyal refahın maksimum olacağını ifade edilir. Sosyal refah, kişisel fayda seviyelerinin artan bir işlevidir böylece hem refahçılığı hem de Pareto tercih kuralı yerine getirilir (Sen, A. 1979:539; Sen, A. 1999:352-353). Bergson (1938) makalesinde, sosyal refah fonksiyonunu ekonomik refahının bireysel refahların bir toplamı olmasını gerektirdiği sürece, her bireyin toplam refahına bağımsız olarak katkıda bulunduğu etkisine değer yargıları getirilmesi gerektiğini ifade edilir. İktisadi refah işlevinin keyfi bir köken ve skaler sabit dışında bir bütün olarak ölçülebilirliğini ima eden bu değer önermeleri, maksimum koşulların elde edilmesi için gerekli koşullardır (Bergson, A. 1938:328). Bergson, herhangi bir sosyal kararın toplumu bireysel üyeleri için sonuçlarının olduğunu iddia etmiştir. İlk önce her bir birey için bu sonuçları değerlendirmenin bir yolu olduğunu varsayar. Bireyler sonuç kümeleri arasında bir değerlendirme yapmaktadırlar. Bu değerlendirmelere dayanan sonuçlarda, eğer her bir bireysel değerlendirmede iki sonuç kümesi arasında kayıtsız kalınırsa refahları da kayıtsız kalmalıdır. Bu nedenle bireysel değerler, refah kararının üretildiği hammaddedir. Bergson, sosyal refah fonksiyonunun bireylerin zevklerinin verildiği gibi alındığını

savunur. Zevklerin sıralamasıyla bireysel kümeler oluşturularak sosyal refah fonksiyonu meydana gelir. Bergson sosyal refah fonksiyonu potansiyel bir karar süreci olduğunu göstermektedir; tek bir bireyin yaptığı seçim, aslında, toplumun benimseyebileceği sosyal karar süreci tarafından belirlenir (Arrow, K. 1951:104).

Bergson-Samuelson (1967) bireysel sosyal refah fonksiyonunu vurgulamıştır. Bireylerin sosyal refah fonksiyonlarının kardinal değil ordinal olduğunu; tercihlerin sıralı olarak zevkleri ve değerlerinin önem sırasına göre şekillendiğini iddia etmişlerdir. Stokastik karar vermede vonn Neuman-Morgenstern fayda fonksiyonu (herhangi bir olgunun beklenen faydası ile faydasını ölçen kardinal fayda fonksiyonu ile temsil edilmesi) uygulanır (Samuelson, P.A. 1977:81,84; Harsanyi, J. 1975: 314). Harsanyi'nin sosyal refah teorisi bireysel faydaların aritmetik ortalaması alınarak yapılan sosyal refah fonksiyonu tanımıyken; Rawls'ın (1971) toplumun refah düzeyine göre ölçen bir sosyal refah fonksiyonudur. Matematiksel olarak Rawls'ın sosyal refah fonksiyonunun toplumun en yoksul ya da en az şanslı olan bireylere atadığından o bireylere daha fazla ağırlık atayacağıdır. Buna karşılık Harsanyi'nin (1975) sosyal refah fonksiyonu sosyal veya ekonomik konumlara bakmaksızın her bireye eşit derecede ihtiyaçlarına eşit ağırlık atamasıdır. Ancak elbette, Rawls'ın (1971) yaptığı gibi yoksul insanların zengin insanlardan daha fazla istekleri olacağı için onlara daha fazla ağırlık atamak olacaktır. Ancak bu gıda, kıyafet gibi ihtiyaçlarda olmaktadır. İlaç gibi hayat kurtarıcı ihtiyaçlarda kişinin zengin-fakir olmasına değil, hangisinin hayati açıdan ilacı almasının öncelikli olana bakılmaktadır. Sen de (1973) Rawls gibi aynı düşüncededir. Sen, sosyal refah fonksiyonunun sadece ortalamaya değil aynı zamanda farklı bireylerin fayda düzeylerinin arasında bazı eşitsizlik, yani dağılma ölçüsüne de bağımlı hale gelecektir. Bu, sosyal hizmetlerin doğrusal olmayan bir sosyal refah fonksiyonu olması gerektiği anlamına gelmektedir. (Harsanyi, J. 1975: 319-320; Sen, A. 1973:18).

Sosyal refah işlevinin tüm bireysel hizmetlerinin doğrusal bir işlevi olması gerektiği gösterilebilir ya da toplumdaki tüm bireylerin fayda düzeylerinin aritmetik ortalaması olarak tanımlanmalıdır. Bu sonucu oluşturmak içini, iki sınıfın herhangi bir bireyin tercihleri arasındaki fark ayırt edilmelidir. İlk sınıf bireyin kişisel ilgi ve zevklerine dayanan kişisel tercihlerine dayanır. Diğer sınıf bir bütün olarak toplumun

genel çıkarları hakkındaki görüşlerini ifade eden, kişisel olmayan ve tarafsız kriterler olarak tanımlanan ahlaki veya sosyal tercihlerini içerir. Tercihlerin her iki sınıfının da belirli tutarlılık gereksinimlerini karşıladığı varsayılarak her bireyin kişisel tercihleri fayda işlevi ile temsil edilebilirken, ahlaki tercihleri sosyal refah işlevi ile temsil edilebilir (Harsanyi, J. 1975:313).

Toplum sosyal refah fonksiyonu ve bireyin sosyal refah fonksiyonu arasındaki matematiksel ilişkiyi karakterize etmek için çeşitli varsayımlar gereklidir:

Bireysel Rasyonellik: Toplumdaki tüm bireylerin tatminkâr tercihleri

Sosyal Rasyonellik: Toplumdaki bireylerin ahlaki ve sosyal tercihleri

Bireycilik: İki sosyal durum arasında bir birey kayıtsız ise birey iki durum arasında ahlaki olarak kayıtsızdır.

Refahçılık: Sosyal refah kişisel fayda seviyelerinin bir işlevidir, bu nedenle ilgili devletlerin kişisel yardımlar temelinde sıralanması gerekir.

Karşılaştırılamayan Faydalar: Sosyal refah sıralaması, farklı bireylerin hizmetlerinin birbirleriyle karşılaştırılma biçiminden bağımsız olmalıdır.

Pareto Tercih Kuralı: Eğer x, y den sosyal olarak daha fazla faydaya sahipse x, y ye tercih edilir.

Bu varsayımlar her bir bireyin kişisel tercihlerinin bir vonn Neumann-Morgenstern Fayda fonksiyonu ile temsil edilebileceği anlamına gelir. Bu varsayımlar altında bir kişi Bayesyen karar teorisine göre (bir veri setindeki birçok kategoriden en uygun olanını seçmek), kendisine daha yüksek bir beklenen fayda sağlayan durumu seçmesi gerekmektedir. Bu durumda toplumun bireysel üyelerine daha yüksek bir ortalama fayda seviyesi durumun seçilmesi anlamına gelecektir (Harsanyi, J. 1975:313-314; Sen, A. 1979:538).

$$W = a_0 + t\sum_{i=1}^{n}\left(a_i U_i + (1-t)V_j\right) \qquad (2)$$

$0 \leq t \leq 1$

$U_1, \ldots . U_i, \ldots \ldots, U_n$: X toplumundaki çeşitli bireylerin fayda fonksiyonu

V_j: j bireyinin von-Neumann fayda fonksiyonu

t ve a_i ….. a_n: sabit terimleri ifade eder.

Birey, toplumun diğer üyelerine kendi tercihlerini dayatmak istemek için herhangi bir rasyonel güdüye sahip olamaz; yani rasyonel varsayımları tutarlı olacaktır. Bu nedenle bireysel faydalarda doğrusal ve simetrik olan herhangi bir sosyal refah fonksiyonu, olası bir çarpımsal ve olası bir sabit dışında, esas olarak aritmetik ortalamalarıyla aynıdır. Bu nedenle sosyal refah fonksiyonu, bireysel fayda seviyeleri arasındaki eşitsizlik ölçüsüne bağlı olursa, hizmetler de Harsanyi'ye göre doğrusal olmalıdır (Harsanyi, J. 1975:328).

1.5.SOSYAL SEÇİM TEORİSİ

Sosyal seçim teorisi, farklı çıkarları ve endişeleri içeren sosyal kararların zorlukları içeren sosyal kararların uzun süredir araştırılmaktadır. Yunanistan'daki Aristoteles ve antik Hindistan'daki Kautilya, sırasıyla Politika ve Ekonomi başlıklı kitaplarında sosyal seçimin çeşitli yapıcı olasılıkları araştırılmıştır. Ancak, sistematik bir disiplin olarak sosyal seçim teorisi ilk olarak Fransız Devrimi zamanında ortaya çıkmıştır. 18.yy'ın sonlarında Fransız matematikçileri tarafından, bu problemleri oldukça matematiksel olarak ele alan ve sosyal seçimin resmi temsilcileri Morquis de Condorcet (1785) ve J.C. Borda (1871)'dır (Sen, A. 1999:350).

Sosyal seçim teorisi, biçimsel ve matematiksel tekniklerin çok yoğun kullanıldığı bir teoridir. Matematiksel akıl yürütme biçimlerinden şüphelenenler, gerçek dünyadaki problemleri bu şekilde tartışmanın yararlılığından şüphelenirler. Farklı insanların farklı tercihlerinden veya çıkarlarından entegre bir resim elde etmeye çalışmak, resmi incelemenin yokluğunda birinin ciddi şekilde yanlış yönlendirebileceği birçok karmaşık problemi olarak tanımlanır (Sen, A. 1999:353). Devletler için faydaların kişilerarası karşılaştırmaları kabul edilirse, muhtemelen sosyal devletler vatandaşlarının faydalarının toplamına göre sıralanabilir ve bu Edgeworth ve Marshall tarafından kabul edilen Jeremy Bentham'ın çözümüdür. Bu durumda bile, bireysel faydalar açısından sosyal fayda işlevinin farklı matematiksel formları arasında seçim yapılabilir; böylece sosyal fayda, münferit kamu hizmetlerinin veya ürünlerinin toplamı ya da logaritmalarının ürünü ya da aynı zamanda alınan ürünlerin toplamı olabilir (Arrow, K. 1951:4).

Demokrasilerde sosyal seçim yapabilmek için piyasa mekanizması ve oylama yöntemi kullanılır. Genellikle ekonomik kararlar vermek için piyasa mekanizması kullanılırken; politik kararlar verebilmek için tipik olarak oylama yöntemi kullanılır (Arrow, K. 1951:1). Piyasa mekanizması, refah ekonomisinin temel teoremine yani Pareto optimumuna kaynakların etkin dağılımına dayanır. Oylama yöntemi, başta Condorcet ve Borda kuralları olmak üzere birçok kural geliştirilmiştir. Bentham'ın en büyük mutluluk ilkesine dayanan Borda kuralına göre en çok hazzı verene daha yüksek puan vererek sıralama yapılır ve en yüksek puan alan durum seçilir. Tablo 1'e göre, 1.kişi A malı için 3; 2.kişi 2; 3.kişi 1 puan vermiştir ve toplamda 6 puan almıştır. B malı için sırasıyla 1,2 ve 2 puanları verilmiş ve toplamda 5 puan almıştır. C malı için de sırasıyla 2,1 ve 1 puanları verilmiş olup, toplamda 4 puan almıştır. Toplumda Borda kuralına göre A malı tercih edilmiş olur.

	1.kişi	2.kişi	3.kişi	Toplam
A malı	3	2	1	6
B malı	1	2	2	5
C malı	2	1	1	4

Tablo 1: Borda Kuralı

Condorcet kuralına göre ise, seçenekler ikili karşılaştırmaya tabi tutularak, bir seçeneğin tüm ikili karşılaştırmalarında diğer seçenekleri yenmesi durumunda Condorcet galibi olarak adlandırılır. A,B,C,D malları olduğunu varsayarsak toplumdaki kişilerin seçimlerine göre A-B;A-C;A-D alternatiflerinde A tüm karşılaştırmalarda diğer mallardan üstünse A Condorcet galibidir.

1.5.1.Arrow Sosyal Seçim Teorisi

Seçim teorisinin öncülerinden Condorcet Fransız Devrimi'nin entelektüel liderleri arasındaydı. Teori ve analiz düzeyinde ele alınan toplumsal seçim sorunları, bu durumda barışçıl bir şekilde entelektüel bir çözüm beklemiyordu. Erken sosyal seçim teorisyenlerini harekete geçiren motivasyon, sosyal seçim düzenlemelerinde hem istikrarsızlıktan hem de keyfilikten kaçınmayı içeriyordu. Çalışmalarının tutkusu, bir grubun rasyonel ve demokratik kararları için bir çerçevenin geliştirilmesine odaklandı ve tüm üyelerinin tercihlerine ve çıkarlarına yeterince dikkat etti. Bununla birlikte, teorik araştırmalar bile tipik olarak oldukça kötümser

sonuç verdi. Örneğin, A'nın B'yi çoğunluk tarafından yenmesi, B'nin C'yi çoğunluk tarafından ve C'nin A'yı da çoğunluğun tarafından yenmesi ile tamamen tutarsız olabileceğini belirtmişlerdir (Sen, A.1999:350).

Toplumsal seçim konusu 20.yy'da Arrow (1951) tarafından yeniden canlandırıldığında, grup kararlarının zorlukları ve yol açabilecekleri tutarsızlıklar ile de çok ilgiliydi. Arrow sosyal seçim disiplinini yapılandırılmış ve aksiyomatik[2] bir çerçeve çalışmasına sokarken, şaşırtıcı ve görünüşte kötümser bir sonuç oluşturarak önceden var olan kasvetini derinleştirdi. Arrow'un imkânsızlık teoremi- Arrow sırasıyla, Pareto verimliliğine, belirsizlik, bağımsızlık (herhangi bir alternatif küme üzerindeki sosyal seçimin tercihlere bağlı olması), sınırsız alan (sosyal tercihin tam geçişli olması) dört kriterin aynı anda yerine getirilmesinin imkânsız olduğunu söylemiştir- oldukça önemli bir teoridir ve hatta mantıksallık koşullarının herhangi bir sosyal tercihle aynı anda tahmin edilemediğini göstermiştir (Sen, A.1999:351-353; 1979:539).

Arrow (1951), bireysel refahın (sıralı tercih memnuniyeti olarak) alternatifleri değerlendirmek için kabul edilebilir bir temel sağlayamadığını göstermektedir. Çünkü, tercih yoğunluğu veya tercihli olmayan verilerin (örneğin, karşılaştırmalı gelir veya kaynak seviyelerinde) kişilerarası karşılaştırmaya izin verilirse, o zaman benzer bir imkânsızlık sonucu yoktur. Bunun yerine, bireysel sıralamaları toplum için en iyi olanın (ahlaki) yargı olarak yorumlayabilir. Toplama noktası değerlendirme ise, Arrow'un teoremi bize bireysel ahlaki kararları toplamak için kabul edilebilir bir planın tutarlı bir değerlendirme üretmeyeceğini ifade eder Toplamanın noktası sosyal karar verme ise, Arrow'un teoremi hiçbir rasyonel karar verme yönteminin bireysel ahlaki yargılara saygı göstermediğini ima eder. Toplum için en iyi alternatiflerin hangi görüşlere sahip olduğu yoğunluğunu karşılaştırarak bu imkânsızlık sonuçlarından kaçınmak uygun görünmemektedir. Yine de, Arrow'un koşullarından birinin - evrensel alanın - tüm olası tercih profilleri için bir toplanma şemasının çalışmasını gerektirdiğini hatırlaması halinde sokmaların bir kısmını imkânsızlık sonuçlarından çıkarabiliriz. Arrow koşulları, herhangi bir ahlaki sıralama kümesinin uygunsuz olarak göz ardı edilmesine izin vermez ve tartışmaya yanıt olarak bireysel ahlaki görüşlerde herhangi bir değişikliğe izin vermez. Tercih

[2] Aksiyom: Kanıtlanması gerekmeyen kabullerdir (belit)

profillerine kısıtlamalar getirildiğinde, imkânsızlık sonuçları artık geçerli olmayabilir. O halde Arrow teoreminin, rekabet eden çıkarların önemini tartmak veya argümanların inandırıcılığı üzerine kasıtlı olmak gibi alttan uygulamalara gerek yoktur (Hausman, D. ve McPherson, M. 2006:224-225).

Tüketici seçimi teorisinde, her alternatif bir meta paketi; firma teorisinde, her alternatif tüm girdi ve çıktılar hakkında tam bir karar alıcı; refah ekonomisinde, her alternatif metaların ve işgücü piyasasının bir dağılımı olacaktır. Genel olarak tüketici seçimi teorisi alternatif bir vektördür, ancak teoride alternatifler adaydır. Bu alternatifler birbirini dışlar; x, y, z alternatifler S alt kümesine aittirler. S kümesi iyi bilinen fırsat eğrisinin genelleştirilmesidir. Bu nedenle, tüketici tam rekabet altındaki seçim teorisinde, bütçe düzlemi olacaktır, bu durumda birbirini izleyen iki karar arasındaki çelişkiler zayıflatılarak tarafsız olma koşulu sağlanmalıdır. Aynı zamanda sosyal tercihin iyi tanımlanmış olması ve tercihler arasında eşitliğin olduğu varsayılmalıdır. Tüketici seçim yaparken tüm alternatif çiftleri dikkate alır ve bu çiftler için üç karardan sadece birini alır. Yani, x, y yerine tercih edilirse x, y'ye kayıtsızdır. y, z yerine tercih edilirse, y, z'ye kayıtsızdır; dolayısıyla x, z'ye tercih edilir (Arrow, K. 1951: 12-13-101-102).

1.5.2.Amartya Sen Sosyal Seçim Teorisi

Toplum için seçim sorunları birçok şekil ve boyutta gelir ve bu sonuçlar bazı sosyal seçim sorunları için diğerlerinden daha kolay olabilir. Dağıtım sorunları hakim olduğunda ve insanlar başkaları için endişe duymadan kendi paylaşımlarını en üst düzeye çıkarmak istediklerinde çoğunluk kuralı tamamen tutarsız olma eğilimindedir. Örneğin, bir pastanın en büyük dilimini diğerlerinin çıkarlarını düşünmeden birey kendisinin en yüksek faydasını düşünerek alması çoğunluk kuralını önemsiz hale getirir (Sen, A.1999:355).

Sen, iki geniş oylama amacını (değerlendirme ve karar vermeyi) ayırt eder. Örneğin, bir grubun hangi filmi izleyeceğine karar vermek için bir oylama mekanizması ve bir film seti arasından hangisinin en iyi olduğunu belirlemek istenilebilir. Seçim mekanizmalarını değerlendirmek için kriterler, değerlendirme yöntemlerini değerlendirmek için ölçütlerden çok farklı olabilir. Karar verme ve değerlendirme aynı anlamda değildirler. Farklı olmalarının bir nedeni, karar

kurallarının usulsel erdemleri olabilmesidir. Hangi filmin izleneceğine karar vermenin en iyi yolu çoğunluk oyu olabilir, çünkü bu herkesin isteklerine saygı gösterirken, filmleri değerlendirmenin en iyi yolu bir uzmanın kararına güvenmek olabilir. Karar kurallarını değerlendirme yöntemlerine göre farklı koşullar uygulanmak istenebilir. Örneğin, x ve y sıralaması, sıralama geçişli olmadıkça x'in y'den daha iyi olduğu yargısını ifade edemez. Dolayısıyla sosyal değerlendirmeler için sosyal kararların geçişli olmaktan daha zorunlu olduğu görülmektedir. Öte yandan, sosyal bir değerlendirmenin bireylerin tercihlerine saygı göstermesi açık değildir, bu nedenle Pareto ilkesi sosyal kararlar için değerlendirmelerden daha caziptir. Ancak ulusal bir problem olduğunda seçmen tamamen tek taraflı ve tutarlı olacaktır. Refah ekonomisi söz konusu olduğunda, refah ekonomik problemlerde dağıtım konularının merkezi olması nedeniyle, çoğunluk kuralı ve oylama prosedürleri tutarsızlığa eğilimlidirler. Oylamaya dayalı prosedürler, referandum, seçimler gibi bazı sosyal tercih sorunları için doğaldır. Bu sosyal refah için temelde iki problem yaratır. Bunlardan ilki, eğer bir kişi oy hakkını kullanmadığı zaman sosyal refahta doğrudan etkili olamaz, dolayısıyla toplumun tümü için doğru bir seçim yapılamaz. Diğer bir sorun ise herkesin oylamaya katılsa bile refah ekonomisi için değerlendirme için gerekli olan önlemli bilgileri elde edilemez. Oylama yoluyla her kişi farklı alternatifler sıralayabilir. Ancak, oy kullanma verilerinden farklı kişilerin refahı ile kişilerarası karşılaştırmalar yapmanın doğrudan bir yolu yoktur (Haushman, D. ve McPherson, M. 2006:201-202; Sen, A. 1999:355-356).

Sen, çıkarlar, tercihler, yargılar ve görüşler arasında eklemek istediği şeyler arasında ayrım yapar. Bu liste, yetenekler, kapasiteler, kaynaklar vb. gibi diğer ögelerle genişletilebilir. Bireylerin bu özelliklerinden herhangi biri, sosyal karar verme veya değerlendirme amacıyla toplanabilir. Olasılık çeşitliliğini göstermek için, toplumsal seçime girdi oluşturan bireysel tutumların iki yorumvardır.İlk olasılık, durumların kişisel tercihleridir; yani bireyler için önemli olan her şeyle ilgili sıralamalardır. Diğer bir olasılık ise, politikaların veya sonuçların genel değere veya güvenlik veya ekonomik büyüme gibi belirli bir hedefe ilişkin yargıları olmasıdır. Bireysel tercihlere dayanan bir seçim ahlaki felsefenin bir dalıdır ve kabul edilen ilkelerin belirsizliğini veya gizli sonuçlarını ortaya çıkarabilir. Bu prensibe dayanan

sosyal bir seçim bireysel hizmetlerin toplamını en yüksek düzeyde ortaya çıkaran sosyal refah fonksiyonudur (Sen, A. 1999:222).

İKİNCİ BÖLÜM

2. REFAH ENDEKSLERİ

Her insan iyi bir yaşam ister. Peki, iyi yaşam ne demektir? Herkese göre bu sorunun cevabı farklıdır ancak herkesin büyük olasılıkla ortak olarak kabul edeceği dinamikler vardır: iyi bir gelir, iyi bir sağlık, iyi bir iş. Bu dinamikler ekonomi biliminde de refahın başlıca göstergelerdendir. Bireylerin, toplumların birbirleriyle karşılaştırmalarında kullanıldığı gibi ülkelerin de kullandığı göstergelerdendir. Refah ölçümlerinde uzun yıllar gelir başrol oynamıştır. Ne zaman refahı ölçmede gelir yetersiz kalmaya başladığında işin içine refahı artıracak niceliksel ölçümlerin yanı sıra niteliksel değerler de önem arz etmeye başlamıştır.

İnsanların ve toplumların nasıl bir performans sergilediğini anlamak ve refahı artırmak için etkili kamu politikaları tasarlamak için hükümetlerin, çeşitli yaşam koşullarını da göz önünde bulundurmak için ekonominin işleyişinin ötesine bakması gerekir. Bunun için insanların gelir, sağlık, yaşam doyumu, güvenlik ve sosyal bağlantılar gibi alanlarda yaşamlarını yansıtan verilere ve istatistiklere ihtiyaç vardır. Sadece hayatın iyileşip iyileşmediğini değil, aynı zamanda nerede ve kimin için iyileştiğini anlamak için ortalama sayıların ötesine bakmayı gerektirir. Son olarak, bugün sadece refahı değil, aynı zamanda gelecekteki refahı sürdürmeye yardımcı olacak kaynakları da ölçmeyi gerektirir (OECD.2020: 19).

Bu bölümde Türkiye'de ve Dünya'da oluşturulan endeksler açıklanmıştır. Türkiye'deki endeks bölümünde Türkiye İstatistik Kurumu'nun oluşturmuş olduğu Yaşam Memnuniyeti Endeksi yer almaktadır. Dünya'daki endekslerde ise başta BM Kalkınma Programı'nın oluşturduğu İnsani Gelişme Endeksi ve Türevleri olmak üzere, bu endeksin eksikliklerine göre diğer endeksler de yer almıştır.

2.1.REFAH ENDEKSLERİ

Endeks, bir iktisadi olgunun performansının niceliksel ölçülmesi ya da değerleri arasındaki ilişkiyi gösterir. İndeks olarak ta ifade edilebilir, arasındaki tek fark köken farklılığıdır; indeks Fransızcadan türemiş bir kavramken, endeks ise Türkçe'leştirilmiş bir kavramdır.

İnsanoğlu varoluşundan beri birbirleriyle rekabet içinde olması, kendilerini belli bir sıralamaya sokması varoluşsal bir süreçtir. Tıpkı insanlar gibi ülkeler de kendi başarılarını, iyi olma durumlarını görmek isterler. Bunun için de ülkelerarası birçok karşılaştırmaya tabi tutulurlar; gelir, sağlık, eğitim, gelişmişlik seviyeleri gibi. Bu karşılaştırmalardan belki de en önemlisi, en kapsamlısı refah kıyaslamasıdır.

Ülkeler arası refah düzeyi karşılaştırmalarında kullanılan endeksler vardır. Bu endeksler insani gelişme endeksi, küresel refah endeksi, sosyal gelişme endeksi, mutlu gezegen endeksi ve gayri safi mutluluk endeksi örnek olarak verilebilir. Adı geçen endekslerin oluşturulmasına yardımcı olan yaklaşımlar vardır. Bu yaklaşımlar faydacı yaklaşım ve yoksulluk yaklaşım olarak sayıla bilinir. Faydacı yaklaşım, sadece toplamlarla ilgilenirken; yoksulluk yaklaşımı insanların refahının artırılması yoksulluğun giderilmesine yönelik birtakım sorunlarla ilgilenir.

2.1.1. Faydacı Yaklaşım

Faydacı düşüncenin temelleri Bentham ile atılmıştır, daha sonra Mill ile yaygınlaşarak 19. yy'ın sonlarına doğru marjinalist devrim ile birlikte zirveye ulaşmıştır. Bentham'a göre faydacılık, birey ve topluluk için üretme ve yarar sağlama hazzını mutluluğu arttırma eğilimi olarak ifade eder (Yılmaz, A.1997:198). Bentham'a göre fayda herhangi bir nesnedeki mülkün fayda, avantaj, zevk, iyi veya mutluluk üretme eğiliminde olduğu veya ilgilendiği nesneye acı, kötülük veya mutsuzluk olmasını engellemektir. Eğer ilgilenilen şey genel olarak toplumu ilgilendiriyorsa toplumun mutluluğu, bireyi ilgilendiriyorsa bireyin mutluluğu temel alınır (Bentham, J. 1781: 10).

Fayda, herhangi bir nesnedeki mülkün fayda, avantaj, zevk, iyi veya mutluluk üretme eğiliminde olduğu ve faydanın en büyük mutluluk ilkesinin temeli olarak kabul eden inanç, eylemlerin mutluluğu tersine çevirme eğiliminde olduğu gibi mutluluğu teşvik etme eğiliminde olduğu oranda doğru olduğunu ifade eder (Bentham, J. 1781: 20; Mill, J.S. 1863: 52). Herhangi bir fayda teorisi, sosyal faydanın maksimizasyonunda temel rol oynar. Klasik faydacılığın tanımına göre sosyal faydayı toplam zevk olarak kabul edilir. Sonuçlar ya acı ya da zevk içerir; bu değerlerin tek başına yoğunluğu, süresi, kesinlik veya belirsizlik, yakınlığı veya uzaklığıyla ölçülür. Bu kıstaslar her bireyin kendi başına kabul ettiği zevk ve acıyı

tatmin ederken göz önünde bulundurduğu durumlardır (Bentham, J. 1781:27; Harsanyi, J. 1977:28).

Faydacılık, temel özgürlükler, yaşama hakkı, insan hakları gibi değerlendirmeleri, karar mekanizmalarının dışına iterek sadece sonuçların ortaya çıkardığı faydalar ile değerlendirmeye tabi tutulur (Şeker, F. ve Çetin, M. 2012:281). Faydacılık yaklaşımının refah ölçüsü olarak kullanılması literatürde kolaylıklar sağlamıştır. Emek değer teorisinden marjinal fayda kavramına geçilmesiyle birlikte matematiğin analizlerde daha çok kullanılmasıyla refah sadece gelir ile ölçülmeye başlanmıştır (Veenhoven, R. ve Dumludağ, D.2015:12).

Refah endeksleri oluşturulurken kullanılan yaklaşımlardan bir diğeri de yoksulluk yaklaşımıdır. Yoksulluk yaklaşımı kısaca, kişinin temel ihtiyaçlarını karşılamada yoksun olmak olarak tanımlanabilir.

2.1.2. Yoksulluk Yaklaşımı

Bir ülkedeki refah düzeyini belirlemede ölçü olarak alınmaktadır. Dünya Bankası'nın tanımına göre yoksulluk, refahın belirgin bir yoksunluğudur ancak yoksulluk genellikle eşitsizlikle karıştırılabilen bir kavramdır. Ayrımın vurgulanması gerekir: yoksulluk toplumun bir kısmının mutlak yaşam standardıyla ilgilenirken eşitsizlik tüm toplumdaki nispi yaşam standartlarını ifade eder. Maksimum eşitsizlikte bir kişi her şeye sahiptir ve yoksulluk yüksektir. Ancak minimum eşitsizlik sıfır yoksulluğun yanı sıra maksimum yoksullukta mümkündür (WDR.1990: 26). Geleneksel görüşe göre, refah öncelikli olarak malların üzerinde yoğunlaşır, bu yüzden belli eşik değerlerinin üstünde yeterli gelir veya tüketimi olmayan kişiler yoksuldur. Hane halkı gelirleri ve kişi başına düşen harcamalar dünyadaki çoğu fakir için çok önemli olan kendi üretimlerini içerdiği müddetçe yaşam standartları için önemli ölçüttür. Bununla birlikte, her iki ölçütte sağlık, yaşam beklentisi, okuryazarlık ve kamu mallarına ya da ortak mülkiyet kaynaklarına erişim gibi refah boyutlarını yakalayamaz. Örneğin temiz içme suyu elde edebilmek kişinin yaşam standardı için önemlidir, ancak genel olarak gelire veya tüketime yansıtılamaz. Ücretsiz kamu hizmetlerine erişimi olan haneler, gelirleri ve harcamaları aynı olsa bile olmayanlara göre daha iyidir. Bu dezavantajlar nedeniyle Dünya Bankası yoksulluğu belirli bir tüketime bağlamıştır; böylece bazıları sağlıksız,

evsiz veya aç olabilir. Yoksulluğun bu boyutları sıklıkla okuryazarlık veya yetersiz beslenmenin ölçülmesiyle doğrudan ölçülebilir (WDR. 2015: 8; 1990: 26).

Yoksulluk algısı tarihsel olarak ve kültürden kültüre olağanüstü bir şekilde çeşitlenerek gelişmiştir. Yoksulları fakir olmayanlardan ayırt etme kriterleri, belirli ulusal öncelikleri ve normatif refah ve hak kavramlarını yansıtır. Genel olarak ülkeler zenginleştikçe tüketimin kabul edilebilir minimum seviyesi değişir. Yoksulluk eşik değeri düşük ortalama tüketim seviyelerinde yavaş; daha yüksek seviyelerde keskin bir şekilde artmaktadır (WDR. 1990: 27). Ancak yoksulluk sadece açlık ya da yeterince beslenememe durumu değil; giyim, barınma, eğitim, sağlık, kültür gibi ihtiyaçlardan yoksun olma durumunu ifade eder. Yoksulluğun çok boyutlu olması nedeniyle tanımlamasında farklı yaklaşımlar bulunmaktadır.

Yoksulluk yaklaşımı, geleneksel ve küresel yoksulluk yaklaşımı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

2.1.2.1. Geleneksel Yoksulluk Yaklaşımı

Yoksulluk, nesnel olarak tanımlanabilir ve yalnızca göreceli yoksunluk kavramı (bireylerin veya grupların kıyaslamaları karşısında isteklerinden yoksun olma) açısından tutarlı bir şekilde uygulanabilir. Nüfustaki bireylerin, ailelerin ve grupların ait oldukları toplumda egzersizlere katılma ve diyet türleri elde etmek için kaynak eksikliği olduğu zaman ve geleneksel ya da en azından yaygın şekilde teşvik edilen ya da onaylanan yaşam koşulları ve olanaklarına sahip olmamaları durumuna yoksulluk olarak ifade edilebilir. Yoksulları ortalama bir aile veya birey tarafından normal yaşam biçimlerinden, geleneklerinden kısacası kaynaklarından dışlanmışlardır. Bu tanıma göre az zengin bir toplumda varlıklı olsa da daha zengin bir toplumun kriterlerine göre yoksul olarak adlandırılır (Townsend, P.1979: 31).

Yoksulluğun ölçülmesi, farklı hane halkları bireyler ve ülkelerle birlikte bölgelerin yoksulluk seviyelerini karşılaştırma, zaman içindeki yoksulluğun evrimini karşılaştırma, ülkelerarası yoksulluk seviyelerini karşılaştırma ve kamu politikalarının etkilerini değerlendirmeye yarar (Herrera, J. 2014: 4).

Genel olarak yoksulluk gelir üzerine yoğunlaşmıştır. Yoksulluğun tanımı genişledikçe ölçülmesi de zorlaşmaktadır. Yoksulluğun tanımlarına göre ölçümünde

kullanılan göstergeler farklılıklar göstermektedir. Ayrıca, yoksulluğun tanımlarının değişmesi farklı yoksullukla mücadelede farklı politikalara yol açar. Yoksulluğu tanımlayabilmek için başlıca dört yaklaşım bulunmaktadır: parasal yaklaşım, kapasite yaklaşımı, sosyal dışlanma yaklaşımı ve katılımcı yaklaşımdır (Kabaş, T.2009:7).

2.1.2.1.1. Parasal Yaklaşım

Gelir yoksulluğu olarak adlandırılan yaklaşımda, asgari yaşamını sürdürebilmek için ihtiyaç duyulan temel gereksinimlerinin karşılanabilmesi bakımından yeterli miktarda gelirin elde edilememesi durumudur. Gelir yoksulluğu hesaplamalarında asgari gelir yoksulluk sınırı olarak ifade edilir. Parasal yoksulluk yaklaşımı piyasa mal ve hizmetleriyle belirtilen bugüne kadar kullanılan en yaygın kavramdır. Anlaması kolay, zaman içinde karşılaştırmalar yapılmasını sağlayan göstergeler arasında ve hane halkının şu anki ekonomik şartlarıyla zaman içinde karşılaştırmalar yapan anlaşılması kolay yaklaşımdır. Yoksulluk sınırı sosyal açıdan gerekli yiyecek, sağlık, eğitim, ulaşım, konutlaşma gibi farklı boyutlarda düşünülmüştür. Refahın diğer boyutları ve parasal yoksulluk arasında çok güçlü bir korelasyon olduğunu varsayar; ancak bu korelasyon pozitif olmakla birlikte mükemmel değildir. Diğer boyutlardaki yoksunluk parasal yoksulluğun bir sonucu olacaktır. Bununla birlikte, parasal yoksulluk refahın bir parçası olan ama piyasa fiyatları bulunmayan veya piyasa dışı boyutlarda (kamusal sağlık hizmetleri, eğitim, güvenlik, çevre kalitesi gibi) mal ve hizmetlerle düşünülemez. Yoksulluk sınırı altında kalan gelir veya harcamaların hane halklarındaki bireyler fakir olarak adlandırılır (Aktan, C. ve Vural, İ.Y. 2002:6; Herrera, J. 2014:4). Yoksulluk sınırı belirlenirken kişinin yaşamını idame ettirebilecek asgari geçinme düzeyinin belirlenmesidir. Yoksulluk kişinin yaşı, cinsiyeti, yaşadığı yerlere göre farklılık gösterir. Yoksulluk sınırının hesaplanmasında kişinin bir günde alacağı kalori miktarına denk gelen malların ortalama fiyatlarının hesaplanmasıyla oluşur (Erdoğan, G.2002:1).

2.1.2.1.2. Kapasite Yaklaşımı

Türk Dil Kurumu'na göre kapasite, bir işi anlama, kavrama ve yapabilme yeteneğidir. Sen'e göre kapasite, kapasite setlerindeki işlevleri başarabilmedir. Sahip

olunan gelir düzeyi kişinin refahını da belirler ancak; gelir tek başına refahı belirleyemez. İnsanların gelir düzeyi aynı olsa bile farklı kapasitelere sahip oldukları için refah düzeyleri de farklı olacaktır (Şeker, F. 2009:265).

Kişinin avantajına yönelik olan kapasite yaklaşımı, yaşamın bir parçası olarak çeşitli değerli işlevlere ulaşma konusundaki gerçek yeteneğinin değerlendirilmesiyle ilgilidir. Kişisel bilgiler örneğin kişisel fayda (zevklere, mutluluğa veya arzuya odaklanmak), mutlak veya göreceli zenginliğe (mal paketlerine, gerçek gelire veya gerçek servete odaklanmaya), özgürlük araçlarının karşılaştırılmasında diğer yaklaşımlardan farklıdır. Bu yaklaşımda yoksulluk bazı temel yeteneklerin yoksunluğu olarak değerlendirilebilir. Ancak kapasite yaklaşımının herhangi bir ciddi kullanımı, bazı temel sorunların ele alınmasını hem de diğer yaklaşımlardan farklılıklarını (pratikte önemli olup olmadığını) ve bu yaklaşımın fiili uygulamasında karşılaşılması gereken sorunları ele almayı gerektirir. Bu sorunlar şüphesiz ki çok ciddi; ilk olarak gelirler yerine işlevler alanında analiz yapabilmek için kişilerarası varyasyonlar hakkında bilgi edinme sorunu, ikincisi ise bir kişinin kapasite setinin içinde ne olabileceğini tahmin etme konusunda zorluklar yaşanabilir. (Sen, A. 1993: 31; 1994: 337).

Belki de bu yaklaşımda en ilkel kavram işlevler ile ilgilidir. İşlevler, bir insanın devletin bir bölümünü özellikle de bir yaşamı sürdürmeyi veya yapmayı başardığı çeşitli şeyleri temsil eder. Bir kişinin yapabilirliği kişinin elde edebileceği ve bir koleksiyon seçebileceği alternatif işlev kombinasyonlarını yansıtır. Yaklaşım, değerli işlevler elde etme kapasitesi açısından yaşam kalitesiyle değerlendirilecek çeşitli 'yapabilirlik ve olabilirlik (beings and doings) kombinasyonları olarak yaşam görüşüne dayanır. Bazı işlevler yeterince beslenmek, sağlıklı olmak gibi çok temeldir ve bunlar belli sebeplerden dolayı şiddetli bir şekilde değerlidir. Bununla birlikte, bireyler bu işlevlere ekledikleri ağırlıklarla birbirinden fark yaratabilirler. Değerlerimiz sebebiyle işlevlere ulaşma kapasitemiz açısından refah ve özgürlüğü karakterize etmek mümkündür (Sen, A. 1993: 31).

Faydacı yaklaşıma göre yoksulluk kapasite yetersizliğinden ziyade gelir yetersizliğine dayandırılır. Sen bu konuya itiraz ederek yoksulluğun kapasite ve gelir arasındaki ilişkiye bağlamıştır. Gelirin temel yeteneklere dönüştürülmesi kişinin kapasitesine dayandırır. Asgari geçim düzeyine sahip olan bir insan kapasite

yoksunluğu nedeniyle asgari refah düzeyine ulaşamamış olabilir. Bu yüzden yoksulluk sınırının belirlenmesinde kişilerin gelirlerine bakılması yanıltıcı olabilir. Örneğin gıda alımı ile beslenme yeteneği kişinin metabolik hızına, vücut büyüklüğü, cinsiyet, yaş gibi faktörlere göre değişiklik gösterebilir. Böylelikle aynı gelire sahip kişiler arasında refah farklılıkları yaşanabilir. Kapasite yaklaşımı, malların paylaşım sorununu ortadan kaldırarak temel ihtiyaçlara duyulan endişenin altında yatan gerçek sebepleri bulabilir (Sen, A. 1993:5-7; Şeker, F. 2009:268).

2.1.2.1.3. Sosyal Dışlanma Yaklaşımı

Sanayi toplumlarında ortaya çıkan sosyal dışlanma kavramı, kapsamlı refah hükümleriyle zengin ülkelerde bile ortaya çıkabilecek marjinalleşme ve yoksunluk süreçlerini tanımlamak için geliştirilmiştir. Sen (2000) sosyal dışlanmayı, temel olarak yetenek yoksunluğunun bir parçası ve aynı zamanda yeteneksizliklerin araçsal bir nedeni olarak tanımlamaktadır. Toplumsal dışlanmayı yoksulluğun genel perspektifinde yetenek yoksunluğu olarak ifade etmektedir (Sen, A. 2000:5

Geçmişte yoksulluk üretimin azlığı ya da kıtlığı ile ilgili bir sorunken; günümüzde servet artışına rağmen yoksulluk üretim sorunu değil paylaşım sorunudur. Bu sorun sosyal dışlanmayı da beraberinde getirmiştir. Sosyal dışlanma, kişilerin yoksulluk, temel eğitim/becerilerden mahrumiyet ya da ayrımcılık dolayısıyla toplumdan kısmen veya tamamen dışlanma sürecidir (Kabaş, T. 2009: 18; Adaman, F. vd. 2006: 6).

Sosyal dışlanma da yoksulluk gibi çok boyutludur. Birden fazla alanda yoksun bırakılanlar yoksulluk tuzağının içine zorunlu olarak itilmektedir. Sosyal dışlanma yaklaşımı gelir yoksulluğu ile ilişki içindedir bu nedenle gelir yoksulluğu sosyal dışlanmanın hem nedeni hem sonucudur. Özellikle göçle beraber gelişen kentin eski merkezine yerleşen yoksullar sosyal dışlanma ile karşılaşmaktadır (Kabaş, T. 2009: 18; Kesgin, B. 2016: 84).

2.1.2.1.4 Katılımcı Yaklaşım

Yoksulluk genel olarak temel ihtiyaçların en düşük düzeyde karşılanabilmesi olarak tanımlanırken yoksulların kendi yaşam koşullarını değerlendirmelerini ve toplumdan dışlanmışlık, siyasal güç eksikliği ve gelir dalgalanmaları gibi unsurları

dikkate alan katılımcı yaklaşım; yoksulluğun tanımlanmasında ve ölçülmesinde kullanılan temel yaklaşımdır. Parasal ve kabiliyet yaklaşımları özünde bireyseldir. Sonuç olarak, grup özellikleri, kaynaklara veya transferlere bireysel erişime odaklanma eğiliminde olan ve araçsal olarak kabul edilen politikalarda genellikle göz ardı edilir. Ancak özellikle sosyal dışlanmada ve aynı zamanda önemli ölçüde katılımcı yaklaşımlarda, odak noktası grup özellikleri üzerinedir. Bu nedenle, sosyal dışlanma için, ırk ayrımcılığının düzeltilmesi veya sınıf engelleri veya vatandaşlık kısıtlamaları gibi politikaların, politika önceliklerinin tanımlanmasında merkezi bir rol oynamaktadır (Laderchi, C., Saith, R. vd. 2010:263).

2.1.2.2. Küresel Yoksulluk Yaklaşımı

1960'lardan 1980'lerin sonuna kadar Kuzey'deki zengin gelişmiş ülkelerle Güney'deki fakir gelişmemiş ülkeleri arasında dünya eşitsizliği ve yoksulluk açıklanmaktaydı. Son yıllarda yoksulluk ve eşitsizliği anlamak Kuzey-Güney ayrımına kısmen de olsa Dünya'daki kaynakların dağılımı, sosyalleşme ve meşruiyet ile ilgili konular tartışılmaktadır. Tartışmalar sonucunda, insanların refahları daha anlamlı ve açıklayıcı hale gelmiştir. Aynı zamanda bu süreçte birbirine rakip iki yaklaşım geliştirilmiştir. Bu yaklaşımlar Bretton Woods ve Birleşmiş Milletler Yaklaşımı'dır. Bretton Woods yaklaşımı, ulusal hükümetlerin yoksulluğun köklerinin parasal göstergelere dayandığını savunurken; Birleşmiş Milletler Yaklaşımı, uluslararası işbirliğin eksikliğini vurgulamaktadır. Birleşmiş Miletler, yoksulluğun devlet merkezli değil birey merkezli olduğunu savunmaktadır (Therien, J.1999: 723-724; Akar, H. 2015: 24).

2.1.2.2.1. Bretton Woods Yaklaşımı

Temel olarak IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) tarafından hazırlanmıştır. Bretton Woods yaklaşımı, servet dağılımının küresel eşitsizliği hakkında yeni bir bakış açısı önermektedir. Bu üç kurum, yoksulluğun ortadan kaldırılmasının uluslararası toplum için büyük bir zorluk olmaya devam ettiğini kabul etmektedir. Bununla birlikte, analizler eski Kuzey-Güney yaklaşımını ana noktalardan koparmıştır. Bretton Woods paradigması, üçüncü Dünya tarafından geçen yarım yüzyıl boyunca kaydedilen ilerlemenin yanı sıra uluslararası kuruluşların yoksulluk yönetimi konusundaki uzmanlığını vurgulayan olumlu bir

görüş sunmaktadır. IMF, Dünya Bankası ve GATT / WTO için yoksulluk, Güneye karşı sürekli önyargılı asimetrik bir yapının ürünü olmaktan uzak piyasaların geçici bir uyumsuzluğunun sonucudur. Bu yorumun Bretton Woods yaklaşımından kaynaklanan politikalar açısından iki sonucu vardır. İlk olarak, Bretton Woods yaklaşımı piyasaların serbestleşmesini desteklemekte olup, bunun Keynesyen politikalardan daha fazla sosyal fayda yaratacağı varsayımıdır. İkincisi, genellikle ihtiyaç duyulan gruplara ve genellikle "fakirlerin en fakirleri" olarak belirtilen devletlere yönelik hedeflenen girişimleri teşvik eder. Bretton Woods kurumları liberal kapitalizmin savunucusu olarak yapısalcılıkla ilgilenen kuzey güney vizyonundan rahatsızdırlar. Dünya Bankası ve IMF'nin görüşlerine göre, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde yoksulluğun iyileştiğini, gelişmekte olan ülkelerde büyüme ve yoksulluk için umut verici olduğu görüşündelerdir. Bu yaklaşıma göre yoksulluk parasal göstergelerle açıklanmaktadır. Yoksulluğa karşı mücadelede iktisadi düzeni değiştirmek değil yoksulların iktisadi düzene ayak uydurması sağlanmaktadır. Yoksulluğa karşı mücadelede birincil sorumluluk yoksul hükümetler ve halkına aittir. IMF yoksulluğun nedenlerinin dış değil iç kesimden kaynaklandığını, ülkeye özgü dengesizliklerin politika hatalarından ve politika uygulamasındaki zorluklardan kaynaklandığını vurgulamaktadır (Therien, J. 1993: 728-732).

2.1.2.2.2. Birleşmiş Milletler Yaklaşımı

İnsanların iki yönü alternatif olarak yüzyıllar boyunca sosyal filozofların düşüncesine egemen olmuştur. Her biri kendi içinde doğrudur, ancak her biri diğeri olmadan tamamen eksiktir. Bir yönü insanların her yeteneğe sahip, bir şeyler yapma potansiyeli taşıyan olarak görürken; seçim, bağımsızlık ve özerkliğin ayrıntılarını açıklar. Diğer yönü ise bizi fayda ya da memnuniyet koltukları olarak görüyor; istenilen ölçüde yerine getirilen faaliyetler ve üstlenilen ilişkiler ile elde edilen olası akıl hallerinin yeri olarak. Bir vizyon kişiyi bir şey yaparken görüyorsa, diğeri varoluş hallerinde yaşadığını görür. İlki birinin özgürlük ve haklar diline yöneldiği durumda, ikincisi, refah ve mutluluk ile ilgili bir kaygıyı yönlendirir. Bunlar elbette ilgili yönleridir, aslında o kadar yakından ilişkilidir ki, herhangi bir belirgin hasara neden olmadan sık sık birbirine karışmışlardır. Örneğin, bir toplumdaki mutlak yoksulluk derecesini etkileyen politikaları savunurken insanların genellikle bir

sosyo-ekonomik haklar kategorisine (yani, bazı kıt kaynaklar için haklar) itiraz ettiğini düşünülsün. Şimdi, bazı toplam refah kavramını kullanmak ve benzer sonuçlara ulaşmak mümkündür. Örneğin, bir beslenme garantisi planının arzu edilebilirliğini değerlendirebiliriz. Bazı olumlu hak türleri gibi kişilerin refah çıkarlarını teşvik ederek savunuculuğunu yapabiliriz. Bunu ayrıca toplam faydaya dayanarak da değerlendirebiliriz. Bunu ilk önce beslenme alımının bireysel refahın belirleyicisi olduğunu, düşük alım düzeylerinde kritik bir belirleyici olduğunu ve böyle bir programın yokluğunda nüfusun büyük ölçüde bir kısmının gıda yoksunluğuna açık olacağını belirterek yapılabilir (Dasgupta, P. 1990:25).

Soğuk savaşın sona ermesinden itibaren uzun yıllar Kuzey-Güney ayrımından vazgeçme konusunda BM daha istekliydi. BM küresel yoksulluk kavramı etrafındaki düşünceleri ülkelerin kalkınma fikriyle Kopenhag Zirvesi'nde görüşülmüştür. Bu zirvede temel olarak üç konu ele alınmıştır. Bunlar istihdamın teşvik edilmesi, yoksulluğun azaltılması ve sosyal bütünleşme olarak belirlenmiştir. BM'nin yoksulluk paradigması karmaşık bir yapıya sahiptir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP/BMKP), Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi(ECOSOC), Uluslararası Çalışma Örgütü(ILO), Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF)'nun tamamlayıcı katkıları sayesinde yoksulluğun güçlü biçimde bütünleşmesi sağlanmıştır. Yoksullukla en çok ilgilenen kurum BMKP' dir (Therien, J.1993:733).

BM yaklaşımı, hem politik hem de ahlaki olarak ortaya çıkan bir çelişki üzerine kuruludur. Kopenhag Zirvesi'nde de belirtildiği gibi dünyadaki ülkelerin genişlemesine tanık olunur ne yazık ki bazıları için açıklanamayan bir refah artışı söz konusuyken bazıları yoksullukla mücadele içindedir. Zengin ve fakir arasındaki uçurumun daha da artması söz konusudur (Therien, J.1993:732).

Yoksulluğun zengin ülkelerde de artmasından dolayı Kuzey-Güney ayrımı geçerliliğini yitirmiştir. Bu yaklaşıma göre yoksulluk devletleri değil bireyleri etkileyen bir durumdur. Yoksulluk problemi sadece ekonomik yönden değil sosyolojik ve etik boyutlarını da içermektedir. Fakir bir kişi sadece aç olan değil, aynı zamanda ezilen ve küçük düşürülen bir kişidir. Yoksulluğun ortadan kaldırılması için daha iyi bir sosyal entegrasyon ve daha iyi adalet sisteminin geliştirilmesine dayalıdır. BM perspektifi Amartya Sen'in geliştirdiği temalarla

ilgilenmiştir. Sen yoksulluğu gelir dağılımının ötesinde bir yaklaşım olarak savunmuştur. Yoksulluğa karşı mücadele sadece ekonomik güçlendirme (büyüme) ile başarılı olamaz, aynı zamanda sosyal bütünlüğün iyileştirilmesine dayandırılmalıdır (Therien, J.1993:732-734).

Bu görüşler doğrultusunda ülkelerin refahlarını ölçmede ilk başta Amartya Sen, Partha Dasgupta ve Peter Townsend tarafından BM Kalkınma Programı ile birlikte geliştirilen endeksler oluşturulmuştur.

Bu bölümde Türkiye ve Dünya'da kullanılan refah endeksleri araştırılmıştır. İnsani gelişme endeksi temel endeks olmak üzere diğer endeksler oluşturulmuştur.

2.2. DÜNYA REFAH ENDEKSLERİ

Bireyler çok farklı ihtiyaçlara sahiptir ancak belli başlı ihtiyaçlar ortaktır. Bu doğrultuda bireyin yaşam memnuniyetini ölçmek için refahın nasıl ölçüleceği tartışılmaktaydı. Önceleri gelir ve gelir yerine geçen iratlar refahı ölçmek için yeterliyken, zaman içinde ekonomik değerler yetersiz kaldı. Bu sebeple bireylerin yaşam memnuniyeti algısında yer tutan kültürel değerler, beşeri sermaye, çevresel faktörler de refah ölçümünde yerini almıştır.

Bu bölümde Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) tarafından hazırlanan endeksler temel endeksler olmak üzere OECD, Legatum Vakfı, Yeni Ekonomi Vakfı'nın oluşturdukları endeksler de yer almaktadır.

2.2.1. İnsani Gelişme Endeksi

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kalkınma kavramı sadece ekonomik performans ile ölçülmüştür, genel olarak gelir ve üretim büyümesi konuları üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla ülkelerin kalkınmasında Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH) öne çıkmıştır. Ancak 1980'lerden sonra Amartya Sen'in yapabilirlik kavramı üzerinde yoğunlaşarak endeks hesaplamasına gidilmiştir. Yapabilirlik kavramında bireyin ne olmak ve ne yapmak istediğine ilişkin değerleri ve seçişleri; bir anlamda kişinin var olabilme imkanları olarak tanımlanmıştır. Sen de yapabilirlik meselesini incelerken, önce işlevselliklerden bahsetmiştir. Bu işlevsellikler insani gelişme endeksinin boyutlarını oluşturmaktadır. Amartya Sen, bu işlevsellikler setinde iyi beslenme, önlenebilir hastalıklar nedeniyle ölmeme, okuryazar olma gibi temel

işlevlere değinmiştir. Sen'e göre kalkınma, reel özgürlüklerin genişletilmesi sürecidir; GSMH'nın büyümesini bir amaç değil araç olarak görür. Ona göre amaç temel özgürlüklerin genişletilmesidir (Kirmanoğlu, H. 2005: 25-26).

İnsani gelişme; sağlıklı bir yaşam sürdürme, bilgiye erişim ve iyi bir yaşam standardı olarak adlandırılan "bireylerin tercihlerinin genişlemesi süreci" (UNDP,1990) olarak tanımlanmaktadır. Bu kazançlar bireylere seçim özgürlüğü (Fleurbaey, 2009) ve "değerli nedenlere sahip oldukları yaşamlarına öncülük eden" (Sen, 1997:1959) olanaklar sağlar. Böylece kavram bireylerin mal ve hizmetlere erişimine izin veren, kişisel potansiyelini geliştirmelerine olanak sağlayan pozitif özgürlük olarak tanımlanmaktadır (Desai, 1991:356). Mahbub ul Hag ve Amartya Sen "insani gelişme" kavramının 1990 yılındaki fikir babalarıdır (Biao,2011). İGE (2000) raporunda da belirtildiği gibi, insanların bir milletin gerçek zenginliği olmasından dolayı insanların önemsedikleri varlıklar devletlerin refah artışlarında önemli olmaktadır. İnsanların finansal gelirlerin yanında daha iyi yaşam, daha iyi beslenme, sağlık hizmetleri, bilgiye daha fazla erişim, daha iyi çalışma koşulları, suça karşı güvenlik, kültürel faaliyetler gibi etkenlere de önem vermesi refahın sadece gelirle ölçülemeyeceği raporda belirtilmektedir (UNDP,2010: 9).

İnsani gelişme konusunda ne ölçüde ilerleme kaydedildiği aslında bir ölçme sorunudur (Prados,2014). Kalkınma literatürünün ilk zamanlarında geleneksel olarak kişi başına gelir, insani gelişmenin bir ölçüsü olarak kullanılmaktaydı. Kalkınmanın vekil değişkeni olarak sadece kişi başına GSYH'nin kullanılması 1950'li yıllara dayanmaktadır. Fakat son 30 yıldır kişi başına GSYH'nin çok boyutlu insani gelişmeyi açıklamada yetersiz bir ekonomik gösterge olduğu fark edilmiştir. Bu nedenle BM Kalkınma Programı 1990 yılında yıllık olarak İnsani Kalkınma Raporu yayınlamaya başlamasından bu yana yaşamın farklı yönlerini ele alan İnsani Gelişme İndeksi (Human Development Index-HDI/İGE) hazırlamaya başlamıştır (UNDP, 2000). Bu tarihten itibaren kalkınma yazınında İGE indeksine yönelik ilgi artmıştır.

BM Kalkınma Programı 2001 yılında yayınlamış olduğu raporda, özetle "insani gelişme ulusal gelirin yükselişi ya da düşüşünden çok daha fazlasıdır" şeklinde bir motto yayınlar (2001:9). Ekonomik varlık insani gelişmeden dışlanacak bir gösterge olmadığı evrensel olarak kabul edilmekle birlikte eğitim ve sağlık gibi diğer faktörlerin önemi ihmal edilmemiştir. Böylece insani gelişmenin herhangi bir

ölçüsü sadece gelirden ziyade diğer katkıların da dikkate alınması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Bu diğer katkılara olan ilgi insani gelişmenin doğasında çok boyutluluğa ilham vermiştir.

BM Kalkınma Programı 1995'ten 2009'a kadar geçerli olan İGE oluşturmak için üç sosyoekonomik gösterge temeline göre hesaplanan bileşik bir indeks oluşturmuştur. İndeks insani gelişmenin üç önemli boyutunu yansıtmaktadır: yaşam süresi, eğitim edinme ve yaşam standardı**.** Yaşam süresi doğumda yaşam beklentisi ile ölçülmektedir. Eğitim yetişkin okuryazar oranının (1/3) ağırlıklandırılmış ortalaması ile ölçülmektedir ve toplam okula kayıtlıların oranı (2/3) ile (ilk, orta ve üçüncü düzey eğitimle) birleştirilmiştir. Satın alma gücü ile düzeltilmiş kişi başına GSYH (ABD Doları cinsinden) yaşam standardının kabul edilebilir bir ölçüsü olarak kullanılmaktadır. Kişi başına GSYH dışında İGE'nin bileşenleri konusunda bireysel indeksler genel doğrusal transformasyona göre hesaplanmaktadır:

$$\text{İndex} = (V - MINV)/(MAXV - MINV) \quad (3)$$

V: spesifik gösterge için ülkede gerçekleşen değerdir.

MINV ve MAXV sabitleştirilmiş minimum ve maksimum değeri ifade etmektedir.

Gelir indeksi oluşturmak için, azalan verimler ilkesi dikkate alınarak (fayda düzeltmesi) en yüksek gelirlilerin kişi başına GSYH'si (3 nolu denklemdeki değerin logaritması kullanılarak) üzerine doğrusal olmayan dönüşüm uygulanmaktadır. İGE'nin her bir bileşeni için minimum ve maksimum değerler oluşturulmaktadır. Doğumda yaşam beklentisi için 25 ve 85 yaş arası dönem olarak değerlendirilmektedir. Yetişkin okuryazar oranı ve toplam okullaşma oranı için %0 ve %100 aralığı kişi başına GSYH için ise 100 ABD Doları ile 40.000 ABD Doları aralığında oluşturulmaktadır.

Genel olarak sosyal değişkenlerin (yaşam beklentisi, çocuk ölümleri, boy, okuma yazma vb.) orijinal değerleri insani refahın ilerlemesi üzerine yapılan çalışmalarda dönüştürülmeden kullanılmaktadır (örnekleri için bk. Lindert, 2004; Acemoğlu ve Johnson, 2007; Hatton ve Brey, 2010). Aslında sosyal değişkenlerin orijinal değerleri asimtotik sınırlara sahip olduğundan, benzer değişiklikler, örneğin

yaşam beklentisi çalışıldığında mutlak verilere göre başlangıç seviyesi daha yüksek olduğu için daha düşük artışla sonuçlanmaktadır.

Spesifik olarak, itiraz nedeni bir ülkenin kalkınma düzeyine bağlı olan, farklı yaş gruplarında meydana gelen ölümlerin azalması gerçeğine dayanmasıdır. Yoksul ülkelerde çocuk ölümlerinin başlıca düşme nedeni enfeksiyon gibi hastalıkların azalmasıdır. Oysa zengin ülkelerde ölümlerin olduğu yerlerde yaşlılar arasında erken yaşlarda daha iyi beslenme ve kardiyovasküler hastalıkların tedavisi sonucu olarak düşüş göstermiştir (Deaton, A. 2006). Böylece eğer yaşam beklentisinin orijinal değerleriyle çalışılacaksa, başlangıç düzeyi daha düşük olduğunda aynı büyüklükte mutlak değişiklikler daha büyük ağırlığa maruz kalacaktır. Bu yüzden yaşlı insanlar üzerinden gençlerin yaşamlarını kaydetmek için daha fazla ağırlık verilmektedir. Bu eğilimi düzeltmek için doğrusal bir dönüşüm insani gelişme indeksinde gelir dışı boyutlar ileri sürüldü. İndeks aralığı genişletilerek paydayı azaltma yoluna gidildi. Böylece BMKP'nin hazırladığı İGE indeksinde, her bir boyutun orijinal değeri indeks formu içerisinde dönüştürülmüştür:

$$I= (x – M_0) / (M – M_0) \qquad (4)$$

Burada x refahın verilen boyutunun gözlenen değeridir. M_0 ve M sırasıyla maksimum ve minimum değerdir. Her bir boyutun aralığı 0 ile 1 arasındadır.

1999 yılında eğitim ve sağlık dışında refahın bu boyutları için bu gösterge bir ham vekil olmasından bu yana insani gelişme açısından gelir karşılığının azalmasına olanak veren logaritmik bir dönüşüm yapıldı (Anand ve Sen, 2000).

1990 yılında kullanılmaya başlayan İGE hazırlamada yer alan ağırlıklı ortalama yöntemi 2010 İnsani Kalkınma Raporu yayınlanana kadar devam etmiştir. 2010 İnsani gelişme raporuna göre başlıca değişiklik, orijinal ilave toplulaştırma fonksiyonundan (üç bileşenin aritmetik ortalaması) çarpımsal fonksiyona (geometrik ortalama) geçmektedir. Bu değişimi veren ana neden İGE'nin üç bileşeni arasındaki hatalı ikame edilebilirliğe izin vermekti. Böylece eğitim için okul çağı çocukların beklenen okullaşma yılı ve 25 yaş ve üzeri nüfusun ortalama okullaşma yılı ağırlıklandırılmamış geometrik ortalama kullanılarak değiştirildi. Gelir örneğinde kişi başına gelir (KBG) kişi başına GSYH ile yer değiştirdi. Böylece gelir, ülke vatandaşlarına yansıtıldı.

2010 yılına kadar insani gelişme indeksi ağırlıklandırılmamış aritmetik ortalama olarak türetilmişti. 2010 yılından itibaren farklı boyutlar arasındaki ikame edilebilirliği azaltma çabası olarak, bir başka deyişle bir boyutta yüksek başarıdan kaçınmak için bir diğerindeki düşük başarıyı telafi eden bir çaba olarak görülebilir. Yeni indeks çok fazla veri talep eden bir indekstir ve uzun dönem trendine ihtiyaç duyduğunda gerekli bilginin çoğu (örn beklenen okullaşma yılı) ülkeler arasında mevcut olmayabilir. Eski göstergeler (okuma yazma ve okula kayıtlı olma durumu ve kişi başına reel GSYH daha çok veri mevcudiyeti nedeniyle "melez" (hybrid) insani gelişme indeksi olarak isimlendirildi (UNDP, 2010).

Bu bağlamda insani gelişme endeksi 1990 yılından itibaren Amartya Sen'in yapabilirlik yaklaşımına göre hesaplanmaya başlanmıştır. İlk insani gelişme endeksi hesaplamasında yaşam beklentisi, okuryazarlık ve kişi başına reel gayri safi yurt içi hasıla değişkenleri temel değişkenler olarak ele alınmıştır. Değişkenlerin her biri yoksunluk bakış açısıyla oluşturulmuştur. Endeks içinde yer alan değişkenlerin her biri felsefi olarak eşit öneme sahip olmalarından dolayı eşit olarak hesaplanmaktadır (Tüylüoğlu,Ş. ve Karalı, B. 2006:60).

1991 yılında endekse bir takım düzenlemeler getirilmiştir. Bu düzenlemeler doğrudan hesaplama yöntemine geçilmesi ve bu yönteme geçilebilmesi için de üç alt endeks oluşturulmuştur. Bu endeksler insani kalkınmanın üç temel boyutunu ifade eden endekslerdir. Ayrıca 1991 yılında hesaplanan endekste, eşitsizliği göz önüne alınarak gelir unsurunu düzelten ilk rapor olma özelliğini taşımaktadır (UNDP, 1991).

1994 yılında yoksulluk sınırının belirlenmesinde satın alma gücü paritesi ile desteklenmiş gelir sınırı belirlenmiştir. Bu yıldaki diğer bir değişiklik gelir eşitsizliğinin ölçümünde Gini katsayısının kullanımının terkedilmesidir. Bunun nedeni dünyadaki çoğu ülkenin gelir dağılımın çok iyi olmaması sebebiyle insani gelişme endeksi değerlerini düşürüyor olmasıdır. 1994 yılındaki son değişiklik ise endeksin içinde yer alan üç boyutun hesaplanmasında maksimum ve minimum değerlerin sabitlenmesidir (UNDP, 1994).

1995 yılında yayınlanan endekste eğitim endeksi geliştirilmiştir. Daha önce eğitim endeksinin hesaplanmasında okullaşma yılları yer alırken bu yılda ilk, orta ve

yükseköğretim kurumlarındaki brüt okullaşma oranının bileşimi alınmıştır. Eğitim endeksindeki ortalama eğitim yılı değişkeni yerine, okullaşma oranı ve okuryazarlık oranı değişkenleri ile oluşturulmuştur (UNDP, 1995).

1999 yılından itibaren Anand ve Sen'in (1994) yapmış oldukları çalışmalarla hesaplama yöntemlerinin değişmesiyle günümüzde de kullanılmaya devam edilmektedir. Tablo 2.'de kullanılan İGE açıklanmaktadır.

BOYUT	GÖSTERGE	BOYUT ENDEKSİ	AĞIRLIK
Sağlık	Beslenme(1/6) Çocuk ölümü(1/6)	Yaşam beklentisi endeksi	1/3
Eğitim	Okullaşma oranı(1/6) Okula devamlılık(1/6)	Eğitim endeksi	1/3

Tablo 2: İnsani Gelişme Endeksi **(http://hdr.undp.org/).**

$$\textbf{Boyut endeksi(I)}= \frac{gerçek\ değer - minimum\ değer}{maksimumdeğer - minimum\ değer} \quad \textbf{(5)}$$

Boyut endeksindeki minimum maksimum değerler aşağıda Tablo 2. de gösterilmiştir.

Boyut	Gösterge	Minimum Değer	Maksimum Değer
Sağlık	Yaşam beklentisi	20	85
Eğitim	Beklenen okullaşma oranı Ortalama okullaşma oranı	0 0	18 15
Gelir	Kişi başına gayri safi milli hasıla($)	100	75000

Tablo 3: Boyut Endeksi **(http://hdr.undp.org/).**

İnsani gelişme endeksi=$(I_{sağlık} I_{eğitim} I_{gelir})^{1/3}$ olarak hesaplanmaktadır.

İnsani gelişme endeksi hesaplanmasında bazı sorunlar farkedilmektedir. Bunlardan ilki, insani gelişme endeksi hesaplanırken aritmetik ortalama yerine geometrik ortalamanın tercih edilmesi; geometrik ortalama boyutlar arasında ikame edilebilirliği azaltmasının yanı sıra herhangi bir boyutta düşük performans geometrik ortalamayla doğrudan yansıtılmaktadır (http://hdr.undp.org/).

Diğer bir sorun, göstergeler için asgari değer kullanılmasının gerekçesi, bir toplumun zaman içinde sağ kalmak için gereksinim duyacağı değerler olarak tespit edilmektedir. Beklenen yaşam süresi tarihsel kanıtlara dayanılarak seçilmiştir. Eğer bir toplum veya alt kesimi tipik üreme yaşının altında (20 yaş) bir ömre sahipse o toplum zaman içinde yok olacaktır. Eğitim boyutunda asgari değer 0 olarak alınmıştır çünkü eğitim olmadan da toplumlar yaşamlarını sürdürebilir. Kişi başına gayri safi milli hasılanın 100 ABD Doları olarak alınması herhangi bir ülkenin milli hasılasından daha düşüktür (http://hdr.undp.org/).

Başka bir sorun ise, endeksteki her boyutun eşit olarak alınması, tüm insanların üç boyuta eşit düzeyde değer verdiği şeklinde normatif varsayıma dayanmaktadır. Bileşen göstergelerin minimum ve maksimum değerlerin doğru seçimi daha fazla önem arz etmektedir (http://hdr.undp.org/).

Basit bir endeks olarak hesaplanan İnsani Gelişme Endeksi, katılım, eşitsizlik ve toplumsal cinsiyet içermemektedir. Bunları endekse dahil etmek yerine kompozit endeksler üretilmiştir. Bu endeksler Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi, Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksleri ve Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksleridir.

2.2.1.1. Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi

İnsani gelişme endeksi bir ülke içindeki insani gelişim eşitsizliklerini görmezden gelir. Dolayısıyla eşitsizliğe uyarlanmış insani gelişme endeksi bir ülkenin yalnızca gelir, sağlık, eğitim gibi ortalama kazanımları ele almaz bununla birlikte her bir boyutun eşitsizliğinin seviyesine göre indirilmesiyle ülke nüfusu içindeki ortalama kazanımları ifade eder (http://hdr.undp.org/).

Foster, Lopez-Calva ve Szekely tarafından 2005 yılında önerilen Atkinson(1970) eşitsizlik ölçüm tahminleriyle ölçülmektedir.

$$A_x = 1 - \frac{\sqrt[n]{X_1 \ldots\ldots\ldots X_n}}{\bar{X}} \qquad (6)$$

Denklemde A_x= Atkinson eşitsizlik ölçümü, $A = 1 - g/\mu$, g=Geometrik ortalamayı, μ= Aritmetik ortalamayı ifade eder.

Atkinson eşitsizlik ölçümü her bir boyut için hesaplanarak uyarlanmış gelir, sağlık ve eğitim için hesaplanarak; eşitsizliğe uyarlanmış insani gelişme endeksi bulunur.$I_x = (1 - A_x).I_x$her bir boyutun Atkinson ölçümüyle hesaplanmasıdır.

Eşitsizliğe ayarlanmış boyut endeksi ve son olarak ise eşitsizliğe uyarlanmış insani gelişme endeksi aşağıdaki gibi hesaplanır.

$$Eşitsizliğe\ Uyarlanmış\ İnsani\ Gelişme\ Endeksi = (I_{sağlık} I_{eğitim} I_{gelir})$$

Sağlık, eğitim ve gelir boyutlarının çarpımından oluşmaktadır.

2.2.1.2. Cinsiyete Dayalı İnsani Gelişme Endeksi

İnsani gelişmenin sağlık, eğitim ve ekonomik kaynaklara hakimiyet boyutunun erkek ve kadın kazanımları arasındaki farkı ölçer. Toplumsal cinsiyete göre ayrıştırılmış veriler her boyutta kullanılır. Sağlık boyutu, kadın ve erkeklerin doğuşta beklenen yaşam süresi ile elde edilir. Eğitim, çocuklar için erkek ve kadınlarda beklenen öğrenim süresi ve 25 yaş üstü yetişkinler için kadın-erkek ortalama öğrenim süresi olmak üzere iki gösterge kullanılarak ölçülür. Ekonomik kaynaklara hakimiyet kadın ve erkeklerin tahmini kazanılan gelirine ilişkin değer ile ölçülür (http://hdr.undp.org/).

2.2.1.3. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi

Endeks, üreme sağlığını içerir ve güçlenmeyi kadın okuryazarlığının ve ilköğretimin ötesinde ölçer. Ayrıca işgücü piyasasına katılımda toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortaya koyar ve cinsiyete göre ayrıştırılmış gelir ölçülerini kullanmaktan kaçınır. Üreme sağlığı, güçlenme ve ekonomik durum olmak üzere üç boyutta, kadın ve erkek kazanımları arasındaki eşitsizliğe bağlı olarak potansiyel insani gelişme kaybını gösterir. Endeks 0 ile 1 arasında değişir ve yüksek değerler yüksek eşitsizlikleri dolayısıyla insani gelişme kayıplarının daha yüksek olduğunu gösterir (http://hdr.undp.org/).

Endeks, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin uzunluğunu ve genişliğini ölçemez. İş gücü piyasası boyutu, istihdam ve işlerin niteliği hakkında bilgi vermez. Ayrıca ücretsiz iş ve birçok kadının haksız şekilde bakım ve temizlik yükü taşıdığı gerçeği gibi diğer önemli boyutları göz ardı eder (http://hdr.undp.org/).

2.2.1.4. Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi

1997 yılından itibaren kullanılan İnsani Yoksulluk Endeksinin yerine 2010 yılından itibaren Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi kullanılmaya başlanmıştır. İnsani yoksulluk endeksinin hesaplanmasında sadece üç boyut kullanılırken, Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksinde İnsani Gelişme Endeksinde olduğu gibi 3 boyut, 10 göstergeyi kullanmaktadır.

2.2.2.Sosyal Gelişme Endeksi

Sosyal gelişmenin temelinde toplumların siyasi, sosyal ve ekonomik yönlerden gelişmeleri ele alınmaktadır. Sosyal gelişme kavramı evrim teorisinin temelleri atıldığından bu yana tartışılmaya bunlarla ilgili endeksler türetilmeye devam edilmektedir. Bu endekslerden en çok kabul göreni 1990 yılında hesaplanmaya başlanmış olan İnsani Gelişme Endeksidir. Endeks akademik araştırmalarda ve uluslararası karşılaştırmalarda sıklıkla kullanılsa da sosyal gelişimi ölçmede yetersiz kalmaktadır (https://www.socialprogress.org/).

2014 yılında temelleri Dünya Ekonomi Forumu'nda atılan ve Michael Porter önderliğinde hazırlanmıştır. Sosyal gelişme endeksi hesaplanırken üç boyut kullanılmıştır ve bu boyutlar Tablo 4'te gösterilmiştir; her boyut boyutların altındaki göstergelerin ortalaması alınarak hesaplanır.

TEMEL İNSANİ İHTİYAÇLAR	REFAHIN TEMELLERİ	FIRSATLAR
Beslenme ve temel tıbbi tedavi Yetersiz beslenme Gıda eksikliği Doğumda ölüm oranı Ölü doğum oranı Çocuk ölüm oranı Bulaşıcı hastalık sebepli ölümler	Temel bilgiye erişim Yetişkin okur-yazarlık oranı İlkokul kaydı Ortaokul kaydı İkincil kayıtta cinsiyet paritesi Kaliteli eğitime erişim	Kişisel haklar Siyasal haklar Sosyal haklar İfade özgürlüğü Adalete erişim Din özgürlüğü Kadınlar için mülkiyet hakları
Su ve temizlik İçme suyuna erişim Borulu suya erişim Emel sağlık tesislerine erişim Kırsal açık dışkılama	Bilgiye ve haberleşmeye erişim Cep telefonu abonelikleri İnternet kullanıcıları Çevrimiçi yönetime erişim Bağımsız medyaya erişim	Kişisel özgürlük ve seçim İstihdam Erken evlilik Doğum kontrolü için memnuniyet talebi Yolsuzluk
Barınak Elektriğe erişim Elektrik arz kalitesi Hane halkı hava kirliliğine bağlı ölümler	Sağlık ve sıhhat 60 yaşında yaşam beklentisi Bulaşıcı olmayan hastalıklardan erken ölümler Temel hizmetler erişim Kaliteli sağlık hizmetlerine erişim	Tolerans ve katılım Kadına saygılı muamele Göçmenlere karşı hoşgörü Eşcinsellere karşı hoşgörü Azınlıklara yönelik ayrımcılık ve şiddet Dini hoşgörü Toplumsal güvenlik ağları
Kişisel güvenlik Mülkiyet suç oranı Siyasi cinayetler ve işkence Algılanan suçluluk Trafik ölümleri	Çevre kalitesi Hava kirliliğine bağlı ölümler Atık su arıtma Sera gazı emisyonları Biyom koruma	Yükseköğretime erişim

Tablo 4: Sosyal Gelişme Endeksi (https://www.socialprogress.org/).

2.2.3. Legatum Refah Endeksi

Küresel refah endeksi olarakta bilinen legatum refah endeksi ilk olarak 2007 yılında yayınlanmıştır. Legatum refah endeksi Londra merkezli Legatum vakfı tarafından kurulan Legatum refah merkezinde hesaplanır. Vakıf amaçlarından biri olan bireyler, topluluklar ve milletler için yoksulluktan refaha kadarki yolculuğu anlama, ölçme ve açıklamasına araç olarak endeks geliştirilmiştir. 9 boyuttan oluşan endeks Tablo 5'te gösterilmiştir. Endeksin çalışma prensibi her boyutun altındaki önem derecelerine göre ağırlıkları hesaplanarak boyutlar oluşur, boyutların ortalamasının alınmasıyla endeks hesaplanmasına dayanır. (https://www.prosperity.com/).

EKONOMİK KALİTE	Yaşam standardı Ekonomik kapsayıcılık Tekel karşıtı politika İş gücüne katılım Ticari rekabet Ticaret kolaylığı
İŞ ÇEVRESİ	Girişimci çevresi İş altyapısı Krediye erişim Yatırımcı korumaları İş gücü piyasası esnekliği
YÖNETİM	Hukuk kuralı Hükümet bütünlüğü Siyasal katılım Hükümet performansı
KİŞİSEL ÖZGÜRLÜKLER	Temel haklar Bireysel özgürlükler Sosyal hoşgörü
SOSYAL SERMAYE	Kişisel ve sosyal ilişkiler Sosyal normlar Sivil katılım
EMNİYET VE GÜVENLİK	Milli güvenlik Kişisel güvenlik Yaşam koşullarının güvenliği
EĞİTİM	Eğitime erişim Kaliteli eğitim

	Beşeri sermaye
SAĞLIK	Hastalık ve risk faktörleri Sağlık sistemlerinin kalitesi Sağlık çıktıları
DOĞAL ÇEVRE	Çevresel kalite Çevresel baskılar Koruma çalışmaları

Tablo 5: Küresel Refah Endeksi (https://www.prosperity.com/)

2.2.4. Mutlu Gezegen Endeksi

Artan eşitsizlikler, iklim değişikliği gibi zorluklar küresel ekonominin sonuçlarındandır. Bu sorunlar ekonomik büyümenin önünde oluşan tehlikelerdendir. Ekonomik büyümenin standart ölçüsü olan GSYH özellikle zengin ülkelerde ekonomik büyümenin tek öncüsü kabul edilmemektedir. Çünkü GSYH'nın tek başına büyümesi daha iyi yaşam anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla mutlu gezegen hedeflerinden olan daha iyi bir yaşam için iklim koşullarının düzelmesi, sosyal ilişkiler, boş zamanın değerlendirilmesi gibi ölçütler önem kazanmaktadır (HPI, 2016:2).

İngiltere'de sosyal, ekonomik ve çevresel adaleti destekleyen Yeni Ekonomi Vakfı tarafından hazırlanan mutlu gezegen endeksinin amacı ekonomiyi, insanlar ve gezegen için çalışacak şekilde dönüştürmektir.

$$\text{Mutlu gezegen endeksi} \cong \frac{yaşam\ beklentisi * refah * eşitsizlik}{ekolojik\ ayak\ izi} \quad (7)$$

Mutlu gezegen endeksi, diğer endekslerden farklı olarak ekolojik ayak izini de hesaplamaya dahil etmiştir. Ekolojik ayak izi, bir insanın çevreye verdiği ortalama etkidir (http://happyplanetindex.org/).

2.2.5. Gayri Safi Milli Mutluluk Endeksi

Gayri safi milli mutluluk endeksi ilk olarak 1972'de 4. Butan Kralı Wanghcuk tarafından 'milli mutluluk milli gelirden daha önemlidir' söylemi üzerine refahın ekonomik olmayan bütüncül yaklaşımlarıyla oluşturulan endekstir. Endeks hem

geleneksel toplumları hem de sosyoekonomik ilişkileri içerir. Bu, yalnızca "mutluluğun" öznel psikolojik sıralamasından ziyade, Butan halkının genel refahının bütünsel bir yansımasıdır (https://www.grossnationalhappiness.com/).

Endeks dokuz boyuttan oluşur. Bu boyutlar; Psikolojik refah, Sağlık, Eğitim, Zaman kullanımı, Kültürel çeşitlilik ve esneklik, İyi yönetişim, Topluluk canlılığı, Ekolojik çeşitlilik ve esneklik, Yaşam standartları şeklinde belirlenmiştir.

Gayri safi milli mutluluk endeksi herhangi bir demografik özellik yani nüfus grubuna göre ayrıştırılabilir. Örneğin, erkekler ve kadınlar arasında ya da bölgelere göre endeksin kompozisyonunu gösterir. Göstergeler ve alanlar, refahın farklı yönlerini ve insani ihtiyaçların altında yatan farklı yolları vurgulamayı amaçlamaktadır. Butan Hükümeti Butan Araştırmaları Merkezi, 2011'de güncellenmiştir ve Gayri Safi Milli Mutluluk (GSMM) endeksini gözden geçirerek yayınlamıştır. Yukarıdaki 9 alanda 33 alt gösterge bulunmaktadır ve endeks, her bir göstergede her bireyin başarısıyla başlayarak ülkenin refahını doğrudan ölçmeyi hedeflemektedir. GSMM endeksi, bu amaç için uyarlanmış olan Alkire-Foster çok boyutlu ölçüm yöntemine dayanmaktadır. Endeks: mutsuz, az mutlu, yoğun mutlu ve derin mutlu olmak üzere dört insan grubunu tanımlar. Analiz, insanların hâlihazırda sahip oldukları mutluluğu araştırmakta ve daha sonra mutsuz ve az mutlu insanlar arasındaki politikaların nasıl daha iyi olabileceğine odaklanmaktadır. https://www.grossnationalhappiness.com/)

2.2.6. OECD Daha İyi Yaşam Endeksi

Aralarında Türkiye'nin bulunduğu 43 ülke arasında ölçülen bir endekstir. İlk defa 2011 yılında ölçülmeye başlanmıştır. Maddi yaşam konuları ve yaşam kalitesi alanlarında temel olarak 11 boyuttan oluşturulmuştur: Bu boyutlar; Konutlaşma, Gelir, İş, İletişim, Eğitim, Çevre, Sivil katılım, Sağlık, Yaşam tatmini, Güvenlik, İş-Yaşam Dengesi şeklinde belirlenmiştir. Endeks hesaplanırken, her boyutun altındaki göstergelerin oranları eşit olarak alınıp, boyut değerleri oluşturulur.

1961'de kurulduğundan bu yana, OECD hükümetlerin vatandaşları için daha iyi yaşam için daha iyi politikalar tasarlamasına yardımcı olmuştur. Son yıllarda, OECD refahı ölçme konusundaki tartışmalara yoğun bir şekilde dahil olmuştur. Bu

deneyime dayanarak, bu 11 başlık, OECD'nin maddi yaşam koşulları (barınma, gelir, iş) ve yaşam kalitesi (toplum, eğitim, çevre, yönetişim, sağlık, yaşam memnuniyeti, güvenlik ve iş-yaşam dengesi) açısından refah için temel olarak tanımladığı kavramları yansıtmaktadır (http://www.oecdbetterlifeindex.org/).

2.3. TÜRKİYE REFAH ENDEKSLERİ

Türkiye'de ekonomik ve istatistiki araştırma yapan Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) ülkedeki kişilerin refah düzeylerini, mutluluk algısını, toplumsal değerlerini araştırmaya yönelik 81 ilde düzenlenen belirlenmiş hane halklarına yapılan anketlerle ölçmektedir. TUİK bu anketlerle ve hali hazırda çeşitli bakanlıkların ellerinde bulundurdukları verilerle iki endeks türetmiştir. Bu endeksler İllerde Yaşam Endeksi ve Yaşam Memnuniyeti Araştırmasıdır.

2.3.1. İllerde Yaşam Endeksi

Bireylerin ve hane halklarının yaşamını objektif ve sübjektif ölçütler kullanarak yaşam boyutları ayrımında yerel düzeyde ölçmeye, karşılaştırmaya ve zaman içinde izlemeye yönelik; birey, hane halkı ve sonuç odaklı, politikalara duyarlı, iyileştirilebilir göstergelerle temsil edilebilen, farklı yaşam kalitesi boyutlarını tek bir boyuta indirmeyi hedefleyen bir endeks çalışmasıdır.

Endeks; 11 boyut altında 41 gösterge içermektedir. Boyutlar: Konut, Çalışma hayatı, Gelir ve Servet, Sağlık, Eğitim, Çevre, Güvenlik, Sivil Katılım, Altyapı Hizmetlerine Erişim, Sosyal Yaşam ve Yaşam memnuniyeti olarak belirlenmiştir.

İllerde Yaşam Endeksi, yaşamın 11 boyutunu 41 gösterge ile temsil eden bir bileşik endekstir. Farklı amaçlarla üretilen göstergelerin toplulaştırılmış şekli olan bileşik endeksler, genel olarak ülkenin/bölgelerin karşılaştırılmasında kullanılmaktadır. Bileşik endeks uygulaması; göstergelerin seçimi, gösterge değerlerinin normalleştirilmesi, ağırlıklandırılması ve toplulaştırılması gibi farklı aşamalardan meydana gelmektedir. Farklı ölçü birimlerinden elde edilen veri setinin karşılaştırılabilir olması için gösterge değerlerinin normalleştirilmesi gerekmektedir. İllerde yaşam endeksi göstergelerinin normalize edilmesinde min-maks yöntemi kullanılmıştır. Min-Maks, göstergeleri (0,1) aralığında normalize eden bir yöntemdir. Endekse katkı yönü negatif olan (işsizlik oranı, cinayet oranı gibi) göstergeler

endeks hesabına ters kodlanmış olarak katılmıştır. Bileşik endeks hesabı boyutların ve aynı boyut altındaki göstergelerin eşit ağırlık aldığı hiyerarşik eşit ağırlıklandırma yöntemine göre yapılmıştır. Her bir normalize edilmiş gösterge değerinin boyuttaki gösterge ağırlığı ile çarpılması ve bu çarpımların toplulaştırılması ile boyut skor değeri elde edilmiştir. Her bir normalize edilmiş gösterge değerinin boyut ağırlığı ve gösterge ağırlığı ile çarpılması ve bu çarpımların toplulaştırılması ile genel skor değeri elde edilmiştir.

Gi= (xi-xmin)/(xmax-xmin) Ği=1-((xi-xmin)/(xmax-xmin))

Gi= Normalize edilmiş gösterge değeri

Ği= Genel skor değeri

xi: Gösterge değeri

xmin: Göstergenin alabildiği minimum değer

xmax: Göstergenin alabildiği maksimum değer

Bileşik endeks hesabı boyutların ve aynı boyut altındaki göstergelerin eşit ağırlık aldığı hiyerarşik eşit ağırlıklandırma yöntemine göre yapılmıştır. Bu yönteme göre boyut ve gösterge ağırlıkları aşağıdaki gibidir;

Boyut sayısı (N) → wB=1/N

Gösterge sayısı (n) → wG=1/n

Her bir normalize edilmiş gösterge değerinin boyuttaki gösterge ağırlığı ile çarpılması ve bu çarpımların toplulaştırılması ile boyut skor değeri elde edilmiştir. Boyut skor değerinin elde edilmesinde kullanılan toplulaştırma yöntemi aşağıdaki gibi ifade edilebilir;

Boyut skor değeri=∑(wGi*Gi)

wGi = Göstergenin ağırlığı

Gi=Normalize edilmiş gösterge değeri

Her bir normalize edilmiş gösterge değerinin boyut ağırlığı ve gösterge ağırlığı ile çarpılması ve bu çarpımların toplulaştırılması ile genel skor değeri elde edilmiştir. Genel skor değerinin elde edilmesinde kullanılan toplulaştırma yöntemi aşağıdaki gibi ifade edilebilir;

Genel skor değeri=∑(wBi*wGi*Gi)

wBi = Boyutun ağırlığı

wGi = Göstergenin ağırlığı

Gi = Normalize edilmiş gösterge değeri

Endeks sonuçları 2016 yılından itibaren mevcuttur. Endekste kapsanan göstergelere ilişkin mevcut son yıl verileri kullanılmıştır. 2017 yılında ikinci bülten yayınlanmıştır ve bir daha üçer yıllık periyotlarla yayınlanmaya devam etmiştir(http://www.tuik.gov.tr/).

2.3.2. Yaşam Memnuniyeti Araştırması

Bireyin genel mutluluk algısını, toplumsal değerlerini, temel yaşam alanlarındaki genel memnuniyetini ve kamu hizmetlerinden memnuniyetini ölçmek ve bu memnuniyet düzeylerinin zaman içindeki değişimini takip etmektir. Endekste yer alan bazı kavramlar:

Hanehalkı: Aralarında akrabalık bağı bulunsun ya da bulunmasın aynı konutta yaşayan, bir veya birden fazla kişiden oluşan topluluktur.

Mutluluk: Acı, keder ve ızdırabın yokluğu ve bunların yerine sevinç, neşe ve tatmin duygularının varlığıyla karakterize edilen durum; hayattan genel olarak memnun olma halidir.

Memnuniyet: İhtiyaçların ve isteklerin karşılanmasından doğan tatmin duygusudur.

Hanehalkı geliri: Gelir getiren her bir hanehalkı üyesinin, çalıştıkları işlerden kazandıkları gelir, sermaye ve mülk (ücret, kâr, faiz, kira) geliri ile emekli maaşı, dul-yetim aylıkları ve yaşlılara yapılan ödemeler, karşılıksız burs vb. transfer gelirlerinin toplamıdır (http://www.tuik.gov.tr/).

Endeks, üç düzeyden oluşmaktadır. İlk aşamada idari yapıya uygun olarak 81 il, 3. düzeyde bölge birimleri olarak tanımlanmıştır. Ekonomik, sosyal, kültürel ve coğrafi yönlerden benzer illerin belirli bir nüfus büyüklüğü de dikkate alınarak gruplandırılması ile 26 bölge, 2. düzeyde bölge birimi olarak tanımlanmıştır. Aynı kriterlere göre, 2. düzey bölge birimlerinin gruplandırılması sonucu 12 bölge, 1.düzey bölge birimleri olarak tanımlanmıştır (http://www.tuik.gov.tr/).

Araştırma, daha önceki yıllarda Türkiye toplamı-kır-kent tahmini verebilecek şekilde tasarlanmakta iken, 2013 yılında ilk defa, il düzeyinde tahmin verebilecek şekilde tasarlanmıştır. 2013 yılında araştırmanın örneklem büyüklüğü, İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) Düzey 3 (81 il) bazında tahmin üretecek şekilde hesaplanmıştır. 2014 yılından itibaren Türkiye düzeyinde tahminler üretecek şekilde tasarlanmaktadır (http://www.tuik.gov.tr/).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.TÜRKİYE' DE REFAH VE MUTLULUK İLİŞKİSİNE DAİR BİR UYGULAMA

Refah kavramına bakıldığında, iyi oluş, zevk ve mutluluktan oluşmaktadır. Mutluluk ve refah ilişkisi literatüre bakıldığında yoğun çalışma alanına sahip olmuştur. Bir toplumun refahının artırılması devletlerin öncelikli hedefleri arasındadır. Bu hedef doğrultusunda her ülke refahlarını artırmak amacıyla bireylerin refahlarını artırmakla meşgul olmaktadırlar. Refahın artırılması sadece kişinin gelirinin artırılmasına yönelik çalışmalarla değil, kamu hizmetleri, sosyokültürel faaliyetler, eğitim gibi faktörlere de dayanmaktadır. Aynı zamanda kişinin mutluluğunun çalışma hayatına, yaşamına etki etmesinden dolayı kişiyi mutlu edecek faktörler de refahı artıran değişkenler arasında yer almaktadır.

Mutluluk, insan yaşamında en önemli motivasyon olarak görülmektedir. İnsanlar mutlu oldukça, hayat kaliteleri artmaktadır ve yaşamdan zevk almaktadırlar. Bunun sonucunda, çalışma hayatlarındaki performans, aile ilişkilerinde kurulan bağın güçlenmesine neden olur. Dolayısıyla, daha mutlu bir hayat daha yüksek bir refah anlamına gelmektedir.

Mutluluğun belirleyicilerine gelinecek olunursa, genel olarak eğitim, gelir, sağlık göz önünde bulundurulmaktadır. Ancak insanların sosyal bir varlık olması sebebiyle çevreleriyle iletişim de bulunmaları, sosyal hayata zaman ayırmaları, kişinin yaşam kalitesini artıracak değişkenlerdir.

İktisat alanında yapılan çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda, son zamanlarda mutluluk çalışmaları Mutluluk Ekonomisi adı altında yapılmaktadır. Bu bölümde Türkiye'deki mutluluğun belirleyicileri açıklanmıştır. Bu belirleyicileri belirlemek için faktör analizi ve lojistik regresyon uygulamalarından yararlanılmıştır.

Faktör analizi, gözlemlenen değişkenlerde birbiriyle korelasyona sahip değişkenlerin aynı faktör içinde toplanmasını sağlayan çok değişkenli istatistiksel bir yöntemdir. Dolayısıyla bu çalışmada kullanılmasının sebebi, her faktörün

mutluluğun bir belirleyicisi olarak atamak ve yorumlamayı doğru bir şekilde yapmaktır.

Lojistik regresyon analizi, çok değişkenli grupları analiz etmek için kullanılır. Bu çalışmada anket çalışmasından yararlanıldığı için doğrusal regresyon analizinden farklı olarak bağımlı değişken kategorileştirilmiş olduğundan lojistik regresyon analizinden de faydalanılmıştır.

Çalışmadaki veriler TÜİK' in 2013-2018 yılları arasında hazırlamış olduğu Yaşam Memnuniyeti Anketinden sağlanmıştır. Anket, likert tipi ölçekle hazırlanmıştır. Ankette toplamda 235 soru yer almaktadır. Yapılan analizlerin varsayımları doğrultusunda 90 soru atılmış olup, 145 soru ile çalışılmıştır. Faktör analizi için %5 hata payıyla, çok durumlu lojistik regresyon için %10 hata payıyla çalışılmıştır. Faktör analizinde, 2013-2018 yılları arasında ortalama 38 boyut elde edilmiş olup, ancak yoğunlaşılan korelasyon ilişkilerinden dolayı 8 boyuta indirgenmiştir.

Hayattan ne kadar memnunsunuz sorusu bu çalışmanın esas sorusu olmuştur. Çok durumlu lojistik regresyon analizinde, bu soru bağımlı değişken olup faktör analizinde belirlenen boyutlarla ayrı ayrı analiz edilip sonuçlar yorumlanmıştır. Çok durumlu lojistik regresyon analizi mutluluk düzeylerinden (çok mutlu, mutlu, orta-mutlu, mutsuz, çok mutsuz) birini referans kategori seçerek analiz etmektedir.

Faktör analizi ve çok durumlu lojistik regresyon SPSS 16.00 programı kullanılarak yapılmıştır.

3.1. LİTERATÜR TARAMASI

Mutluluk çalışmalarının yer aldığı bu bölümde faktör analizi, lojistik regresyon ve mutluluk çalışmalarının yer aldığı literatür çalışmalarından bazıları Tablo 6'da yer almıştır.

Konu	Yazar	Yıl	Yöntem	Sonuç
Kadın ve Erkeklerin Mutluluğunu Etkileyen Faktörlerin Genelleştirilmiş Sıralı Logit Modeli ile Analizi	Bensu Timur Ebru Çağlayan Akay	2017	Genelleştirilmiş Sıralı Logit Modeli	Ekonomik faktörlerin temel ihtiyaçları karşılaması, umutlu olma durumu kişilerin mutluluğunu artırıcı etkenler olmuştur.
Mutluluğun Türkiye'deki Belirleyenlerinin Zaman İçinde Değişimi	Olcay Servet	2017	Sıralı Logit Modeli	İnsanların yaşlandıkça mutluluklarının arttığı ve evli insanların mutluluklarının azaldığı tespit edilmiştir.
Türkiye'de Bireysel Mutluluk Kaynağı Olan Bireysel Değerler Üzerine Bir Analiz: Multinomial Logit Model	Sibel Selim	2018	Çok Durumlu Logit Model	Bireylerin mutluluk kaynağı olarak bir iş sahibi olmayı tercih etmesinde cinsiyetin önemli bir rolü olduğunu, iş ve paraya sahip olmanın daha fazla mutluluk getireceğine inanan bireyler için ise gelirin ve eğitimin önemli olduğunu göstermiştir.
Türkiye'de Ulaştırma Hizmetlerinden Duyulan Memnuniyetin Genelleştirilmiş Sıralı Logit Modelleri İle Analizi	Hakan Eygü Ebubekir Karabacak	2020	Genelleştirilmiş Sıralı Logit Modeli	Yaşlanmanın, eğitimli olmanın ve araç sahibi olmanın mutluluğu azalttığı, evli olmanın, kentsel alanda yaşamanın, sağlığından memnun olmanın, gelirinden memnun olmanın, trafik hizmetlerinden memnun olmanın, yüksek refahlı ve gelirli olmanın ise mutluluğu artırdığı sonuçlarına ulaşılmıştır.
Özgünlük Ölçeği'nin Uyarlanması ve Özgünlük ile Mutluluk Arasındaki İlişkide Maneviyatın Aracı Rolü	Didem Aydoğan Yaşar Özbay Şener Büyüköztürk	2017	Doğrulayıcı Faktör Analizi	Özgünlüğün mutluluk üzerinde olumlu etkisinde, maneviyata yönelimin ilişkisinin olup olmadığını ortaya koymaktadır. Özgünlüğe sahip olunduğunda, bireyin kendi içine yönelimi artmakta ve yaşam içerisinde kendisi için amaç ve anlam oluşturmada

				maneviyata doğru yönelim göstermektedir.
Ülkelerin Göç, Suç ve Mutluluk Değişkenleri Açısından Bulanık ve Dayanıklı Kümeleme Metotları ile Sınıflandırılması	Selay Giray Özlem Yorulmaz Özlem Ergüt	2016	Bulanık ve Dayanıklı Kümeleme Metotları	Türkiye'nin göç, mutluluk, Gini katsayısı, suç oranları bakımından Estonya, Yunanistan, Macaristan, İtalya, Letonya, Polonya, Portekiz, Slovakya, İspanya ve Litvanya ile benzer sonuçlar elde edilmiştir.
Happiness and Health: Well-Being among the Self-Employed	Pernilla Andersson	2008	Koşullu Lojit Model	İsveç' te 1991 ve 2001 de yapılan ankete göre, serbest meslek sahiplerinin ücretli çalışanlardan daha mutlu oldukları ancak daha fazla sorumluluk sahibi olmalarından dolayı streslerinin fazla olması ve genel sağlıkları diğer çalışanlardan daha kötü olduğu sonuçlarına varılmıştır.
The Mystery of the U-Shaped Relationship Between Happiness and Age	Paul Frijiters Tony Beatton	2012	Sabit Etkili Lojit Model	Almanlar üzerinde yapılan çalışmada 60 yaş civarında mutluluğun belirgin bir şekilde arttığı, 75 yaşından sonra azaldığı ve 20-50 yaş arasında ise mutluluk algısının olmadığı gözlemlenmiştir.
Inequality and Happiness: Insights From Latin America	Carol Graham Andrew Felton	2006	Sıralı Lojit Model	Latin Amerika' da eşitsizliğin zenginler için kalıcı avantaj, fakirler için kalıcı dezavantaj olduğu sonucuna varılmıştır.
The Rural-Urban Divide in China: Income but not Happiness?	John Knight Ramani Gunatilaka	2010	Çok Durumlu Lojit Model ve Sıralı Probit Model	Kır-kent gelir karşılaştırılmasına bakıldığında şehirde gelir eşitsizliği olmasına rağmen köydeki insanlardan daha mutlu oldukları ortaya konmuştur.
Türkiye'de Mutluluk Düzeyini Etkileyen Faktörler: Mekansal Ekonometri Analizi	Hakan Öndes	2019	Mekansal Ekonometri Analizi	Gelir-servet, sosyal yaşam, sağlık ve çalışma hayatından memnuniyet oranları mutluluk oranını artırmış, konut memnuniyet oranı, güvenlik eğitimi ve nüfus oranı mutluluk oranını düşürmüştür. Türkiye'de mutluluk

				oranının mekansal komşuluktan etkilendiği kanıtlanmıştır.

Tablo 6: Literatür Araştırması

3.2. FAKTÖR ANALİZİ VE ÇOK DURUMLU LOJİSTİK REGRESYON ANALİZİ

Bireylerin mutluluğunun belirleyicilerini belirlemek, dolayısıyla kişilerin bu belirleyicilere göre yaşamlarını şekillendirmek mutluluk ekonomisi alanına girmektedir. Bireylerin mutlu olması ayrıca yaşam kalitesini de artırmaktadır. Yaşam kalitesi, insanların biyolojik durumları, yaşam biçimleri, ilişkileri ve içinde bulundukları çevrenin nicel ve nitel değerlerinin toplamı olarak tanımlanabilir. Yaşamın bütünsel bir bakışla tüm boyutlarının üstün nitelikli olması kaliteli yaşamı olanaklı kılabilmektedir (Şeker, M.2009:117).

Bu sebeple mutluluğun belirleyicilerini sınıflandırmak için faktör analizi yapılmıştır. Daha sonra anket çalışmalarında yoğun olarak kullanılan lojistik regresyon modelleri kullanılmıştır.

3.2.1. Faktör Analizi

20. yy'ın başlarında Karl Pearson ve Charles Spearman ve diğerleri tarafından zekayı tanımlamak ve ölçmek için faktör analizini başlatmışlardır. İlk zeka gibi yapılarla ilişkilendirmelerinden dolayı faktör analizi psikometriyle ilgilenen bilim adamları tarafından geliştirilmiştir. Bazı erken çalışmalardaki psikolojik yorumlamalar ve güçlü bilgi işlem olanaklarının olmaması, istatistiksel gelişimini engellemiştir(Johnson, A.D. ve Winchern, W.D. 2007:481)

Faktör analizinin temel amacı, birçok değişken arasındaki kovaryans ilişkilerini, faktörler olarak adlandırılan, gözlemlenemeyen rasgele nicelikler cinsinden tanımlamaktadır. Faktör analizi genel olarak tüm değişkenler arasındaki korelasyon/kovaryans matrisi ile başlar. Faktörlerin sayısı, belirleyici olarak düşünülen korelasyon matrisinde sıralanır(Johnson, A.D. ve Winchern, W.D. 2007:481; Thurstone, L.L: 1947:15).

Faktör analizi, açıklayıcı/ açımlayıcı (explanatory) ve doğrulayıcı (confirmatory) faktör analizi diye ikiye ayrılır. Açıklayıcı faktör analizi, ortak bir

değişken setine ait kovaryans yapılarını analiz etmek için ve faktör olarak adlandırılan en küçük sayıda gözlemlenemeyen son değişkenlerin, değişken setine ait ilişkiyi araştırmak için tasarlanmıştır (Daniel, L. 1989:2). Böylece karmaşık veri setindeki değişkenlerin korelasyonları aracılığıyla en küçük sayıda ortak bir faktörde birleşerek, o değişken setinin daha kolay yorumlanmasını sağlamış olmaktadır.

Açıklayıcı faktör analizinin temel varsayımları dört tanedir:

1- Faktör analizinin tüm değişkenleri ve doğrusal kombinasyonlarının çok değişkenli normal dağıldığını varsayar.
2- Çok değişkenli normallik varsayımı, değişken çiftlerinin arasındaki ilişkinin doğrusal olması gerekir.
3- Verilerin en az aralıklı ölçüde ölçülmesi gerekir.
4- Değişkenlerin birbirleriyle 0,30- 0,90 aralığında korelasyonlarının olması yeterlidir

Doğrulayıcı faktör analizi, açıklayıcı faktör analizi gibi bir teori üreten yöntemin aksine bir teori test modelidir. Doğrulayıcı faktör analizinde önce bir hipotezle başlanır ve bu hipotez daha önceki belirlenmiş olan faktörlerin o faktörlere uygunluğunun test edilmesiyle başlanır. Bu hipotez güçlü teorik ve ampirik çalışmalara dayandırılmalıdır. Daha sonra faktörlerin uyum iyiliği testleriyle uygunluğu belirlenir. Doğrusal faktör analizi, yapısal eşitlik (regresyon) modeliyle çalışmaktadır.(Stopleton, C. D. 1997:7; Özdamar, K. 2011:211).

Çalışmada açıklayıcı faktör analizi yapıldıktan sonra lojistik regresyon analizine geçilmiştir. Lojistik regresyon analizi, ikili, sıralı ve çok durumlu lojistik regresyon olmak üzere ayrılmaktadır.

3.2.2. Lojistik Regresyon Modelleri

Doğrusal regresyon modelinde; bağımlı değişkenin niceliksel, bağımsız değişken ise hem niteliksel hem de niceliksel olabilir. Bağımsız değişken niteliksel olduğu zaman kukla değişkenler yardımıyla regresyon kurulabilir. Bunun yerine değişkenlerin logaritmaları alınarak lojistik regresyon modelleri kurulabilir.

Dyke ve Patterson (1952) çalışması ile lojistik regresyonun temellerini atmıştır. Literatürde aynı zamanda logit modeller olarak ta adlandırılan lojistik regresyon, bağımlı değişken en az iki değeri temsil etmektedir. π(x) ve x arasındaki ilişki doğrusaldan ziyade doğrusal olmayandır. x' teki sabit bir değişiklik, π' nin 0 veya 1' e yakın olduğunda π' nin ortalama bir değerdeykenki durumundan daha az bir etkiye sahip olacaktır. Örneğin, ailenin geliri x iken, yeni bir araba satın alma olasılığı π(x)'tir. Yıllık aile gelirindeki 10.000 liralık artışın, x=1.000.000 lira olduğunda(π, 1'e yakınsadıkça), x=50.000 liradan daha az etkili olacaktır. Pratikte, x arttıkça, π(x) ya sürekli artacak ya da sürekli azalma eğiliminde olacaktır. Matematiksel formülasyonu ise,

$$P_i = F(Z_i) = F(B_0 + B_1 X_i) = \frac{1}{1+e^{-Z_i}} = \frac{1}{1+e^{B_0+B_1 X_i}} \quad (8)$$

şeklinde gösterilir .Denklem 8'de Pi, açıklayıcı değişken Xi hakkında bilgi verirken i'nci bireyin belirli bir seçimi yapma olasılığıdır (Çağlayan, E ve Güriş, S. 2010:668). Analiz sonucunda modelin uygunluğu 'Ki-Kare Testi'; her bir bağımsız değişkenin modelde varlığının anlamlı olup olmadığı ise, 'Wald İstatistiği' ile test edilir.

Bağımlı Değişken Kategori Sayısı	Bağımsız Değişken Sayısı	Bağımsız Değişken Kategori Sayısı	Uygulanacak Yöntem
2	1	2	İkili logit model
2	1	2+	İkili Logit Model
2+ sırasız	Tek/Çok	Çeşitli	Çoklu Logit Model
2+ sıralı	Tek/Çok	Çeşitli	Sıralı Logit Model

Tablo 7: Model Seçimi (Büyüköztürk, Ş. 2012:50)

Lojistik regresyon, ikili lojit, sıralı lojit ve çok durumlu lojit olmak üzere üçe ayrılır.

İkili Lojistik Model (Binary Logit Model): Lojistik regresyon birkaçeşsiz özellikten oluşur. Bunlardan ilki, değerlendirme ve tahmin için modelden son derece etkilenen ikili bağımlı değişkenin doğasıdır. İkinci konu, birkaç faktörden oluşan örneklem boyutu değerlendirme tekniği olarak en çok benzerlik yönteminin

kullanılmasıyla ilgilidir. Doğrusal regresyon modelinde en küçük kareler yöntemi kullanılmaktayken, logit modellerde logaritma hesaplanmasından dolayı en çok benzerlik yöntemi kullanılmaktadır. Bağımlı değişkenin iki kategorik (evet-hayır, başarılı-başarısız, iyi-kötü, vb.) değişkene sahip olduğu modeldir. Lojistik regresyon 0 ve 1 değerleriyle ikili değişken olarak iki grubu temsil eder. Örneğin bağımlı değişken, başarı durumunu temsil eden kodlar verildiğinde(başarılı=1, başarısız=0), regresyondaki katsayılar başarı oranını temsil eder. (Hair, F.J. vd. 2014:371).

Her şeyden önce lojistik regresyon analizine başlamadan değişkenler arasında çoklu bağlantı probleminin ölçülmesi gerekir. Bu problemin varlığında regresyon tutarlı çalışmayacaktır. Ayrıca değişken sayısının da analize uygun olması gereklidir.

Sıralı Lojistik Regresyon (Ordered Logit Model): Bağımlı değişkenin kategori sıralamasında belli bir sıralamanın olduğu durumlarda sıralı logit kullanılmaktadır. Bağımlı değişkenin n tane kategorisinden bir tane referans değişken alınarak n-1 tane model kurulur. Ancak burada sıralı logit modelinin en önemli varsayımı n-1 tane modelin paralel olması gereklidir. Bu varsayıma göre regresyon katsayıları, bağımlı değişkenin tüm kategorilerinde aynıdır(Çağlar, A. vd. 2015: 75). Ancak bu varsayım sağlanamadığı zaman sıralı lojistik regresyon modeli kullanılmaz; bunu yerine kısmi orantılı olasılık(Non-Proportional Odds Model) modelleri ya da çok durumlu lojistik modelleri(Multinomial Logistic Model) kullanılabilir(Arı, E. ve Yıldız, Z. 2014: 11).

Çok Durumlu Lojistik Regresyon (Multinomial Logistic Model): Bağımlı değişken ikiden fala kategoriye sahip ve kategoriler arasında bir sıralamanın bulunmaması gerekir. Sıralı logit modelinden farklı olarak hem kategoriler arasında bir sıranın bulunmaması(çok mutlu, mutlu, orta, mutsuz, çok mutsuz gibi) hem de regresyonu nominal regresyon olarak kabul edip, regresyon katsayıları tüm kategorilerde aynı olmamaktadır. Sıralı logit gibi *n* tane kategorili bağımlı değişkende bir tanesi referans kategori olup; *n-1* tane model kurulmaktadır.

Lojistik regresyon modellerini yorumlarken olma olasılığının olmama olasılığına oranı(odds oranı) yorumlanmaktadır. Ayrıca sıralı ve çok durumlu logit modellerde marjinal etkilerden de yararlanılır.

Çalışmada açıklayıcı faktör analizi ve çok durumlu lojistik regresyon kullanılmıştır. Açıklayıcı faktör analizinde birbiriyle yüksek korelasyonda olan değişkenleri aynı faktör altında toplayarak, bu faktörlerle çok durumlu lojistik regresyon analizi yapılmıştır.

3.3. VERİ VE BULGULAR

Yaşam Memnuniyeti Araştırması için 2013-2018 yılları arasında yapılan anketlerden alınan toplam 145 soruyla çalışılmıştır. Sorular likert tipi olarak düzenlenmiştir. Ülkenin çeşitli bölgelerinden 18 yaş üstündeki kişilere yapılan ankette, kişinin yaşadığı yerlere göre sorular (belediye sınırları içinde ya da dışında yaşama) da hazırlanmıştır. Kişinin herhangi bir hizmet yada olgu karşısındaki memnuniyetlik durumları, sağlık hizmetleri, adli hizmetlerdeki sorunları belirlemek amacıyla ayırtedici sorular hazırlanmıştır.

Mutluluğun belirleyicilerini kategorilendirmek amacıyla açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizinde % 95 güven aralığında çalışılmıştır. Faktör analizi yöntemi aralarında yüksek derecede korelasyon bulunan çok sayıdaki değişkeni, özel niteliklerine göre doğrusal kombinasyonlar halinde birleştirerek istatistiksel bakımdan bağımsız (orthogonal), daha az sayıda değişken elde etmemize yardımcı olan bir yöntemdir. Ana bileşenler yöntemi (Principal Components) kullanılarak en uygun sonuçları veren Varimax döndürme algoritması ile elde edilen faktörlerden Özdeğerleri (Eigenvalue) 1'den büyük olanlar dikkate alınmış ve elde edilen döndürülmüş faktör matrisi (Rotated Factor Matrix)'ndeki faktörlerde yoğunlaşan değişkenler belirlenmiştir (Kalaycı, Ş., Karataş, A. 2005:149).

Faktör analizi sonucunda literatürde korelasyon ilişkisinin alt değeri 0.30-0.40'tan yüksek olanların alınabileceği belirtilmiştir (Büyüköztürk, Ş. 2002, s.127). Bu çalışmada alt eğer 0,30 olarak alınmıştır.

Faktör analizinin uygunluk testi Kaiser-Meyer-Olkin testiyle belirlenmektedir. faktör analizinin modellenip modellenmeyeceğinin anlamak için Field (2000) alt sınırın 0.50 olması gerektiğini ifade etmiştir. 0,90 ve üstünün faktör analizine mükemmel uyum sağladığını ifade etmektedir. Bu çalışmada KMO testi 0.90 çıkmıştır.

Çok durumlu lojistik regresyon analizinde en çok olabilirlik yöntemi ve %90 güven aralığında çalışılmıştır. Değişkenlerin kategori sayısı 2' den fazla ise karşılaştırma yapabilmek için referans kategori seçilmektedir (Arı, E. 2016:188). Bu çalışmada çok mutlu-mutlu-orta mutlu-mutsuz-çok mutsuz kategorilerinden çok mutsuz kategorisi referans kategori olarak seçilmiştir. Dolayısıyla 5 kategori olan mutluluk değişkeninde 4 kategori için yorumlama yapılmaktadır.

Çok durumlu lojistik regresyon analizinde modelin uygunluğunun testi için tıpkı doğrusal regresyon analizindeki gibi R^2'ye bakılır. Burada R^2testleri Cox ve Snell, Nagelkerke ve Mc Fadden testleridir. Bu testlerde de değerler sıfıra yaklaştıkça uyum iyiliğinin etkisi azalmaktadır.

3.3.1. Faktör Analizi Bulguları

Yapılan faktör analizi çalışmasında yıllar bazında ortalama olarak 38 boyut oluşmuştur. Ancak faktör yoğunluklarına göre her yıl için 8 boyuta düşürülmüştür. Boyutlar oluşturulduktan sonra değişkenlere uygun olarak her boyut isimlendirilmiştir. Bu boyutlar, Kişisel Çevre ve Kişisel Destek Ağları, Kamusal Memnuniyet, Eğitim, Sosyal Baskı, Kişisel Gelişim, Sağlık ve Sosyal Güvenlik, Çalışma Hayatı ve Gelir, Kişisel Güvenlik ve Adalet Hizmetleri'dir.

KİŞİSEL ÇEVRE VE KİŞİSEL DESTEK AĞLARI						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Aile Yaşam Biçimi Önem	0,734	-0,537	-0,554	0,64	0,596	0,599
Aile Yaşam Önem	0,616	0,506	0,493	0,589		0,539
Arkadaş Çevre Önem	0,638	-0,557	0,523	0,59	0,574	0,545
Arkadaş Çevreniz Önem	0,768	-0,557	-0,581	0,677	0,647	0,622
Çevre-Doğa		0,391	0,379	0,308	0,38	0,323
Çocuğun Başarısı Önem	0,635	-0,548	-0,58	0,561	0,517	0,478
Çocuk Başarı Önem	0,641	-0,479	-0,474	0,567	0,555	0,524
Dini İnancı Önem	0,735	-0,61	-0,629	0,624	0,558	0,558
Dini İnanç Önem	0,635	-0,547	-0,542	0,534	0,489	0,47
Eğitim Durumu Önem	0,77	-0,567	-0,594	0,667	0,639	0,622
Eğitim Düzey Önem	0,692	0,51	0,485	0,619	0,587	0,576
Eve Giriş Çıkış Saat Önem	0,772	0,5	-0,626	0,646	0,618	0,61
Eve Giriş Saat Önem	0,68	0,5	-0,494	0,6	0,57	0,55
Gelecek Hayat	0,606	0,392	0,389	0,427	0,344	0,35

Gelecek Kişisel	0,554	0,334	0,35	0,381	0,39	0,381
Gelir Düzey Önem	0,756	-0,535	-0,568	0,619	0,604	0,588
Gelir Düzeyleri Önem	0,7	-0,531	-0,548	0,605	0,579	0,557
Kıyafet Önem	0,64	0,464	0,467	0,585	0,548	0,523
Kişisel Eşya Önem	0,649		-0,52	0,566	0,537	0,508
Kişisel Eşyanız Önem	0,732	-0,56	-0,596	0,619	0,604	0,572
Ölçek Memnuniyet Akraba	-0,441	0,368	0,311	-0,337	0,321	0,364
Ölçek Memnuniyet Arkadaş	-0,459	0,303		0,337	0,365	0,343
Ölçek Memnuniyet Komşu	-0,438	0,369	0,334	-0,355	0,326	0,365
Ölçek Memnuniyet Semt	0,331	0,377	0,331	-0,323	0,328	0,324
Siyasi Düşünce Önem	0,657	-0,494	-0,501	0,591	0,561	0,529
Siyasi Düşünceniz Önem	0,737	-0,577	-0,605	0,648	0,617	0,597
Yaptıkları İş Önem	0,686	0,52	0,503	0,61	0,577	0,559

Tablo 8: Kişisel Çevre ve Kişisel Destek Ağları Boyutu

Kişisel çevre ve kişisel destek ağları boyutunda, 2013 yılında boyutu en çok etkileyen çevredeki kişilerin (aile, akraba, komşu, vb.) kişinin eve giriş çıkış saatlerinin kişi için önemi olmuştur. Onu çevredeki kişilerin eğitim durumunun kişi için önemi değişkeni takip etmiştir. Üçüncü sırada çevredeki kişilerin, kişinin arkadaş çevresi hakkındaki düşüncelerinin kişi için önemi değişkeni olmuştur.

Çevredeki kişilerin, kişinin siyasi düşüncesinin kişi için önemi 2014 yılında bu boyutu en çok etkileyen değişken olmuştur. İkini sırada, çevredeki kişilerin eğitim durumunun kişi için önemi; üçüncü sırada ise, hem çevredeki kişilerin arkadaş çevresinin kişi için önemi hem de kişinin arkadaş çevresi hakkında çevredeki kişilerin düşüncelerinin kişi için önemi değişkenleri olmuştur.

Kişinin dini inancının çevredeki kişilerin düşünceleri kişi hakkında ne kadar önemli olduğu değişkeni 2015 yılında ilk sırada yer almaktadır. Kişinin eve giriş çıkış saatlerinin çevredeki kişilerin düşüncelerinin kişi için ne kadar önemli olduğu değişkeni ikinci sıradadır. Bu boyutta üçüncü sırada ise, çevredeki kişilerin kişinin siyasi düşüncesi hakkındaki düşüncelerinin kişi için ne kadar önemli olduğudur.

Kişinin arkadaş çevresiyle ilgili çevredeki kişilerin düşünceleri kişi için önemi değişkeni 2016 yılında ilk sırada yer almıştır. İkinci sırada kişinin eğitim durumu hakkında çevredeki kişilerin düşüncelerinin kişi için önemi; üçüncü sırada ise kişinin

siyasi düşüncesi hakkında çevredeki kişilerin düşüncelerinin kişi için önemi olmuştur.

Kişinin arkadaş çevresiyle ilgili çevredeki kişilerin düşünceleri kişi için önemi değişkeni 2017 yılında ilk sırada yer almıştır. İkinci sırada, kişinin eğitim durumu hakkında çevredeki kişilerin düşüncelerinin kişi için önemi; üçüncü sırada ise kişinin siyasi düşüncesi hakkında çevredeki kişilerin düşüncelerinin kişi için önemi olmuştur.

Kişinin eğitim durumu ve arkadaş çevresiyle ilgili çevredeki kişilerin düşüncelerinin kişi için ne kadar önemli olduğu 2018 yılında ilk sıradaki değişkenlerdir. İkinci ve üçüncü sırada, aile yaşam biçiminizle ilgili ve siyasi düşüncenizle ilgili çevredeki kişilerin düşüncelerinin önemi değişkenleri yer almaktadır.

Genel olarak bakıldığında faktörleri en çok etkileyen değişkenlerin kişinin çevresindekilerin, kişi hakkındaki düşünceleri önemli yer tutmaktadır. Sosyal onay, kişilerin beklentilerinin yönlendirilmesi, kararlarını sosyal onaya göre şekillendirmeleriyle sonuçlanır. Sosyal onay kavramı bir ihtiyaç, istek ve motivasyon kaynağı olarak gören literatürde, sosyal onay daha çok ihtiyaç olarak algılanmaktadır. Bu algı, kültürden kültüre değişkenlik göstermekle birlikte, Türk kültüründe bu doğrultuda işlemektedir. Sosyal varlık olan bir insan, etkili ve yakın ilişkiler geliştirebilmek için sosyal onaya ihtiyaç duymaktadır (Karaşar, B. ve Öğülmüş, S. 2016: 88).

KAMUSAL MEMNUNİYET						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
AB Referandum	0,574	0,425	0,453	-0,43	0,352	0,337
AB Üyelik	0,581	0,406	0,468	-0,408	0,373	0,367
Devlet Şeffaf	0,648	0,535	0,527	0,531	0,457	0,484
Dünya Saygınlığı	0,638	0,53	0,527	0,524	0,455	0,475
Ekonomik Açıdan	0,646	0,529	0,521	0,51	0,449	0,454
Elektro Hız	-0,344	0,438	0,399	0,346	0,474	0,451
Kamu Hizmet Sunumu	0,657	0,546	0,544	0,543	0,454	0,477
Ölçek Memnuniyet Ulaşım	0,363	0,382	0,345			
Sosyal Haklar	0,649	0,543	0,529	0,539	0,457	0,475

Ulaşım Demiryolu	0,407	0,421	-0,329	0,347	0,335	0,381
Ulaşım Denizyolu	0,411	0,381	-0,353	0,36	0,337	0,369
Ulaşım Havayolu	0,328			0,347		
Ulaşım Karayolu				0,567		
Ülke Sorun	0,425	0,463	0,49	0,480	0,340	0,526

Tablo 9: Kamusal Memnuniyet Boyutu

Kamusal memnuniyet boyutuna bakıldığında, 2013 yılında 0,328- 0,649; 2014 yılında 0,381-0,546; 2015 yılında 0,381-0,544; 2016 yılında 0,347-0,567;2017 yılında, 0,340-0,474; 2018 yılında 0,337-0,526 aralığında faktör yükleri oluşmuştur.

Boyuta genel olarak bakıldığında kamusal memnuniyette ülkenin gelecekteki 5 yıllık konumu ulaşım hizmetlerine göre daha çok etkilemektedir. Ülkenin hem dünya içinde hem de ülke içindeki konumunun daha iyi yerlere gelmesi boyutu önemli oranda etkilemektedir.

EĞİTİM						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Okul Biten	0,314				-0,359	-0,345
Ölçek Memnuniyet Eğitim	0,536	0,357	0,344	0,322	0,34	0,318

Tablo 10: Eğitim Boyutu

Eğitim boyutunda, tüm boyutlar arasında en az değişkenin bulunduğu boyuttur. Bunun nedeni, verilerin alındığı TUİK'te yapılan anketlerdeki soruların eğitim alanında az yapılmış olmasıdır. Tabloda, eğitim hizmetlerinden memnuniyetlik değişkeni her yıl kesintisiz boyutu etkilemiştir. Okul bitirme değişkeni ise 2014, 2015 ve 2016 yıllarında faktörü 0,30' dan daha az etkilemiştir.

KİŞİSEL GELİŞİM						
	2013	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Bilim	-0,461	0,457	0,437	0,45	0,464	0,428
Din		0,507		0,402	0,314	
Gelecek Hayat	0,606	0,392		0,427	0,344	0,35
Gelecek Kişisel	0,554	0,334		0,381	0,39	0,381
İtibar	0,366	0,401	0,478	0,318	0,347	0,5
Kültür	-0,477	0,43	0,392	0,457	0,439	0,413
Moda	-0,324	0,313	0,312	0,32	0,307	
Müzik			0,344	0,373	0,335	
Ölçek Memnuniyet Sosyal Hayat	0,379	0,408		0,324	0,426	0,373

Ölçek Memnuniyet Kişisel Bakım	0,315	0,455	0,357	-0,37	0,373	0,409
Siyaset	-0,359	0,381	0,386		0,353	0,308
Spor	-0,329	0,418	0,405	0,37	0,433	0,389
Tatil Kıstı	-0,301			0,34	0,328	0,332

Tablo 11: Kişisel Gelişim Boyutu

Kişisel gelişim boyutunda, her yıl boyutu etkileyen bilime ayrılan zaman, gelecekteki itibar, kişisel bakıma ayrılan zamanın memnuniyetlik durumu ve spora ayrılan zaman değişkenleri olmuştur. Boyut, 2013 yılında gelecek yıldaki hayatın durumu; 2014, 2017 ve 2018 yıllarında bilimle ne derecede ilgili olma; 2015 yılında kişinin toplumda itibarının hangi değişkende olacağı(para, eğitim, meslek, sosyal çevre, ahlaklı yaşam); 2016 yılında kültür, sanat, edebiyatla ne derecede ilgili olma değişkenleri olmuştur.

Boyuta genel olarak bakıldığında bilimin yıllar itibariyle faktörü, önemli oranda etkilemiştir. Bilimle ilgilenmenin kişisel gelişim için genel geçer bir değişken olmayıp süregelen bir değişken olması ülkenin bilime yaptığı katkılarla mümkün olmuştur.

SOSYAL BASKI						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Cinsiyet Baskı	0,381	0,422	0,33	0,369	0,415	0,352
Dini İnanç	0,471	0,484	0,419	0,516	0,537	0,453
Gelenek- Görenek	0,506	0,551	0,449	0,545	0,557	0,47
Gelir Düzey Durumdan	0,355	0,321		0,375	0,415	0,588
Kılık Kıyafet	0,469	0,461	0,424	0,515	0,535	0,42
Medeni Durum	0,43	0,485	0,384	0,433	0,484	0,379
Memleket	0,39	0,412	0,373	0,47	0,481	0,342
Siyasi Görüşten	0,756	0,389	0,424	0,469	0,469	0,398
Yaş Baskı	0,489	0,507	0,417	0,523	0,524	0,43

Tablo 12: Sosyal Baskı Boyutu

Sosyal baskı faktöründe, kişinin gelir düzey durumundan dolayı bir baskının hissedilmesi 2015 yılında 0,30'dan daha az etkilemiştir. 2013 ve 2018 yılı hariç, diğer yıllarda kişinin gelenek görenek baskısı hissetmesinin boyutu, en çok etkileyen değişken olmuştur. 2018 yılında ise gelir düzey durumundan baskı değişkenidir.

KİŞİSEL GÜVENLİK VE ADALET HİZMETLERİ						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Başka Suç		0,33	0,302		0,468	0,315
Başvuru Mah.		0,424	0,314			0,429
Darp	0,49	0,396	0,555		0,332	
Fert Kötü	0,426		0,34		-0,312	0,498
Gasp	0,425	0,412	0,446		0,305	
Güven Çevre	0,332	0,378	0,348	-0,309		0,373
Güven Ev	-0,306	0,346	0,331			0,329
Kapkaç	0,445	0,305	0,306	-0,399		
Mağduriyet	0,374	0,388	0,304	0,3	0,651	
Memnuniyet Polis	0,539	-0,368	0,34	-0,329	-0,324	
Memnuniyet Trafik	0,502	-0,36				
Ölçek Memnuniyet Adli	0,311	-0,324	0,369	0,317		-0,382
Ölçek Memnuniyet Asayiş	0,545	0,403	0,331		0,318	
Polis Jand. Müdahale	0,484		0,336	-0,327		
Sorun Avukat	0,554	-0,6	0,406	0,476	0,541	-0,503
Sorun Dava	0,583	-0,641	0,424	0,486	0,563	-0,533
Sorun Mahkeme	0,572	-0,618	0,412	0,475	0,542	-0,51
Sorun Yasa	0,571	-0,606	0,397	0,474	0,532	-0,503
Tehdit	0,486	0,398	0,445	0,322	0,323	0,526

Tablo 13: Kişisel Güvenlik ve Adalet Hizmetleri Boyutu

Kişisel güvenlik ve adalet hizmetleri boyutunda, 2013, 2016 ve 2018 yıllarında mahkeme ve adli sistemle ilgili, davaların süresinde sorun değişkeni; 2014 yılında mahkeme ve adil sistemle ilgili, avukatlık hizmetlerindeki sorun değişkeni; 2015 yılında kişinin başından son bir yılda gasp olayı geçme değişkeni; 2017 yılında kişinin başından son bir yılda herhangi bir sebepten dolayı mağduriyet olayı geçme değişkeni en çok etkileyen olmuştur.

Genel olarak bu boyuta bakıldığında boyutu etkileyen değişkenler mahkeme ve adil sistemle ilgili verilen hizmetlerde olmuştur.

SAĞLIK VE SOSYAL GÜVENLİK						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Hastane Başvuru			-0,302	-0,314		0,329
Memnuniyet Muayene			0,355	0,359		0,397
Ölçek Memnuniyet Genel Sağlık	0,452	0,52	0,494	-0,435	0,47	0,522
Ölçek Memnuniyet Sağlık	-0,349		0,301		-0,372	0,405
Ölçek Memnuniyet SGK	0,323	0,345	0,405	0,341	0,311	
Sağlık Konu	0,426			0,334	0,405	-0,303
SGK Kayıt	0,371	0,356	0,367	0,333	0,349	
Sorun Ücret-Muayene		0,38	-0,357	0,423	-0,318	0,4
Sorun Doktor		0,331	0,332	0,477	0,381	0,401
Sorun Hemşire		0,334	0,341	0,458	0,351	0,408
Sorun Hijyen		0,301	-0,332		0,315	0,324
Sorun İlaç Fiyat		0,378	0,366	0,437	0,359	0,416
Sorun Katkı Payı		0,346	-0,373	0,424		0,372
Sorun Sıra Bekle		0,34	-0,39	0,372	-0,354	0,414
Tedavi Masraf Kanal		-0,39	-0,376	-0,363	-0,466	

Tablo 14: Sağlık ve Sosyal Güvenlik Boyutu

Her yıl boyunca boyutu etkileyen değişkenler sağlık hizmetlerinden memnuniyetlik, SGK hizmetlerinden memnuniyetlik ve kişinin genel sağlığından memnuniyetlik durumu değişkenleri olmuştur.

ÇALIŞMA HAYATI VE GELİR						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Araba Sattı	0,573	0,473	0,516	0,503	0,519	0,507
Borç Ödedi		0,308	0,362	0,311	0,341	0,333
Borçlandı			0,318	0,419	-0,326	
Çalışma Durum				0,326	0,322	
Ekonomi	-0,368	0,437		0,361		0,349
Emekli Oldu		0,55	0,37		0,635	0,492
Ev Sattı	0,642	0,517	0,534	0,535	0,541	0,527
Geçmiş Karşılaştırma	0,446	0,313	0,314	0,319	0,356	0,349
Gelecek Ekonomi	0,624	0,481	0,499	0,488	0,413	0,405

Gelecek İş	0,587	0,434	0,45	0,458	0,38	0,383
Gelecek Karşılaştırma	0,583	0,362	0,374	0,407	0,346	0,32
Gelecek Mali	0,605	0,402	0,392	0,423	0,345	0,329
Geliri Arttı	0,317	0,368	0,418	0,417	0,43	0,406
Geliri Azaldı		0,472	0,505	0,459	0,458	0,481
Göç Etti	0,329		0,491	0,562	0,504	0,492
İflas Etti	0,79	0,604	0,674	0,682	0,645	0,645
İşe Girdi	0,495	0,467	0,535	0,549	0,512	0,508
İşini Kaybetti	0,631	0,531	0,603	0,595	0,563	0,565
İşyeri Açtı	0,766	0,585	0,655	0,669	0,64	0,642
Ölçek Memnuniyet Gelir	0,404	0,397			0,441	
Tahliye		0,424	-0,474	0,416	0,426	
Tasarrufları Azaldı	0,322	0,352	0,382	0,386	0,404	0,381
Taşınma	0,487		0,482	0,547	0,487	0,517
Vefat		-0,341	-0,384	0,403		0,302

Tablo 15: Çalışma Hayatı ve Gelir Boyutu

Çalışma hayatı ve gelir boyutunda, 2013 yılında son bir yılda işyeri açma durumu; 2014-2018 yıllarında son bir yılda iflas etme durumu boyutu en çok etkileyen değişkenler olmuştur.

3.3.2. Çok Durumlu Lojistik Regresyon Modelleri Bulguları

Faktör analizinde boyutlandırılmış olan değişkenler, ayrı ayrı çok durumlu lojistik regresyon analizine tabi tutulmuştur. Analiz esnasında anketteki hayatınızdan ne kadar memnunsunuz sorusu bağımlı değişken olup boyutlar bağımsız değişken olmuştur. Normal regresyon analizinden farklı olarak bu analizde referans kategori seçimi yapılmaktadır. Referans kategori, bağımlı değişkendeki kategorilerden bir tanesi seçilerek yapılmaktadır. Bu seçimle birlikte bu çalışmanın referans kategorisi bağımlı değişkendeki (çok mutlu, mutlu, orta, mutsuz, çok mutsuz) son kategori olan çok mutsuz kategorisidir. Böylelikle bağımlı değişken 5'li likert tipinde olan çalışmada 4 adet kategoriyle(çok mutlu, mutlu, orta, mutsuz) sonuçlanmış olmaktadır.

Sosyal Baskı Boyutu

ÇOK MUTLU						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	17	5	2	2	9	10

POZİTİF	14	5	2	2	5	4
NEGATİF	3	0	0	0	4	6

Tablo 16: Sosyal Baskı Boyutu Çok Mutlu Kategorisi

Tabloda görüldüğü gibi 2013 yılında toplam mutluluğu 17 değişken belirlerken bunların 14 tanesi mutluluğu olumlu etkileyip, 3 tanesi olumsuz etkilemiştir. 2014-2016 yılları arasında mutluluğu negatif etkileyecek herhangi bir değişken olmamakla birlikte 2013 yılına göre değişken sayısında önemli bir azalma olmuştur. Ancak 2017 yılına gelindiğinde kişilerin mutluluk algısında bir dönüm noktası yaşanmıştır. Önceki yıllara göre hem mutluluk değişkenlerindeki artış hem de mutluluğa negatif etki eden değişkenlerde bir artış gözlemlenmiştir.

Değişkenlere gelecek olunursa, kendini çok mutlu olarak düşünen kişiler arasında mutluluklarını en çok etkileyen değişkenlerden biri olan cinsiyetlerinden dolayı bazen baskı hissedenler 2013, 2014 ve 2017 yıllarında 2017 yılında daha çok olmak üzere mutluluklarını artırmıştır. Diğer bir değişken olan gelir düzey durumlarından dolayı hiçbir zaman ve arada sırada baskı hissedenlerin 2013, 2014 ve 2017 yıllarında yine 2017 yılında daha çok olmak üzere mutluluklarını artırmıştır. Bir başka değişken olan kişilerin kılık kıyafetleri üzerinde bir baskının hissedilmemesi veya ara sıra hissedilmesi kişinin mutluluğunu 2013, 2017 ve 2018 yıllarında azaltmıştır. Sosyal baskı boyutunda mutluluklarını en çok etkileyen son değişken olan medeni durumlarından dolayı kişilerinde üstünde herhangi bir baskının hiç hissedilmemesi veya ara sıra hissedilmesi kişiler için 2013, 2015 ve 2018 yıllarında mutluluğu artırıcı bir sebep olarak görülmüştür. Ancak medeni durumlarından dolayı bir baskının ara sıra hissedilmesi 2017 yılında mutluluk azaltıcı bir değişken olarak görülmektedir.

Sosyal baskı boyutunda 2013 yılında kendini çok mutlu olarak düşünenlerde gelir düzeyinde herhangi bir baskının hissedilmemesi o yıl içinde mutluluğu artırıcı değişkenlerde en fazla etkileyen değişken olmuştur. 2014 ve 2016 yıllarında bu değişken yaştan dolayı baskının hissedilmemesi olmuştur. 2015 yılında medeni durum baskısı değişkeniyken, 2017 yılında siyasi görüşle ilgili bir baskının olmaması ve 2018 yılında ise dini inançtan dolayı sıklıkla baskının hissedilmesi olmuştur. Bu

durumda her yıl değişkenler değişerek kişilerin mutluluklarının algısında toplumsal olay ve olguların değişmesinin etkilerini hissedilmektedir.

MUTLU						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	15	4	8	8	11	11
POZİTİF	14	4	8	6	10	7
NEGATİF	1	0	0	2	1	4

Tablo 17: Sosyal Baskı Boyutu Mutlu Kategorisi

Tablo 17'de görüldüğü gibi, sosyal baskı boyutunda kendini mutlu hissedenler arasında 2013-2018 yılları arasında hem toplam hem de pozitif mutluluk değişkenleri arasında bir azalma görülmektedir. 2014 ve 2015 yıllarında mutluluğu azaltacak herhangi bir değişken olmamakla birlikte yıllara göre değişkenlik göstermiştir. 2013 ve 2017 yıllarında mutluluğu negatif etkileyen sadece 1'er değişken olmakla birlikte 2016'da 2, 2018 yılında ise 4 değişken olmuştur.

Değişkenlere gelinecek olursa, yıllara göre mutluluğu en çok etkileyen 11 değişken vardır. Bu değişkenlerden kişilerin cinsiyetlerinden dolayı herhangi bir baskının hissedilmemesi en çok etkileyen 2017 yılında olmak üzere 2013, 2014 ve 2017 yılında kişilerin mutluluklarını artırmıştır. Kişilerin cinsiyetlerinden dolayı ara sıra baskı hissetmesi ise 2013, 2014, 2017 ve 2018 yıllarında kişilerin mutluluklarını artırır. Diğer bir değişken olan gelenek- göreneklerinde herhangi bir baskının hissedilmemesi 2016 ve 2018 yıllarında kişinin mutluluğunu azaltırken 2017 yılında mutluluğu arttırmıştır. Gelir düzey durumlarından dolayı herhangi bir baskı hissedilmemesi ve ara sıra hissedilmesi durumunda 2013, 2014 ve 2018 yıllarında en çok etki eden 2018 yılı olmak üzere mutluluklarını artırmıştır. Medeni durumlarından dolayı bir baskının hissedilmemesi kişinin mutluluğuna 2013, 2015, 2016 ve 2018 yıllarında pozitif etki sağlamıştır. Siyasi görüşlerinden dolayı bir baskı hissedilip hissedilmemesine bakılmaksızın her durumda kişi 2013, 2015 ve 2017 yıllarında mutlu olmuştur. Son değişken yaş bakımından herhangi bir baskının hissedilmemesi kişinin mutluluğunu 2015, 2016 ve 2017 yıllarında artırmıştır. Yine yaş bakımından ara sıra bir baskının hissedilmesi 2015-2018 yıllarında kişinin mutluluğunu

artırmıştır. Yaş bakımından sıklıkla bir baskı hissedilmesi durumunda dahi 2016-2018 yıllarında kişinin mutluluğu artmıştır. Yaş bakımından baskı derecelerine bakılmaksızın kişi her zaman 2016 yılında daha mutlu olmuştur.

Sosyal baskı boyutunda kendini mutlu hissedenlerde 2013, 2014 ve 2018 yılında mutluluğunu en çok artıran değişken gelir düzeyi durumundan herhangi bir baskının hissedilmemesi olmuştur. 2015 yılında yaştan dolayı baskı ara sıra hissedilirken, 2016 yılında yaştan dolayı bir baskı sıklıkla hissedilmiştir.

ORTA						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	14	5	5	8	12	9
POZİTİF	12	5	5	6	11	6
NEGATİF	2	0	0	2	1	3

Tablo 18: Sosyal Baskı Boyutu Orta Mutlu Kategorisi

Tablo 18' den de anlaşılacağı üzere, mutluluğa etki eden değişkenlerin yıllar geçtikçe azaldığı görülmektedir. Diğer mutluluk seviyelerinde de olduğu gibi mutluluğa pozitif etki eden değişken sayısı, mutluluğa negatif etki eden değişken sayısından fazladır. Örneğin 2018 yılında toplam 9 değişkenden 6'sı mutluluğa olumlu etki ederken, 3'ü olumsuz etkilemiştir.

Sosyal baskı boyutunda kendini orta düzeyde mutlu hissedenlerde mutluluklarını yıllar bazında en çok etkileyen 11 değişken vardır. Cinsiyetten dolayı bir baskının hissedilmemesi kişinin mutluluğunu 2013, 2014 ve 2017 yıllarında artırmıştır. Nitekim cinsiyetten dolayı bir baskının bazen hissedilmesi de 2013, 2014, 2017 ve 2018 yıllarında kişinin mutluluğunu artırmıştır. Gelenek göreneklerinden dolayı bir baskının hissedilmemesi veya ara sıra hissetmesi kişinin mutluluğunu 2016 ve 2018 yıllarında azaltırken, 2017 yılında artırmıştır. Yine gelir düzey durumlarındaki bir baskının hissedilmemesi veya ara sıra hissedilmesi kişinin mutluluğunu 2013, 2015 ve 2018 yıllarında artırmıştır. Kılık kıyafetlerinde bir baskının hissedilmemesi ise 2013, 2017 ve 2018 yıllarında kişinin mutluluğuna olumsuz etki sağlamıştır. Kişinin medeni durumlarından dolayı bir baskının hissedilmemesi veya ara sıra hissedilmesi mutluluğa olumlu etki sağlamıştır. Son değişken olan, kişinin siyasi görüşlerinden dolayı baskının varlığına bakılmaksızın 2013, 2015 ve 2017 yıllarında kişinin mutluluğunu artırmıştır.

Boyutu 2013, 2014 ve 2018 yıllarında en çok etkileyen, gelir düzeyinde bir baskının hissedilmemesi olmuştur. 2015 yılında medeni durumlarında ara sıra bir baskının hissedilmesiyken, 2016 yılında yaşlarından dolayı sıklıkla bir baskının hissedilmesi olmuştur. 2017 yılına gelindiğinde ise, kişinin siyasi görüşlerinden dolayı bir baskı hissetmemesi sosyal baskı boyutunda kendi orta-mutlu düşünen kişiler için yıllara göre etkileyen değişkenler olmuşlardır.

MUTSUZ						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	14	7	5	8	11	12
POZİTİF	11	5	5	5	9	4
NEGATİF	3	2	0	3	2	8

Tablo 19: Sosyal Baskı Boyutu Mutsuz Kategorisi

Diğer mutluluk seviyelerindeki değişimlerden farklı olarak kendini mutsuz olarak niteleyenlerde mutluluk algısını etkileyen değişkenlerde 2015 yılında mutluluğu negatif etkileyen bir değişken olmamakla birlikte, 2018 yılında diğer yıllara göre mutluluğu etkileyen negatif faktörler, pozitif faktörlerden fazla olmuştur. Buna rağmen değişkenlerdeki oranlar, toplamda kişinin mutluluğunu büyük oranda azaltacak bir etki sağlamamıştır.

Sosyal baskı boyutunda kendini mutsuz hisseden kişilerde, cinsiyetlerinden dolayı bir baskının hissedilmemesi veya ara sıra baskının hissedilmesi 2013, 2014 ve 2017 yıllarında kişinin mutluluğunu artırmıştır. Dini inançlarından dolayı herhangi bir baskının hissedilmemesi, 2016 ve 2018 yıllarında büyük oranlarda mutluluğu artırırken; 2013 ve 2017 yıllarında mutluluklarını azaltmıştır. Nitekim dini inançlarından dolayı ara sıra bir baskının hissedilmesi 2014, 2016 ve 2018 yıllarında mutluluklarını artırırken; 2017 yılında azaltmıştır. Yine dini inançlarından dolayı sıklıkla bir baskı hissedilmesi 2013 yılında mutluluklarını azaltmasına rağmen 2014, 2016 ve 2018 yıllarında büyük oranlarda mutluluklarını artırmıştır. Diğer mutluluk seviyelerinde olduğu gibi, gelenek göreneklerdeki baskının hissedilme derecesine bakılmaksızın bazı yıllarda mutlulukta bir azalma eğilimi sebep olurken bazı yıllarda mutlulukta bir artış eğilimine yol açmıştır. Gelir düzey durumlarında herhangi bir baskı hissedilmemesi 2013, 2014 ve 2018 yıllarında kişinin mutluluğunu artırmıştır. Siyasi görüşte bir baskının hissedilmemesi ise, 2013, 2015 ve 2017 yıllarında kişinin

mutluluğunu artırmıştır. Son değişken ise, yaşlarından dolayı herhangi bir baskının hissedilmemesi veya ara sıra bir baskının hissedilmesi kişinin mutluluğunu artırmıştır.

Genel olarak bakıldığında herhangi bir mutluluk seviyesinde bir değişken yıllara göre mutluluğu hem azaltmış hem de artırmıştır. Sebeplerinden bir tanesi, toplumda gündem olan olaylarda kişinin o olay karşısında gösterdiği tutum olmuştur. Örneğin kişilerin siyasi görüşleri genellikle siyasi seçim dönemlerinde diğer yıllara göre daha ön planda olduğundan bu yıllarda (Türkiye'de incelenen yıllara göre 2013, 2015 ve 2017 yıllarında seçim olmuştur.) kişilerin mutluluklarını diğer yıllara göre önemli oranda değişmesine sebep olmuştur. Diğer bir sebep ise, yıllara göre kişisel, kültürel, sosyolojik değişmeler kişinin mutluluk algısındaki değişmelere sebep olarak gösterilebilir.

İstisnasız her mutluluk seviyesinde kişinin mutluluğunu etkileyen bir değişken olan gelir düzey durumlarında bir baskının hissedilmemesi olmuştur. Kişinin maddi durumundan dolayı özgür olması kişinin mutluluğunu oldukça yüksek oranda etkilemiştir.

Ancak kişinin gelir düzey durumundan bir baskının hissetmesi, kişinin varlığını, statüsünü olduğundan daha yüksek göstermesi amacıyla yaşadığı toplumun gelir durumuna göre kendi tüketimini artırmasına sebep olur.

Kişisel Güvenlik ve Adalet Hizmetleri

ÇOK MUTLU						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	25	5	5	2	2	3
POZİTİF	13	2	3	1	2	0
NEGATİF	12	3	2	1	0	3

Tablo 20: Kişisel Güvenlik ve Adalet Hizmetleri Boyutu Çok Mutlu Kategorisi

Kişisel güvenlik ve adalet hizmetler faktöründe kendini çok mutlu düşünen kişilerde, yıllara göre, mutluluğu etkileyen hem toplam değişken sayısı, hem de pozitif değişken sayısı önemli oranda düşmüştür. Hatta 2018 yılında pozitif değişken sayısı sıfır olmuştur. 2017 yılında, 2018 yılının tersine bir değişim gözlenmiştir. Bu değişkenlerde en az üç yılda ortak olan, kişinin dolandırıcılık olayı yaşama değişkeni

olmuştur. Bu değişkene göre başından dolandırıcılık olayı geçen kişinin, 2013, 2018 yılında mutluluğunu negatif yönde artırırken; 2016 yılında mutluluğunu pozitif yönde artırmıştır.

Yıllara göre, boyutun mutluluğunu en çok artıran değişkenler; 2013 ve 2014 yılında kişinin evinde yalnızken güvende hissetmesi olmuştur. 2015 yılında darp olayı yaşamak olurken; 2016 yılında dolandırıcılık olayı yaşamak kişiyi mutlu etmiştir. 2017 yılında adli hizmetlerden memnun olunmasa bile kişiyi mutlu etmiştir. 2018 yılında mutluluğa pozitif etki sağlayan bir değişken olmamakla birlikte mutsuzluğa diğer değişkenlere göre en az etki eden değişken adli işlemlerde çok sorunun olmasıdır.

MUTLU						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	30	11	6	4	4	4
POZİTİF	19	8	3	1	2	0
NEGATİF	11	3	3	3	2	4

Tablo 21: Kişisel Güvenlik ve Adalet Hizmetleri Boyutu Mutlu Kategorisi

Mutluluk seviyesi çok mutlu olanlar gibi, mutlu olanlarda da yıllar geçtikçe hem toplam değişken sayısında hem de pozitif değişken sayısında 2018 de sıfır olmak üzere ciddi düşüşler meydana gelmiştir. Dolayısıyla negatif değişken sayıları da düşmüş ancak oransal bakımdan artmıştır. Mutluluğu etkileyen, en az 3 yılda ortak olan değişkenlerden biri adli hizmetlerden hem orta- memnun hem de memnun olmaması kişilerin mutluluğunu 2013, 2014 ve 2017 yıllarında yine de artırmıştır. Diğer değişkenler ise kişinin darp ve dolandırıcılık olayı yaşamış olmasıdır. O yıl içinde darp olayını yaşayan kişiler, 2013, 2017, 2018 yıllarında mutsuz; 2015 yılında mutlu olmuştur. Yine aynı şekilde o yıl içinde dolandırıcılık olayını yaşayan kişiler, 2013, 2017, 2018 yıllarında mutsuz; 2016 yılında mutlu olmuştur.

ORTA						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	26	11	6	5	5	2
POZİTİF	17	7	4	1	2	0
NEGATİF	9	4	2	4	3	2

Tablo 22: Kişisel Güvenlik ve Adalet Hizmetleri Boyutu Orta Mutlu Kategorisi

Orta düzey mutluluk seviyesinde, yıllar geçtikçe toplam değişken sayısı büyük oranda azalma eğiliminde olmuştur. Pozitif değişken sayısı negatif değişken sayısından fazla ancak 2018 yılında pozitif değişken sayısı sıfır olmuştur. Bu değişkenlerde en az 3 yılda ortak toplam 4 değişken vardır. Bunlardan ilki, dolandırıcılık olayını yaşamış olmasıdır. O yıl içinde dolandırıcılık olayını yaşayan kişi 2013, 2017 ve 2018 yıllarında mutsuz olmuştur. Diğer değişken, o yıl içinde aile fertlerinden herhangi birinden kötü muamele görenler 2013, 2015 ve 2018 yıllarında mutsuz olmuştur. Diğer bir değişken olan kişi evinde tek başınayken güvende hissetmesi 2013-2015 yılları arasında kişinin mutluluğuna pozitif etki sağlamıştır. Son değişken olan mahkeme ve adil sistemlerle ilgili, mahkemelerde çok az sorunun olması kişiyi 2013 yılında mutsuz, 2015 ve 2016 yılında mutlu etmiştir. Bunun sebebi 2013 yılında 2015 ve 2016 yılına göre, adli yargılama hizmetlerine olan güvenin daha az olması olabilir.

MUTSUZ						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	20	8	3	5	5	0
POZİTİF	14	6	2	2	1	0
NEGATİF	12	2	1	3	4	0

Tablo 23. Kişisel Güvenlik ve Adalet Hizmetleri Boyutu Mutsuz Kategorisi

Kendini mutsuz düşünenlerde, diğer mutluluk seviyelerinden daha değişik bir tablo görülmektedir. Buna göre, 2018 yılında incelenen boyutta mutluluğa etki edecek hiçbir değişken görülmemiştir. Pozitif değişken sayısı görece negatif değişken sayısından fazladır. Daha tutarlı bir yorumlama yapmak için en az 3 yılda ortak olan değişkenlere bakıldığında bu mutluluk seviyesinde böyle bir durum görülmemektedir. Ancak 2013 yılında mutluluğu etkileyen değişken o yıl içinde gasp olayını geçirmekken, 2014 yılında kapkaç olayını geçirmektir. 2015 yılında mahkeme hizmetlerinde bir sorunun olmamasıdır. 2016 yılında polis ve jandarmanın bir olay esnasında zamanında müdahale etmesidir. 2017 yılında adli hizmetlerden memnun olunmasa bile mutluluğu artırır.

Genel olarak kişisel güvenlik ve adalet hizmetleri boyutuna bakıldığında kişilerin herhangi bir adli olay yaşamaması ve adli hizmetlerin zamanında ve adil olması kişilerin mutluluğunu artırır.

Eğitim

ÇOK MUTLU						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	8	2	6	4	5	3
POZİTİF	5	2	6	2	3	2
NEGATİF	3	0	0	2	2	1

Tablo 24. Eğitim Boyutu Çok Mutlu Kategorisi

Toplam değişken sayısı yıllara göre hem artmış hem de azalmıştır, fakat 2013 yılındaki değişken sayısı diğer yıllarda görülmemiştir. Mutluluğu pozitif etkileyen değişken sayısı negatif değişken sayısından görece daha fazladır.

Lisansüstü eğitim bitirmiş kişiler 2013, 2015 yıllarında mutsuzken; 2014, 2016 yıllarında lisansüstü eğitim bitirmiş kişiler mutlu olmuştur. 2013 yılında bir okul bitirmeyen, ilkokul bitirenler ve lisansüstü eğitimi bitirenler mutsuz olmuştur. 2015 yılında genel liseyi bitirenler, 4 yıllık yüksekokul veya fakülte bitirenler ve lisansüstü bitirenler (özellikle lisansüstü eğitim bitirenler diğerlerine göre çok daha mutlu) mutluyken; 2016 yılında ilkokul bitirenler ve lisansüstü eğitim bitirenler, 2017 yılında mesleki veya teknik ortaokul bitirenler, 2018 yılında da mesleki veya teknik ortaokul ve liseyi bitirenler mutsuz olmuştur. Ancak 2017 yılında lisansüstü eğitim bitirenler çok mutlu olmuştur. Eğitim hizmetlerinden çok memnun olan kişiler 2013-2018 yılları arasında(2017 yılında böyle bir veri yok) kişinin mutluluğunu artırmıştır. 2013-2017 yılları arasında eğitim hizmetlerinden memnun olan kişilerin mutluluğunu artırmıştır. Yine eğitim hizmetlerinden orta memnun kişilerde 2013, 2015 ve 2016 yıllarında mutluluğa pozitif bir etki yaratmıştır.

MUTLU						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	9	10	8	7	6	4
POZİTİF	7	9	7	6	4	2
NEGATİF	2	1	1	1	2	2

Tablo 25: Eğitim Boyutu Mutlu Kategorisi

Mutluluğu pozitif etkileyen değişken sayısı, mutluluğu negatif etkileyen değişken sayısından fazladır. Genel olarak negatif değişken sayısı sabit değişkenlik sağlamıştır.

Tutarlı bir yorum yapabilmek için yıllar bazında en az üç yıl ortak olan değişkenler yorumlanmıştır. Dolayısıyla kendini eğitim boyutunda mutlu düşünen kişiler için sekiz değişken vardır. Bunlardan ilki, herhangi bir okul bitirmeyenler 2017 yılı hariç 2013-2018 yılları arasında kişinin mutluluğunu artırmıştır. Mesleki veya teknik ortaokul bitirenler 2016 yılında mutlu; 2017 ve 2018 yılında mutsuz olmuştur. 4 yıllık yüksekokul veya fakülte bitirenler 2013-2015 yılları arasında mutluluklarını artırıcı bir etkiye sahip olmuştur. Lisansüstü ve 5 veya 6 yıllık fakülte bitirenler 2016 yılında mutsuz; 2013-2017 yılları arasında mutlu olmuştur. Eğitim hizmetlerinden çok memnun(2014 yılı hariç), memnun, orta-memnun(2013-2017) kişilerde 2013- 2018 yılları arasında mutlulukları artmıştır. Ancak eğitim hizmetlerinden memnun olanlar 2018 yılında mutsuz olmuştur.

ORTA						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	10	6	5	6	4	2
POZİTİF	4	5	4	4	1	1
NEGATİF	6	1	1	2	3	1

Tablo 26: Eğitim Boyutu Orta- Mutlu Kategorisi

Orta- mutlu seviyede, diğer mutlu seviyelerden farklı olarak 2013, 2014 yıllarında eğitim boyutunda mutluluğa negatif etki eden değişkenler pozitif etki eden değişkenlerden daha fazladır. 2018 yılında ise pozitif negatif değişkenler eşit olarak görülmektedir. İlkokul ve genel lise bitirenler 2014 yılında mutlu, 2013 ve 2017 yılında mutsuz olmuşlardır. Mesleki veya teknik lise bitirenler 2013 yılında mutsuz, 2014 ve 2018 yılında mutlu olmuşlardır. Eğitim hizmetlerinden memnun, orta-memnun ve memnun olmayan(2014 hariç) kişilerin 2013-2016 yılları arasında mutlulukları artmıştır.

MUTSUZ						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	5	6	4	5	1	2
POZİTİF	4	6	4	4	0	0

NEGATİF	1	0	0	1	1	2

Tablo 27: Eğitim Boyutu Mutsuz Kategorisi

2017 yılından itibaren mutluluğa toplam etki eden değişken sayısında keskin bir düşüş gözlenmiştir. 2017 ve 2018 yılında pozitif değişken sayısı sıfırken; 2014 ve 2015 yılında negatif değişken sayısı sıfır olmuştur. 2013-2016 yılları arasına bakıldığında pozitif değişken sayısı negatif değişken sayısından fazladır.

2013-2015 yılları arasında bir okul bitirmeyenlerin mutlulukları artmıştır. Eğitim hizmetlerinden memnun, orta-memnun(2015 yılı hariç) ve memnun olmayanların dahi 2013-2016 yıllarında mutlulukları artmıştır.

Genel olarak bakıldığında eğitim hizmetlerinden memnun olunmasa dahi eğitime yapılan hizmetlerin kişinin mutluluğuna pozitif etki sağladığı görülmüştür. Herhangi bir okul bitirmeyen, kişinin mutluluğunu artırma bağlamında herhangi bir eğitim düzeyini bitirenlerden bir adım daha öndedir, daha sonra ise lisansüstü eğitimin geldiği görülmektedir.

Kişisel Gelişim

ÇOK MUTLU						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	21	6	7	9	15	2
POZİTİF	16	6	7	9	12	2
NEGATİF	5	0	0	0	3	0
MUTLU						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	19	8	8	6	11	
POZİTİF	14	8	8	6	10	
NEGATİF	5	0	0	0	1	
ORTA						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	20	7	8	1	10	
POZİTİF	17	7	8	0	10	
NEGATİF	3	0	0	1	0	
MUTSUZ						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	10	6	7	3	5	
POZİTİF	10	6	7	3	5	

NEGATİF	0	0	0	0	0	

Tablo 28: Kişisel Gelişim Boyutu Mutluluk Kategorileri

Tabloya bakıldığında kendini çok mutlu düşünenler haricinde 2018 yılıyla ilgili yapılan uygulamada tüm mutluluk seviyelerinde kişisel gelişim boyutunda kendini çok mutlu düşünen kişilerde, dinle ilgilenmenin kişinin mutluluğunu artıcı etkisi harici başka herhangi bir veri bulunamamıştır. Tüm mutluluk seviyelerinde pozitif değişkenler negatif değişkenlerden yıllar itibariyle daha fazladır. Yine diğer boyutlarda olduğu gibi yıllar geçtikçe mutluluğa etki eden değişkenler, 2013 yılındaki değişkenlerden daha az olmuştur.

Kişisel bakıma ayrılan zamandan çok memnun olan kişiler tüm mutluluk seviyelerinde 2013-2017 yılları arasında mutlulukları artmıştır. Kişilerin kişisel bakıma ayrılan zamanları hakkında memnuniyetsizlik seviyesine bakılmaksızın mutluluklarını 2013- 2017 yılları arasında pozitif yönde etkilemiştir. Aynı şekilde eğlence, kültürel ve sportif faaliyetler gibi sosyal hayata ayrılan zamanın memnuniyetsizlik seviyesine bakılmaksızın 2013-2017 yıllarında kişilerin mutluluğunu artırmıştır.

Genel olarak kişisel gelişim boyutuna bakıldığında kişinin mutluluğunu kişisel bakım ve sosyal hayata ayrılan zaman etkilemiştir. Bu durumda bilim, kültür, müzik gibi kişinin beşeri sermayesine etki edecek faktörler Türkiye'de kişinin mutluluğunu etkileyecek düzeyde olmamıştır. Böylece meşhur Maslow'un ihtiyaçlar piramidinde de olduğu gibi kişi temel fizyolojik, güvenlik, ait olma ve sevgi ihtiyacı basamaklarını gerçekleştirmeden beşeri sermayesine katkı yapacak basamağa geçemeyecektir.

Kişisel Çevre ve Kişisel Destek Ağları

ÇOK MUTLU						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	21	5	12	5	6	3
POZİTİF	14	5	11	4	6	2
NEGATİF	7	0	1	1	0	0
MUTLU						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	20	12	10	7	0	4

POZİTİF	17	10	8	6	0	2
NEGATİF	3	2	2	1	0	2
ORTA						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	13	8	7	6	2	7
POZİTİF	5	6	5	5	2	4
NEGATİF	8	2	2	1	0	3
MUTSUZ						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	22	10	5	7	5	4
POZİTİF	4	8	5	6	5	2
NEGATİF	17	2	0	1	0	2

Tablo 29: Kişisel Çevre ve Kişisel Destek Ağları Boyutu Mutluluk Kategorileri

Kişisel çevre ve destek ağları boyutunda 2013-2018 arası tabloda görüldüğü gibi mutluluğa etki eden toplam, pozitif ve negatif değişkenler verilmiştir. Tabloya göre, kendini çok mutlu düşünen insanlarda, yıllar itibariyle 2013 yılında, diğer yıllarla karşılaştırıldığında mutluluğa etki eden daha fazla değişken olmuştur. 2013-2018 yılları arasında mutluluğu olumlu etkileyen değişken sayısı, olumsuz etkileyen değişken sayısından daha fazla olmuştur, hatta 2014, 2017 ve 2018 yıllarında mutluluğu negatif etkileyen değişken sayısı yoktur. Kendini mutlu düşünenlerde, yine yıllar itibariyle mutluluğa etki eden değişken sayısında bariz bir azalma, hatta 2017 yılında hiçbir değişken yoktur. Kendini orta seviyede mutlu diye kabul eden kişilerde, tablodan bakıldığında 2013 yılında mutluluğu olumsuz etkileyen değişken sayısı, olumlu etkileyen değişken ayısından daha fazladır. 2017 yılında ise mutluluğu olumsuz etkileyen değişken yoktur. Kendini mutsuz hisseden kişilerde, toplam değişken sayısı 2013-2018 yılları arasında giderek azalmıştır. 2013 yılında mutluluğu negatif etkileyen değişken sayısı, pozitif etkileyen değişken sayısından daha fazladır, ancak 2015 ve 2017 yıllarında negatif değişken sayısı sıfırdır.

Tutarlı bir yorum yapabilmek için en az üç yılda veri olan değişkenler değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Kendini çok mutlu düşünen insanlarda kişisel çevre destek boyutu için toplamda üç değişken, mutlu düşünenlerde bir değişken orta mutluluk seviyesinde herhangi bir değişken gözlenmemiştir, ancak mutsuzluk seviyesinde bir değişken vardır. Kendini çok mutlu düşünenlerde toplam üç değişkenden ilki, çevredeki diğer kişilerin aile yaşamlarının kişi için önemidir. Buna

göre, çevredeki diğer kişilerin aile yaşamları kişi için çok önemli olması kişinin mutluluğunu 2013, 2014 ve 2016 yılında artırmıştır. İkinci ve üçüncü değişken olan akraba ilişkilerindeki memnuniyetlik seviyesidir. Akraba ilişkilerinden çok memnun ve memnun olan bir kişinin mutluluğu 2013, 2015 ve 2017 yıllarında artmıştır. Kendini mutlu olarak tanımlayan kişilerde, çevredeki diğer kişilerin aile yaşamları kişi için önemli olanlar için kişinin mutluluğu 2013, 2014, 2016 ve 2018 yıllarında mutluluğunu artırmıştır. Kendini mutsuz hissedenlerde ise, çevredeki aile, akraba, komşu vb. kişilerin, kişinin çocuğun başarısı hakkındaki düşüncelerinin önemli olması kişinin mutluluğunu 2013, 2014 ve 2016 yılında artırmıştır.

Genel olarak bakıldığında, çevredeki diğer kişilerin aile yaşamları, eve giriş çıkış saatleri kişi için bir mutluluk sebebi, dolayısıyla kişinin kendi aile yaşamı gibi bir çevrede yaşaması kişinin mutluluğunu artıran bir etken olarak görülebilir. Kişinin telefon, araba, ev gibi maddi değerleri olan kişisel eşyalarının, çevredeki diğer kişilerin düşünceleri kişinin mutsuzluğuna sebep olmaktadır. Diğer yandan akraba, arkadaş, komşu ilişkilerinden memnuniyetlik seviyesine bakılmaksızın kişinin mutluluğunu artırabilir. Buna göre insanın sosyal bir varlık olması sebebiyle iletişim, yeme, içme, barınma gibi iletişim de insanın en temel ögesidir. Dolayısıyla herhangi bir mutluluk seviyesinde kişilerin diğer kişilerle ilişkileri, ilişkilerinden memnun olunmasa bile, insanları mutlu eder.

Kamusal Memnuniyet

ÇOK MUTLU						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	21	6	18	14	10	3
POZİTİF	18	6	11	11	6	2
NEGATİF	3	0	7	3	4	1

Tablo 30: Kamusal Memnuniyet Çok Mutlu Kategorisi

Tabloda diğer yıllarla karşılaştırıldığında 2018 yılına bakıldığında mutluluğa etki eden toplam değişken sayısında bariz bir azalma görülmüştür. Yine de diğer yıllar gibi pozitif değişken sayısı negatif değişken sayısından fazla olmuştur. 2014 yılında ise mutluluğa negatif etki eden yoktur.

Kişinin mutluluğunu etkileyen değişkenlere gelinecek olunursa, kamu hizmetlerine elektronik ortamda ulaşanların 2013-2018 yılları arasında mutlulukları

artmıştır. Kamu hizmetlerine elektronik ortamda ulaşılmaması dahi kişinin mutluluğunu 2014-2016 yıllarında mutluluklarını artırmıştır. Ulaşım hizmetlerinden memnun olanlar 2013-2015 yıllarında kişinin mutlu olunmasına katkı sağlamıştır. Ulaşım hizmetlerinden memnun olmayanlar 2015 yılında mutlulukları artarken, 2016 ve 2018 yıllarında azaltmıştır. Ulaşım hizmetlerinden hiç memnun olmayanlar ise 2013, 2016 ve 2017 yıllarında mutsuz olmuşlardır. Demiryolu hizmetlerinden memnun olmayanlar 2014 yılında mutlu, 2015 ve 2018 yılında mutsuzdurlar. Havayolu hizmetlerinden memnun olanların 2013, 2015 ve 2017 yıllarında mutlulukları artmıştır.

MUTLU						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	21	11	25	7	9	11
POZİTİF	12	8	16	3	4	10
NEGATİF	9	3	9	4	5	1

Tablo 31: Kamusal Memnuniyet Boyutu Mutlu Kategorisi

Çoğu boyutlarda olduğu gibi, mutluluğa etki eden hem toplam değişken sayısı yıllar geçtikçe azalmış hem de pozitif değişken sayısı negatif değişken sayısından fazladır.

Mutluluğa etki eden değişkenlere değinilecek olunursa, ülkenin dünyadaki saygınlığı açısından gelecek 5 yılda kötü yönde değişmesi kişinin mutluluğunu azaltmıştır. Kamu hizmetlerinden elektronik ortamda yararlananlarda 2013-2018 yılları arasında kişinin mutluluğunun artmasına neden olmuştur. Ulaşım hizmetlerinden memnun olanların mutlulukları 2013-2015 yıllarında artmıştır. Ulaşım hizmetlerinden memnun olmayanların mutlulukları ise 2015-2017 yılları arasında azalmıştır. Havayolu ulaşım hizmetlerinden çok memnun olanlar 2014, 2015 ve 2017 yıllarında artmıştır. Karayolu ulaşım hizmetlerinden memnun olanların mutlukları 2013, 2015 ve 2017 yıllarında artmıştır. Ülkenin sorunları göz önüne alındığında terör sorununun olmaması kişiyi 2013, 2015 ve 2018 yıllarında mutlu etmiştir.

ORTA						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	21	8	14	13	7	4

POZİTİF	14	5	8	11	6	3
NEGATİF	7	3	6	2	1	1

Tablo 32: Kamusal Memnuniyet Boyutu Orta- Mutlu Kategorisi

Tabloya bakıldığında, yıllar itibariyle mutluluğu etkileyen en fazla değişken 2013 yılındadır ve tüm yıllar içinde pozitif değişken sayısı, negatif değişken sayısından fazladır.

Ulaşım hizmetlerinden memnun olmak kişinin mutluluğunu artırırken; hiç memnun olmamak mutluluğu azaltmıştır. Kamu hizmetlerine elektronik ortamlardan erişim sağlanmak kişinin mutluluğunu artırmıştır. Ülke sorunlarından olan terör sorunun olmaması kişinin mutluluğunu artırmıştır.

MUTSUZ						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	14	3	12	5	16	9
POZİTİF	6	1	4	2	9	9
NEGATİF	8	2	8	3	7	0

Tablo 33: Kamusal Memnuniyet Boyutu Mutsuz Kategorisi

Kamusal memnuniyet boyutunda diğer mutluluk seviyelerinden farklı olarak mutsuzluk seviyesinde, 2013-2016 yıllarında mutluluğa negatif etki eden değişkenler pozitif değişkenlerden fazladır, 2017 yılında tersine çevrilmiş ancak 2018 yılında negatif değişken sayısı sıfırdır. Bu durumda kişilerin mutsuzluk seviyeleri bu yıllarda artma eğiliminde olmuştur.

Mutlulukları etkileyen değişkenlerde, bu seviyede en az üç yılda ortak olan değişkenler toplamda beş değişken vardır. Bunlardan ilki, ülkenin gelecek 5 yılda Dünyadaki itibarı iyi yönde bile değişse kişinin mutluluğuna 2013-2015 yıllarında negatif etki yapmıştır. Diğer değişkenler, ulaşım hizmetlerinden orta-memnun ve memnun olmayanlar 2013 yılında mutluluklarını artırırken, 2016 ve 2017 yılların mutlulukları azalmıştır. Ulaşım hizmetlerinden hiç memnun olmayanlar ise 2013, 2016 ve 2017 yılları arasında mutlulukları azalmıştır. Son değişken ulaşım hizmetlerinden orta seviyede memnun olmak ise kişinin mutluluğunu 2014, 2015 ve 2017 yıllarında azaltmıştır.

Kamusal memnuniyet boyutunda, mutluluk seviyeleri göz ardı edilerek bakıldığında, 2013-2018 yılları arasında en çok mutluluğa katkısı olan ulaşım havayolu ulaşımıdır. Türkiye'de ulaşımda en çok maliyetli olan havayolu olmasına rağmen daha çok mutluluğu artırmıştır. Ayrıca zaman farkı bakımından en kısa sürede bir yerden bir yere gitmede havayolu ulaşımı olduğu için tercihinin fazla olacağı düşünülmektedir. Ulaşımda havayolu tercihinden dolayı zaman yönetimi, gelirin önüne geçmiştir. Ayrıca kişilerin elektronik ortamdan kamu hizmetleri almaları da hem zamandan hem de maliyetlerde düşüşü sağladığından kişilerin mutluluğunu artırmıştır. Dolayısıyla son yıllarda zaman yönetimi kişilerin mutluluklarını belirleyici bir rol oynamaya başlamıştır, ayrıca kamunun ulaşım ve elektronik erişimlere hizmetlerini artırması da mutluluğun daha da fazla artırmasına sebep olacaktır. Son olarak ülkede dikkat çeken sorunlardan bir tanesi olan terör sorununun da azalması da kişinin mutluluğunu artırmaktadır.

Çalışma Hayatı ve Gelir

ÇOK MUTLU						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	23	10	3	18	5	9
POZİTİF	14	8	3	15	2	8
NEGATİF	9	2	0	3	3	1
MUTLU						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	25	7	4	18	7	10
POZİTİF	13	5	3	3	3	5
NEGATİF	12	2	1	15	4	5
ORTA						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	23	4	6	22	5	10
POZİTİF	12	3	5	14	1	5
NEGATİF	11	1	1	8	4	5
MUTSUZ						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	15	3	5	22	0	10
POZİTİF	6	3	4	16	0	6
NEGATİF	9	0	1	6	0	4

Tablo 34: Çalışma Hayatı ve Gelir Boyutu Mutluluk Kategorileri

Tabloya bakıldığında, tüm mutluluk seviyelerinde toplam değişken sayısı yıllar geçtikçe azalmıştır ve pozitif değişken sayısı ise negatif değişken sayısından fazla olmuştur. Bu durumda kişiler, mutluluklarını artırıcı değişkenlere yönelmektedirler. Tutarlı yorum yapabilmek için çok mutlu seviyesinde 9 değişken, mutlu seviyesinde 8, orta-mutlu seviyesinde 7 ve mutsuz seviyesinde 4 değişken vardır.

Çok mutlu seviyesinde kişilerin mutluluklarını artırıcı değişkenlere bakılacak olursa, kişinin son 1 yıl içinde borcunu ödeyememesi 2013, 2015 ve 2016 yılında mutluluğu azaltmıştır. Diğer değişken, kişinin son 1 yılda çocuğunun olması 2013, 2014 ve 2018 yıllarında mutluluğu artırmıştır. Diğer bir değişken, kişinin gelirinden memnuniyetsizlik seviyesine bakılmaksızın 2013-2016 yılları arasında mutluluğu artırıcı bir değişken olmuştur. Diğer bir değişken, son 1 yılda tasarrufların azalması da kişinin mutluluğunu 2013, 2014 ve 2018 yıllarında artırmıştır. Son 1 yılda yapılan tatil harcamalarını kısıtlamamak ve ya kısıtlamak ta kişinin mutluluğunu 2013, 2016 ve 2018 yıllarında artırıcı etki yaratmıştır.

Mutlu seviyesinde kişilerin mutluluklarını artırıcı değişkenlere bakılacak olursa, kişinin son 1 yılda borcunu ödeyememesi 2013, 2016 ve 2017 yıllarında mutluluğunu azaltırken; son 1 yılda borçlanması da 2013, 2017 ve 2018 yıllarında mutluluklarını azaltmıştır. Ayrıca son 1 yılda iflas etmekte 2013 ve 2015 yıllarında kişiyi mutsuz, ancak 2016 yılında mutlu etmiştir. Gelirinden hiç memnun olmayanlar hariç kişinin mutluluğunu 2013-2016 yıllarında artırmıştır. Son olarak son 1 yılda tatil harcamalarını kısmak veya kısmamak 2013, 2016-2018 yıllarında kişinin mutluluğunu artırmıştır.

Orta-mutlu seviyesindeki değişkenlerde, son 1 yılda borcunu ödeyemeyenler 2013, 2016 ve 2017 yıllarında; son 1 yılda borçlananlar ise 2013, 2017 ve 2018 yıllarında mutlulukları azalmıştır. Son 1 yılda evini satmamak 2013, 2015 yılında mutlu, 2016 yılında mutsuz etmiştir. Gelirinden hiç memnun olmayanlar hariç 2013-2016 yılları arasında kişilerin mutluluklarını pozitif yönde değiştirmiştir. Son değişken olan son 1 yılda tatil harcamalarını kısmak veya kısıtlamamak 2013, 2016-2018 yılları arasında kişilerin mutluluğuna pozitif katkı sağlamıştır.

Mutsuz seviyesindeki değişkenlere gelindiğinde, son 1 yılda işe girmek kişinin 2013, 2016 ve 2018 yıllarında mutluluğunu azaltmıştır. Son 1 yılda işini

kaybetmemek kişiyi 2015 yılında mutsuz, 2016 ve 2018 yılında mutlu etmiştir. Bu boyutun son değişkeni ise daha önceki mutluluk seviyelerinde olduğu gibi kişinin, gelirinden hiç memnun olmaması hariç 2013-2016 yıllarında mutluluğunu artırmıştır.

Çalışma hayatı ve gelir boyutuna genel olarak bakıldığında kişinin gelirini, tasarruflarını etkileyecek bir durum meydana geldiğinde kişi mutsuz olacaktır. Kişi gelirinden memnun olmasa bile bir gelire sahip olması onun mutluluğunu artıracaktır. Ayrıca evlenmek, çocuğun olması da mutluluğu artıracak diğer sebeplerdendir. Dahası tatil harcamalarını kısmak veya kısmamak kişinin mutluluğunu artırır. Dolayısıyla çalışma hayatından arta kalan zamanda kişinin dinlenmeye, sosyal aktivitelere zaman ayırması mutluluğu artıracaktır.

Sağlık ve Sosyal Güvenlik

ÇOK MUTLU						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	17	4	7	2	11	1
POZİTİF	13	3	5	2	4	1
NEGATİF	4	1	2	0	7	0
MUTLU						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	17	4	5	6	11	3
POZİTİF	11	4	3	6	8	2
NEGATİF	6	0	2	0	3	1
ORTA						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	15	5	4	5	9	3
POZİTİF	10	5	3	5	6	2
NEGATİF	5	0	1	0	3	1
MUTSUZ						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TOPLAM	9	5	3	3	9	0
POZİTİF	7	5	0	3	7	0
NEGATİF	2	0	3	0	2	0

Tablo 35: Sağlık ve Sosyal Güvenlik Boyutu Mutluluk Kategorileri

Genel olarak tabloya bakıldığında, toplam değişken sayısı 2018 yılında bariz azalmıştır. Hatta mutsuz tablosunda yapılan uygulamada, 2018 yılına ait herhangi bir

değişken gözlenmemiştir. İstisnalar hariç, mutluluğa etki eden pozitif değişken sayısı negatif değişken sayısından fazladır. Tutarlı yorum yapabilmek için bir değişkende süreklilik beklenmektedir, bunun için en az üç yılda olan değişkenlere bakılmaktadır. Çok mutlu seviyesinde 5, mutlu seviyesinde 8, orta-mutlu seviyede 7 ve mutsuz seviyesinde 3 değişken bulunmaktadır.

Çok mutlu seviyesinde değişkenler incelenecek olunursa, kişinin kendi sağlığından çok memnun, memnun ve orta-memnun seviyelerinde 2013, 2014 ve 2015 yıllarında mutlu, 2017 yılında mutsuz olunmuştur. SGK hizmetlerinden memnun ve hiç memnun olmamak 2013, 2015 ve 2017 yıllarında mutsuzluk vermiştir.

Mutlu seviyesinde değişkenler incelenecek olunursa, sağlık hizmetlerinden memnun, orta-memnun ve memnun olmamak kişinin mutluluğunu 2013, 2016 ve 2017 yıllarında artırmıştır. Diğer bir değişken olan kişinin kendi sağlığından çok memnun, memnun ve orta-memnun olması 2013, 2014, 2015 ve 2017 yıllarında mutluluğunu artırmıştır. SGK hizmetlerinden memnun olmamak ve hiç memnun olmamak 2013, 2015 ve 2017 yıllarında kişiyi mutsuz etmiştir.

Orta-mutlu seviyesindeki değişkenlerde ise, sağlık hizmetlerinden memnun ve memnun olmamak 2013, 2015 ve 2016 yıllarında kişinin mutluluğunu artırmıştır. Diğer bir değişken ise, kişinin kendi sağlığından çok memnun, memnun ve orta-memnun olması 2013-2015 yılları arasında artırmaktadır. SGK hizmetlerinden orta memnun olmak kişinin mutluluğunu 2013, 2014 yılında artırırken; 2017 yılında azaltmıştır. Yine SGK hizmetlerinden hiç memnun olmayanlar 2013, 2015 ve 2017 yıllarında mutsuz olmuştur.

Son olarak mutsuz seviyesindeki değişkenler de, genel sağlık hizmetlerinden memnun, orta-memnun ve memnun olmayan kişilerde 2013, 2016 ve 2017 yıllarında mutlulukları artmıştır.

Genel olarak bakıldığında herhangi bir sosyal güvenliğe sahip olmayanlar kişiyi mutsuz etmiştir. Kişinin herhangi bir sağlık problemi olduğunda, o sağlık probleminin çözülmesi kişinin mutluluğunu engelleyecek, sağlık kuruluşlarındaki hijyen, muayene ücretlerindeki yükseklik, tedavi ücretlerini ödemede sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmama gibi faktörler göz ardı edilebilmektedir. Tek problem

herhangi bir sağlık kuruluşuna başvurulduğunda sağlık personellerinin hastaya olan tavrı kişiyi bir miktar mutsuz etmektedir.

SONUÇ

Yapılmış olan tezin hipotezi doğrultusunda Türkiye'de 2013-2018 yılları arasında mutluluğun dinamiklerinin yıllar için değişikliğine bakılmasıdır. Bu açıdan bakıldığında, ilk bölümde refah tanımlamaları yapılarak; klasik ve yeni refah iktisadı açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci bölüme gelindiğinde Dünya'da ve Türkiye'de gerçekleştirilmiş olan-olunan refah endeksleri tanıtılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla üçüncü bölümde ise, Türkiye'de TUİK tarafından yapılan Yaşam Memnuniyeti Araştırmasından faydalanılarak önce mutluluğun dinamiklerinin faktör analizi yapılarak boyutlandırılmış olup daha sonra kategorisel bir çalışma olduğundan dolayı lojistik regresyon analizi yapılmıştır. Üçüncü bölümde bahsedildiği gibi kişilere yöneltilen 'hayattan ne kadar memnun olunmak' sorusuna cevap sıralı bir şekilde 'çok mutlu, mutlu, orta-mutlu, mutsuz ve çok mutsuz' cevapları verilmektedir. Bu sebeple ekonometrik uygulamalardan lojistik regresyon uygun görülmüş olup literatürde çoğunlukla sıralı lojistik regresyon kullanılmaktadır. Ancak bu çalışmada sıralı lojistik regresyon kullanımında önemli olan paralellik varsayımının geçerli olmadığı fark edildiğinden dolayı alternatif uygulama olarak çok durumlu lojistik regresyon seçilmiştir.

Yapılan analizin sonuçları genel olarak özetlenecek olursa, mutluluğun dinamikleri çalışma hayatı ve gelir, sosyal baskı, kişisel güvenlik ve adalet hizmetleri, sağlık ve sosyal güvenlik, eğitim, kamusal memnuniyet, kişisel gelişim, kişisel çevre ve destek ağları olarak gösterilebilir.

Kişilerin sosyokültürel, kişisel faktörleri 2013-2018 yılları arasında içinde değişmiş ve analiz sonuçlarına da yansımıştır. Belli bir yıl içindeki kişinin tutumları ülkenin gündemi, çevresinde yaşayan insanların tutumlarına göre de değişiklik göstermektedir. Nitekim analizlerde de bu durum görülmüştür.

Özellikle ülke gündemindeki siyasi seçim dönemlerinde olunması kişinin siyasi baskı **hissetmesi mutluluğunu diğer yıllara göre etkileyen bir değişken olmuştur**. Özellikle 2017 yılında sağlık alanında muayene ücretlerindeki katkı payının artması kişinin mutluluğunu etkilemiştir.

Kişinin gelir durumundan daha yüksek gelir düzeyine sahip olunan bir çevrede yaşaması da mutluluğunu olumsuz etkilemektedir. 'El alem ne der' düşüncesiyle

birlikte tüketim alışkanlıkları da değişmektedir. Bu durum iktisatta gösteriş etkisiyle de açıklanmaktadır. Kavrama göre, yeterli gelire sahip olmayan kişiler, çevrelerine kendilerinin daha iyi durumda olduklarını kanıtlamak amacıyla gelirlerinin ötesinde harcama yapmalarıdır. Yine aynı şekilde ulaşım hizmetlerinden kısa mesafeli yolculuklarda havayolu ulaşımını kara yolu ulaşımına tercih etmek te bu duruma örnek verilebilir. Ancak bu durum uzun mesafeli yolculuklarda geçerli olmaz. Hava yolu ulaşımını diğer herhangi bir ulaşım aracına tercih etmek kişinin zaman yönetimini harcadığı paradan daha önemli hale getirmektedir.

Sağlık hizmetlerine gelindiğinde ise kişinin sağlığının bozulması mutsuzluğuna sebep olurken; gittiği sağlık kuruluşundaki muayene ücretinin yüksekliği, sağlık hizmeti veren kişilerin hastaya karşı olumsuz tutumundan dolayı hissettiği mutsuzluktan daha az mutsuz olmuştur. Herhangi bir sağlık kuruluşunda kişinin hastalığının tedavi edilmesinden dolayı mutluluğunu etkileyecek olumsuz faktörler göz ardı edilebilmektedir.

Easterlin paradoksunda belirtildiği üzere, belli bir gelir düzeyine kadar kişinin geliriyle birlikte mutluluğu artarken; belli bir gelir düzeyinden sonra mutluluğunun azalarak artmasından dolayı kişiler boş zaman tercihlerinde bulunmaktadırlar. Bu boş zamanlarını ise, çoğunlukla sosyal hayatına ve kişisel bakımına ayırmaktadırlar. Kişisel bakım ve sosyal hayata ayrılan zaman kişinin mutluluğunu pozitif etkilemektedir. Bu açıdan bakıldığında tatile gitmekte kişinin mutluluğunu artırır. Kişi tatil harcamalarını bir önceki yıla göre harcadığından daha az harcasa bile beklentilerinin karşılanmasından dolayı mutluluğunu artırmaktadır.

İnsanın sosyal varlık olması sebebiyle, akraba, arkadaş, komşu ilişkileri kişinin mutluluğunu artırmıştır.

Herhangi bir eğitim düzeyini bitirmemiş olan kimselerin de içinde bulunduğu bireylerde ülkede eğitim hizmetlerinin artması kişinin mutlu olmasını sağlamaktadır.

Kişi, adli hizmet almasa dahi ülkedeki adli hizmetlerin artması kişinin mutlu olmasını sağlamaktadır.

Tezin hipoteziyle ilişkili olarak mutluluğu etkileyen faktörler 2013-2018 yılları arasında değişiklik göstermiştir. Siyasi baskı, adli hizmetler, sağlık hizmetleri, kişisel

bakıma ayrılan zaman, sosyal hayata ayrılan zaman değişkenleri bu değişiklik içinde yer almıştır.

KAYNAKÇA

Anketler

TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2013.

TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2014.

TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2015.

TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2016.

TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2017.

TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2018.

İnternet Kaynakları

Centre for Bhutan Studies and GNH https://www.grossnationalhappiness.com/. 28 06 2020

OECD Better Life Index. http://www.oecdbetterlifeindex.org/about/better-life-initiative/#question2. 28 06 2020

Social Progress Imperative. https://www.socialprogress.org/. 28 06 2020.

O'Keefe, T. https://www.iep.utm.edu/epicur/#SH5a/ 13 06 2020

Happy Planet Index. http://happyplanetindex.org/. 28 06 2020.

Human Development Report. http://hdr.undp.org/. 28 06 2020.

The Legatum Prosperity Index. https://www.prosperity.com/. 28 06 2020.

Türkiye İstatistik Kurumu. http://www.tuik.gov.tr/. 28 06 2020.

Kitap

Arrow, John K. (1951). Social Choice and Individiual Values. John Wiley and Sons, Inc, Newyork: London.

Arrow, Joseph Kenneth (1951). Social Choice and Individual Values. New York: John Wiley & Sons, Inc.

Ataç, Beyhan (2007). Kamu Ekonomisi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Bentham, Jeremy (1781). An Introduction to The Principles of Morals and Legislation. Boston: Adamant Media Corporation

Büyüköztürk, Ş. (2002). Veri Analizi El Kitabı. Pegem Yayınları, Ankara

Büyüköztürk, Şener, Ebru Kılıç Çakmak, vd. (2012). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi.

De Condorcet, Marguis (1785). Essay on The Application of Analysis to The Probability of Majority Decisions. Bibliotheque National de France: Paris.

Field, A. (2000). Discovering Statistics using Spss for Windows. London: Sage Publications.

Godwin, William (1793). An Enquiry Concerning Political Justice, and its Influence on General Virtue and Happiness. London: G.G.J. and J. Robinson.

Güriş, Selahattin, Ebru Çağlayan (2010). Ekonometri: Temel Kavramlar. İstanbul: Der Yayınları.

Hair, Joseph F., William C. Black, Barry J. Babin, vd. (2014). Multivariate Data Analysis. United States of America, Pearson Education.

Harsanyi, John (1977). "Rule Utilitarianism and Desicion Theory". Erkenntnis. 11: 25-53.

Hatırlı, Selim Adem (2014). Mikro İktisat. Alter Yayıncılık: Ankara .

Haushman, Daniel M., Michael S. McPherson (2006). Economic Analysis, Moral Philosophy, and Public Policy. Cambridge: Cambridge University Press.

Johnson Richard A., Dean W. Wichern (2007). Applied Multivariate Statistical Analysis. United States of America: Pearson Education.

Little, Ian M.D. (1950). A Critique of Welfare Economics. United States: Oxford University Press.

Mill, John Stuart (1871). Utilitarianism. London: Savili, Edwards and Co., Printers, Chandos Street, Covent Garden.

More, Thomas (1516). Utopia(Çev. S. Eyüpoğlu, vd.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Pigou, Arthur C. (1952). The Economics of Welfare. London: Macmillan.

Rawls, John (1971). A Theory of Justice. Harvard University Press: Cambridge MA.

Sen, Amartya (1993). Capability and Well-Being. (Ed.) M. Nussbaum ve A. Sen. The Quality of Life, Clarendon Press, Oxford

Sidgwick, Henry M.A. (1874). The Methods Of Ethics. London: Macmillon and Co.

Singer, Peter (1993). Practical Ethics. United Kingdom: Cambridge University Press.

Townsend, Peter (1979). Poverty in the United Kingdom A Survey of Household Resources and Standards of Living. New York: Penguin Books.

Varian, Hal (1987). Intermediate Microeconomics A Modern Approach. New York: W. W. Norton&Company, Inc.

Makale

Acemoglu, D., Simon Johnson (2007). "Disease and Development: The Effects of Life Expectancy on Economic Growth". Journal of Political Economy, 115, 925–85.

Adaman, F.,, Çağlar Keyder (2006). Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma. Avrupa Komisyonu: Sosyal Dışlanma ile Mücadelede Mahalli Topluluk Eylem Programı.

Akar, Hakan (2015). "Farklılaşan Refah Ölçüm Yöntemleri ve Eğitim Açısından Türkiye'nin Değerlendirilmesi''. Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 52(606). 21-38.

Aktan, C. C., İstiklal Yaşar, Vural (2002). "Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri". Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.

Anand, S., Amartya Sen (2000), "The Income Component of The Human Development Index". Journal of Human Development, 1, 83–106.

Andersson, Pernilla (2008). "Happiness and Health: Well-Being Among The Self-Employed". The Journal of Socio-Economics, 37 (1): 213-236.

Arı, Erkan (2016). "Bireylerin Umut Düzeyleri İle Gelecek Hakkındaki Düşünceleri Arasındaki İlişkinin Multinominal Lojistik Regresyon Analizi İle İncelenmesi". Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (47): 184-194.

Arı, Erkan, Zeki Yıldız (2014). "Paralel Lines Assumption in Ordinal Logistic Regression and Analysis Approaches". International Interdisciplinary Journal of Scientific Research, 1 (3): 8-23.

Atkinson, Anthony B. (1970). "On The Measurement of The Inequality". Journal of Economic Theory, 2: 244-263.

Aydoğan, D., Şener Büyüköztürk, Yaşar Özbay (2017). "Özgünlük Ölçeği'nin Uyarlanması ve Özgünlük ile Mutluluk Arasındaki İlişkide Maneviyatın Aracı Rolü". The Journal of Happiness and Well-Being, 5 (1): 38-59.

Bentham, Jeremy (1781). An Introduction to the Principles of Morals and Legislation. Boston: Adamant Media Corpora.

Bergson, Abram (1938). "A Reformulation of Certain Aspects of Welfare Economics". The Quarterly Journal of Economics. 52(2). 310-334.

Biao, Idowu (2011), "Human Development Index Literacy As A New Social Development Theory". International Critical Thought, 1(4), 385-396.

Çağlar A., Handan Kumaş, Tuncay Moralı (2015). "Türkiye' de İşsizlerin İş Arama Süresini Belirleyen Fakörler: 2007-2013 Dönemi". Sosyal Güvenlik Dergisi, 1: 68-110.

Daniel, Larry G. (1989). Comparisons of Exploratory and Confirmatory Factor Analysis. Little Rock, AR: Paper Presented at The Annual Meeting of The Mid-South Educational Research Association. 143.

Dasgupta, Partha (1990). "Positive Freedom, Markets and Welfare State'' Oxford Review of Economic Policy, 2(2). 25-36.

Deaton, Angus (2006), "Global Patterns of Income and Health: Facts, Interpretations, and Policies," NBER Working Papers, 12735.

Desai, Meghnad (1991). "Human Development: Concept and Measurement". European Economic Review, 35. 350–7.

Doğan, Nejat (2002). "Kutadgu Bilig'in Devlet Felsefesi-I". Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (12): 127-158.

Dyke, G. V. H. D. Patterson (1952). "Analysis of Factorial Arrangements When The Data Are Proportions". International Biometric Society, 8 (1): 1-12.

Easterlin, Richard A. (1974). "Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence". Nations and Households in Ecoomic Growth, 89-125.

Erdoğan, Güzin (2002). "Türkiye'de ve Dünya'da Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Değerlendirmeler". Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.

Escosura, Leandro Prados de la (2014), "World Human Development: 1870-2007", Review of Income and Wealth, 12104.

Eygü, H., Ebubekir Karabacak (2020). "Türkiye'de Ulaştırma Hizmetlerinden Duyulan Memnuniyetin Genelleştirilmiş Sıralı Logit Modelleri ile Analizi". Journal of Academic Value Studies, 6: 117-135.

Fleurbaey, Marc (2009), "Beyond GDP: The Quest for A Measure of Social Welfare," Journal of Economic Literature, 47, 1029–75.

Frijiters, P., Tony Beatton (2012). "The Mystery of the U-Shaped Relationship Between Happiness and Age". Journal of Economic Behavior and Organization, 82 (23): 525-542.

Gahayr, M. K., Atıf Evren (2015). "Bayesian Estimation for Multinomial Logistic Regression". Journal of Selcuk University Natural and Applied Science, 4 (2).

Giray, S., Özlem Yorulmaz, Özlem Ergüt (2016). "Ülkelerin Gini Katsayısı, Göç, Suç ve Mutluluk Değişkenleri Açısından Bulanik ve Dayanikli Kümeleme Metotları ile Sınıflandırılması". Rating Academy, 2: 1-16.

Graham, C., Andrew Felton (2006). "Inequality and Happiness: Insights From Latin America". Journal of Economic Inequality, 4: 107-122

Harsanyi, John (1975). "Nonlinear Social Welfare Functions". Theory and Decision. 6: 311-332.

Hatton, T. J. ve Bernice E. Brey (2010), “Long Run Trends in The Heights of European Men, 19th–20th Centuries,” Economics and Human Biology, 8: 405–13.

Hicks, John R. (1939). " The Foundations of Welfare Economics". The Economic Journal. 49(196). 696-712.

Humphrey, Thomas (1996). "The Early of the Box Diagram". FRB Richmond Economic Quarterly. 82(1). 37-75.

Kahneman, D., Alan B. Krueger (2006). "Developments in the Measurement of Subjective Well-Being". Journal of Economic Perspectives, 20(1). 3-24.

Kalaycı, Ş., Abdülmecit Karataş (2005). “Hisse Senedi Getirileri ve Finansal Oranlar Iliskisi: IMKB'de Bir Temel Analiz Arastirmasi”. Muhasebe ve Finansman Dergisi, 27: 146-157.

Kaldor, Nicholas (1939). "Welfare Propositions of Economics and Interpersonal Comparisons of Utility". The Economic Journal. 49(195). 549-552.

Karaşar, B., Selahiddin Öğülmüş (2016). “Sosyal Onay İhtiyacı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Analizi”. Ege Eğitim Dergisi, 17 (1): 84-104.

Kesgin, Bedrettin (2016). “Sosyal Belediyecilik Uygulamalarında Sivil Toplum Ortaklığı’’. Strategic Public Management Journal (SPMJ), (4). 83-94.

Kirmanoğlu, Hülya (2005). Amartya Sen’in Özgürlük ve Kalkınma Üzerine Düşüncelerine Bir Bakış.(Bildiri). Maliye Araştırmaları Konferansı. İstanbul.

Knight, J., Ramani Gunatilaka (2010). “The Rural-Urban Divide in China: Income but not Happiness?”. The Journal of Development Studies, 46 (3). 506-534.

Laderchi, C.R., Ruhi Saith. ve Frances Stewart (2003). “Does It Matter That We Do Not Agree on The Definition of Poverty? A Comparison of Four Approaches”. Oxford Development Studies, 31(3). 243-273.

Lindert, P. H., Jeffrey G. Williamson (2003), “Does Globalization Make The World More Unequal?”. (Ed.) M. Bordo, A. M. Taylor, ve J. G. Williamson. Globalization in Historical Perspective, University of Chicago Press/NBER, Chicago, IL, 227–75.

Lipsey, R.G. ve Kelvin Lancaster (1956). "The General Theory of Second Best". The Review Of Economic Studies. 24(1). 11-32.

Lipsey, R. G.(2007). "Reflections on the General Theory of Second Best At Its Golden Jubilee". Int Tax Public Finance. 14. 349-364.

Oliveira, T. D. ve C.E.Suprinyak (2018). "The Nature and Significance of Lionel Robbins’ Methodological Individualism". EconomiA, 19(1). 24–37.

Öndes, Hakan (2019). Mutluluk Düzeyini Etkileyen Faktörler: “Mekansal Ekonometri Analizi”. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21 (4): 1039-1064.

Özdamar, K., Ünal Erkorkmaz, İlker Etikan, vd. (2011). "Confirmatory Factor Analysis and Fit Indices: Review". Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences, 33 (1): 210-223.

Pigou, Arthur C. (1951). "Some Aspects of Welfare Economics". The American Economic Review, 151 (3): 287-302.

Samuelson, Paul A. (1977)." Reaffirming the Existence of "Reasonable" Bergson-Samuelson Social Welfare Functions". 44(173). 81-88.

Scitovsky, Tibor (1951). " The State of Welfare Economics". The American Economic Review. 41(3). 303-315.

Selim, Sibel (2008). "Türkiye'de Bireysel Mutluluk Kaynağı Olan Değerler Üzerine Bir Analiz: Multinomial Logit Model". Journal of The Cukurova University Institue of Social Sciences, 17 (3). 345-358.

Sen, Amartya (1973). "Behaviour and the Concept of Preference". Economica. 40 (159). 241-259.

Sen, Amartya (1979). "Personal Utilities and Public Judgements: Or What's Wrong With Welfare Economics". The Economic Journal, 89(355). 537-558.

Sen, Amartya (1979). "Utilitarianism and Welfarism". The Journal of Philosophy. 76(9). 463-489.

Sen, Amartya (1994). "The Formulation of Rational Choice". The American Economic Review. 84(2). 385-390.

Sen, Amartya (1997), "Human Capital and Human Capability". World Development. 25, 1959–61.

Sen, Amartya (1999). "The Possibility of Social Choice". The American Economic Review. 89(3). 349-378.

Sen, Amartya (2000). "Social Exclusion: Concept, Application and Scrutiny". Social Development Papers. 1, 1-48.

Servet, Olcay (2017). "Mutluluğun Türkiye'deki Belirleyenlerinin Zaman İçinde Değişimi". Akdeniz İİBF Dergisi, (35): 16-42.

Stopleton, Connie D. (1997). Basic Concepts and Procedures of Confirmatory Factor Analysis. Austin: Paper Presented at The Annual Meeting of The Southwest Educational Research Association. 150.

Şeker, F., Murat Çetin (2012). "Faydacı Refah Ekonomisi: Amartya Sen'in Eleştirisi". Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi. 12 (24). 277-304.

Şeker, Fahri (2009). "Amartya Sen'in Kapasite Yaklaşımı". Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. (32): 259-280

Şeker, Murat (2009). "Mutluluk Ekonomisi". Sosyoloji Konferansları, (39): 115-140.

Therien, Jean P. (1999). "Beyond the North-South Divide: The Two Tales Of World Poverty''. Third World Quarterly. 20 (4). 723-742.

Thurstone, L.L. (1947). "Factorial Analysis of Body Measurements". American Journal of Physical Anthropology, 3: 3-28.

Timur, B., Ebru Çağlayan Akay (2017). "Kadın ve Erkeklerin Mutluluğunu Etkileyen Faktörlerin Genelleştirilmiş Sıralı Logit Modeli ile Analizi". Social Sciences Research Journal, 6 (3): 88-105.

Tüylüoğlu, Ş., Burak, Karalı (2006). "İnsani Kalkınma Endeksi ve Türkiye İçin Değerlendirmesi". Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 6, (12), 53-88.

Veenhoven, R., Devrim Dumludağ (2015). Iktisat ve Mutluluk: Bugün Daha Mutlu muyuz?. İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar (Behavioral Approaches In Economics): Ed. Dumladağ, D., Gökdemir, O., Neyse, L. & Ruben, E. Imge Kitabevi: Ankara, 201-230.

Raporlar

OECD (2020). How's Life 2020: Measuring Well-Being. OECD Publishing, Paris.

UNDP (1991). Human Development Report 1991: Financing Human Development. Oxford: Oxford University Press.

UNDP (1994). Human Development Report 1994: New Dimensions of Human Security. Oxford: Oxford University Press.

UNDP (1995). Human Development Report 1995: Gender and Human Development. Oxford: Oxford University Press.

UNDP (2000). Human Development Report. United Nations Development Program. Oxford: Oxford University Press.

UNDP (2010), Human Development Report: The Real Wealth of Nations.Palgrave Macmillan for the UNDP, New York.

WDR (1990). Poverty, International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank. Washington D. C, U. S.A.

WDR (2015). Mind, Behavior and Development. International Bank for Reconstruction and Development The World Bank, Washington D. C, U. S.A.

Tezler

Kabaş, Tolga (2009). Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları. Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana.

Özalp, Leyla F. (2016). İktisatta Refah ve Refah Devletinin İktisadi Analizi. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

EKLER

Ek 1:FAKTÖR ANALİZİ UYGUNLUK TESTİ

KMO's Barlett's Test	2013	2014	2015	2016	2017	2018
KMO Measure of Sample Adequancy	0,91	0,90	0,91	0,91	0,91	0,91
Bartlett's Test of Sphericity	3450261	4,65E+05	5,52E+05	5,21E+05	5,61E+05	5,25E+05
Df	10153	10878	10731	10296	10011	9870
Sig.	0	0	0	0	0	0

Ek 2:ÇALIŞMA HAYATI VE GELİR BOYUTU LOJİT UYGUNLUK TESTİ

2013	MODEL UYUM BİLGİSİ						
	MODEL	Bilgi Kriterleri			Likelihood Oran Testleri		
		AIC	SIC	-2 Log	Ki-Kare	df	Sig
ÇALIŞMA HAYATI VE GELİR	Sadece Sabit	2,006E4	2,010E4	2,005E4			
	Tüm Değişkenlerle	1,596E4	1,710E4	1,574E4	4,311E3	108	000

2013	UYUM İYİLİĞİ VE PSEUDO R KARE TESTLERİ			
		Ki-Kare	df	Sig
ÇALIŞMA HAYATI VE GELİR	Pearson	3,057E5	299392	0,000
	Deviance	1,998E5	299392	1,000
	Cox and Snell	,112		
	Nagelkerke	,122		
	Mc Fadden	,048		

Ek 3:ÇALIŞMA HAYATI VE GELİR BOYUTU LOJİT OLASILIK DEĞERLERİ

ÇOK MUTLU KATEGORİSİ

GÖSTERGELER	**EXP(B)**					
ARABA ALDI=1	1,45					2,428
ARABA SATTI=1				20,398	3,426	
ARABA SATTI=2				7,754		
BORC ODEDI=2	0,717			0,095	0,444	
BORCLANDI=1					0,552	0,414
BOSANDI=1		0,074				
BOSANDI=2				5,31		
COCUK OLDU=1	2,937	2,155				2,263
EV ALDI=1	2,203					4,204
EV ALDI=2						
EV SATTI=1						
EV SATTI=2				0,174		
EVLENDI=1	5,199					
GELIRI ARTTI=1	1,695					
GELIRI AZALDI=1	0,672					
GELECEK EKONOMI=1				12,839		
GELECEK EKONOMI=2				10,723		
GELECEK KARSILASTIRMA=3		1,93			0,232	
GELECEK KISISEL=1				5,18E-08		
GELECEK KISISEL=2				9,19E-08		
GELECEK KISISEL=3				1,31E-07		
GELECEK MALI=1						2,418
GELECEK MALI=2					1,97	
GELECEK MALI=3		2,129				
GOC ETTI=1	0,746					
IFLAS ETTI=1	0,617			167,964		
ISE GIRDI=1	0,71					
ISE GIRDI=2	0,859					
ISINI KAYBETTI=2				8,424		
ISYERI ACTI=1	0,671					
ISYERI ACTI=2				0,063		
OLCEK MEMNUNİYET GELİR= 1	77,949					
OLCEK MEMNUNIYET GELIR= 2	21,032		15,067	13,38		
OLCEK MEMNUNIYET GELIR= 3	10,816	506,837	13,16	10,827		
OLCEK MEMNUNIYET GELIR= 4	2,889	25,758	2,949			

OLCEK MEMNUNIYET GELIR= 5		16,663				
TASARRUF YAPTI=1	1,305	5,18				1,764
TASARRUFLARI AZALDI=1	1,265	1,663				1,64
TASARRUFLARI AZALDI=2	1,258			4,328		
TATIL KISTI=1	1,445			7,035		1,764
TATIL KISTI=2	1,316			8,538		2,483
TATIL KISTI=3						
UCUZ URUN=1	0,687					
VEFAT=1	0,764	0,725				

MUTLU KATEGORİSİ

	EXP(B)					
GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
ARABA ALDI=1	1,244					2,153
ARABA SATTI=1				25,488		
ARABA SATTI=2				11,245		
BORC ODEDI=2	0,881			0,104	0,498	
BORCLANDI=1	0,571				0,513	0,473
BOSANDI=1	0,158	0,15				
COCUK OLDU=1	1,949					
COCUK OLDU=2						
EV ALDI=1	2,047					
EV SATTI=2	1,225			0,189		
EVLENDI=1	2,486					
GELIRI ARTTI=1	1,324					
GELIRI AZALDI=1	0,677					0,381
GELECEK EKONOMI=1				10,552		
GELECEK EKONOMI=2				13,749		
GELECEK EKONOMI=3						0,501
GELECEK IS=2				0,083		
GELECEK KARSILASTIRMA=3		0,56		0,042	0,507	
GELECEK KISISEL=1				1,11E-09		
GELECEK KISISEL=2				2,31E-09		
GELECEK KISISEL=3				3,01E-09		
GELECEK MALI=1						3,371
GELECEK MALI=2					1,881	
GOC ETTI=1	0,692					
IFLAS ETTI=1	0,703		0,065	62,908		
IFLAS ETTI=2				5,055		
ISE GIRDI=1	0,692					0,375
ISE GIRDI=2						0,532
ISINI KAYBETTI=1	0,723					

ISINI KAYBETTI=2						2,135
ISYERI ACTI=1	0,528					
ISYERI ACTI=2				0,056		
OLCEK MEMNUNIYET GELIR=1	8,963	299,443				
OLCEK MEMNUNIYET GELIR=2	20,328	15,992	15,136	10,606		
OLCEK MEMNUNIYET GELIR=3	12,416	11,518	16,281	8,782		
OLCEK MEMNUNIYET GELIR=4	4,061	4,758	5,241			
TASARRUFLARI AZALDI=1		1,527				
TASARRUFLARI AZALDI=2	1,202					
TASARRUFLARI AZALDI=3						
TASINMA=1	0,779					
TATIL KISTI=1	1,272			8,242	2,711	2,118
TATIL KISTI=2	1,301			8,099	1,778	2,228
UCUZ URUN=1	0,807				0,589	
VEFAT=1	0,697					

ORTA-MUTLU KATEGORİ

	EXP(B)					
GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
ARABA ALDI=1	1,203					2,025
ARABA SATTI=1				9,224		
ARABA SATTI=2				6,109		
BORC ODEDI=2	0,849			0,098	0,542	
BORCLANDI=1	0,71				0,707	0,665
BOSANDI=1	0,349					
BOSANDI=2				4,504		
COCUK OLDU=1	1,526					
EV ALDI=1	1,861			0,269		
EV SATTI=2	1,221		2,481	0,169		
EVLENDI=1	1,456					
GELIRI ARTTI=1	1,377					
GELIRI AZALDI=1	0,776					0,372
GELECEK EKONOMI=1				12,813		
GELECEK EKONOMI=2				14,762		
GELECEK IS=1				0,08		0,422
GELECEK IS=2				0,056		
GELECEK IS=3				0,095		
GELECEK KARSILASTIRMA=3				0,08	0,568	
GELECEK KISISEL=1				5,93E-43		
GELECEK KISISEL=2				1,51E-42		
GELECEK KISISEL=3				1,28E-42		

GELECEK MALI=1						2,622
GOC ETTI=1	0,785					
IFLAS ETTI=1	0,682		0,184			
IFLAS ETTI=2		0,402				
ISE GIRDI=1	0,872					0,509
ISE GIRDI=2			2,284			0,566
ISINI KAYBETTI=2				8,939		2,113
ISYERI ACTI=1	0,658					
ISYERI ACTI=2				0,076		
OLCEK MEMNUNIYET GELIR=1	3,554					
OLCEK MEMNUNIYET GELIR=2	7,349	4,486	3,557	6,518		
OLCEK MEMNUNIYET GELIR=3	8,959	5,739	7,178	10,613		
OLCEK MEMNUNIYET GELIR=4	3,634	2,821	2,43			
TASARRUF YAPTI=1					0,666	
TASINMA=1	0,846					
TATIL KISTI=1	1,438			6,402	2,423	2,031
TATIL KISTI=2	1,081			5,753		1,905
UCUZ URUN=1	0,854			2,521		
VEFAT=1	0,773					

MUTSUZ KATEGORİ

	EXP(B)					
GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
ARABA ALDI=1						1,994
ARABA SATTI=1				25,583		
ARABA SATTI=2				6,964		
BORC ODEDI=2				0,107		
BORCLANDI=1	0,813					
BOSANDI=1	0,551					
BOSANDI=2	0,848					
EV ALDI=1	1,446			0,224		
EV SATTI=2	1,216					
GELIRI ARTTI=2				19,838		
GELIRI AZALDI=1				0,046		
GELECEK EKONOMI=1				9,923		
GELECEK EKONOMI=2				17,014		
GELECEK IS=1						0,388

GELECEK IS=2				0,058		0,36
GELECEK IS=3				0,056		
GELECEK KISISEL=1				2,88E-34		
GELECEK KISISEL=2				6,86E-34		
GELECEK KISISEL=3				7,21E-34		
GELECEK MALI=1						3,295
ISE GIRDI=1	0,784			0,173		0,367
ISE GIRDI=2			2,743			0,439
ISINI KAYBETTI=1				23,025		2,244
ISINI KAYBETTI=2			0,279	7,732		2,146
ISINI KAYBETTI=3	0,608					
OLCEK MEMNUNIYET GELIR=1	2,546					
OLCEK MEMNUNIYET GELIR=2	2,527	2,63	3,712	23,019		
OLCEK MEMNUNIYET GELIR=3	2,832	2,42	3,882	17,33		
OLCEK MEMNUNIYET GELIR=4		3,646	4,792	5,823		
OLCEK MEMNUNIYET GELIR=5	0,926					
TASARRUF YAPTI=2	0,895					
TASARRUFLARI AZALDI=3	0,788					
TASINMA=2	1,095					
TATIL KISTI=1				6,173		1,605
TATIL KISTI=2				8,277		1,856
UCUZ URUN=1				2,842		
UCUZ URUN=2	0,813					

Ek 4: EĞİTİM BOYUTU LOJİT UYGUNLUK TESTİ

2013	MODEL UYUM BİLGİSİ					
EĞİTİM	MODEL	Bilgi Kriterleri			Likelihood Oran Testleri		
		AIC	SIC	-2 Log	Ki-Kare	df	Sig
	Sadece Sabit	1,428E4	1,432E4	1,428E4			
	Tüm Değişkenlerle	1,937E3	2,549E3	1,817E3	1,246E4	6	,000

2013	UYUM İYİLİĞİ VE PSEUDO R KARE TESTLERİ			
EĞİTİM		Kİ-Kare	df	Sig
	Pearson	499,455	180	,000
	Deviance	504,367	180	,000
	Cox and Snell	,062		
	Nagelkerke	,067		
	Mc Fadden	,026		

Ek 5: EĞİTİM BOYUTU LOJİT OLASILIK DEĞERLERİ

ÇOK MUTLU KATEGORİSİ

	EXP(B)					
GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
OKUL BITEN=0	0,696					
OKUL BITEN=1	0,649			0,474		
OKUL BITEN=22					0,507	0,246
OKUL BITEN=31			3,339			
OKUL BITEN=32						1,958
OKUL BITEN=5			3,095			
OKUL BITEN=6	0,733		5,64E+07	0,077	1,82E+07	
OLCEK MEMNUNIYET EGITIM=1	10,427	13,16	13,403		14,557	10,883
OLCEK MEMNUNIYET EGITIM=2	3,244	4,42	5,303	68,277	3,008	
OLCEK MEMNUNIYET EGITIM=3	2,18		2,773	4,826		
OLCEK MEMNUNIYET EGITIM=4	1,309					
OLCEK MEMNUNIYET EGITIM=5	0,624				0,466	

MUTLU KATEGORİSİ

	EXP(B)					
GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
OKUL BITEN=0	1,634	2,992	2,391	2,814		2,435
OKUL BITEN=1		1,885				
OKUL BITEN=21	0,816					
OKUL BITEN=22				9,24E+07	0,377	0,23
OKUL BITEN=23			2,126			
OKUL BITEN=31		4,069				
OKUL BITEN=32		1,78				
OKUL BITEN=4		1,885				
OKUL BITEN=5	1,377	2,097	2,671			
OKUL BITEN=6	1,561	2,235	9,23E+07	0,194	8,51E+06	
OLCEK MEMNUNIYET EGITIM=1	1,651		2,741	23,551	5,035	2,658
OLCEK MEMNUNIYET EGITIM=2	4,097	2,613	4,2	10,407	4,004	0,404
OLCEK MEMNUNIYET EGITIM=3	2,481	3,876	2,883	5,586	1,916	
OLCEK MEMNUNIYET EGITIM=4	1,461			2,922		
OLCEK MEMNUNIYET EGITIM=5	0,473	0,33	0,377		0,456	

ORTA- MUTLU KATEGORİ

	EXP(B)					
GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
OKUL BITEN=0	0,814					
OKUL BITEN=1	0,761	1,65			0,543	
OKUL BITEN=21	0,766				0,357	
OKUL BITEN=22						0,237
OKUL BITEN=23				0,371		
OKUL BITEN=31	0,772	3,578			0,519	
OKUL BITEN=32	0,857	1,794				1,842
OKUL BITEN=4						
OKUL BITEN=5			2,861		1,11E+07	
OKUL BITEN=6				0,176		
OLCEK MEMNUNIYET EGITIM=1	1,346			12,394		
OLCEK MEMNUNIYET EGITIM=2	2,574	2,373	2,829	5,531		
OLCEK MEMNUNIYET EGITIM=3	2,8	3,141	3,156	5,694		
OLCEK MEMNUNIYET EGITIM=4	1,808		1,829	3,026		
OLCEK MEMNUNIYET EGITIM=5	0,634	0,423	0,514			

MUTSUZ KATEGORİ

	EXP(B)					
GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
OKUL BITEN=0	1,704	2,579	2,301			
OKUL BITEN=1		2,046				
OKUL BITEN=21					0,412	
OKUL BITEN=22						0,036
OKUL BITEN=31		4,044				
OKUL BITEN=5			2,518			
OKUL BITEN=6				0,148		
OLCEK MEMNUNIYET EGITIM=1				14,54		
OLCEK MEMNUNIYET EGITIM=2	1,783	1,989	2,129	5,848		
OLCEK MEMNUNIYET EGITIM=3	1,692	2,262		3,886		
OLCEK MEMNUNIYET EGITIM=4	1,75	1,956	2,14	4,963		
OLCEK MEMNUNIYET EGITIM=5	0,657					0,44

Ek 6:KAMUSAL MEMNUNİYET BOYUTU LOJİT UYUM TESTLERİ

2013	MODEL UYUM BİLGİSİ						
	MODEL	Bilgi Kriterleri			Likelihood Oran Testleri		
		AIC	SIC	-2 Log	Ki-Kare	df	Sig
KAMUSAL MEMNUNİYET	Sadece Sabit	2,413E5	2,414E5	2,413E5			
	Tüm Değişkenlerle	2,237E5	2,261E5	2,233E5	1,806E4	24	,000

2013	UYUM İYİLİĞİ VE PSEUDO R KARE TESTLERİ			
		Kİ-Kare	df	Sig
KAMUSAL MEMNUNİYET	Pearson	2,897E5	272284	,000
	Deviance	1,870E5	272284	1,000
	Cox and Snell	,088		
	Nagelkerke	,096		

	Mc Fadden	,038

Ek 7: KAMUSAL MEMNUNİYET BOYUTU LOJİT OLASILIK DEĞERLERİ

ÇOK MUTLU KATEGORİSİ

	EXP(B)					
GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
AB REFERANDUM=2	0,859					
AB UYELIK=1	1,21					
AB UYELIK=2	1,168					
AB UYELIK=3	1,133					
DEVLET SEFFAF=1			2,1	3,95		
DUNYA SAYGINLIGI=1			0,444		3,538	
DUNYA SAYGINLIGI=3				0,349		
EKONOMIK ACIDAN=1	1,81		2,021			
EKONOMIK ACIDAN=2	1,438		2,126			
ELEKTRO HIZ=1	2,156	2,462	2,581	3,492	2,019	1,948
ELEKTRO HIZ=2		1,564	1,621	1,571	1,601	
KAMU HIZMET SUNUM=1	1,272					
OLCEK MEMNUNIYET ULASIM=1	3,462	4,95	7,502			
OLCEK MEMNUNIYET ULASIM=2	1,82		3,117			
OLCEK MEMNUNIYET ULASIM=3	1,261		2,812			
OLCEK MEMNUNIYET ULASIM=4			2,275	0,172		0,334
OLCEK MEMNUNIYET ULASIM=5	0,646			0,112	0,261	
SOSYAL HAKLAR=2			0,376		0,364	
SOSYAL HAKLAR=3	0,731		0,387		0,342	
ULASIM DEMIRYOLU=1			0,038			
ULASIM DEMIRYOLU=2			0,023			
ULASIM DEMIRYOLU=3			0,039			
ULASIM DEMIRYOLU=4		7,148	0,028		0,094	
ULASIM DENIZYOLU=2				11,684		
ULASIM HAVAYOLU=1			12,421		12,277	
ULASIM HAVAYOLU=2	1,664		6,969		9,67	
ULASIM HAVAYOLU=4					20,157	
ULASIM KARAYOLU=1	2,676					6,779
ULASIM KARAYOLU=2	1,667					
ULASIM KARAYOLU=3	1,499					
ULASIM KARAYOLU=4	1,363					
ULKE SORUN=1	2,102			3,80E+07		
ULKE SORUN=2				2,93E+07		
ULKE SORUN=3				2,09E+07		

ULKE SORUN=4	1,305			2,62E+07		
ULKE SORUN=5	1,494					
ULKE SORUN=6				5,35E+07		
ULKE SORUN=7				2,95E+07		
ULKE SORUN=8		1,11E+07				
ULKE SORUN=9				1,42E+07		
ULKE SORUN=10		1,47E+07				

MUTLU KATEGORİSİ

	EXP(B)					
GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
AB REFERANDUM=1	0,747					
AB REFERANDUM=2	0,766		0,53			
AB UYELIK=1	1,153				0 ,549	
AB UYELIK=3		0,514				
DEVLET SEFFAF=1			2,033	3,244		
DEVLET SEFFAF=2			1,929			
DEVLET SEFFAF=3			2,377			0,385
DUNYA SAYGINLIGI=1	0,862		0,528			
DUNYA SAYGINLIGI=3	0,704		0,416	0,404		
EKONOMIK ACIDAN=1	1,506	1,891				
EKONOMIK ACIDAN=2	1,237					
EKONOMIK ACIDAN=3	0,726					
ELEKTRO HIZ=1	1,431	1,588	1,733	2,483	1,445	1,51
ELEKTRO HIZ=2			1,397	1,57		
KAMU HIZMET SUNUM=1	1,296					
KAMU HIZMET SUNUM=2	1,214					
KAMU HIZMET SUNUM=3		0,466				
OLCEK MEMNUNIYET ULASIM=1			2,648			3,406
OLCEK MEMNUNIYET ULASIM=2	2,179	2,049	2,272			
OLCEK MEMNUNIYET ULASIM=3	1,48		1,898	0,326		
OLCEK MEMNUNIYET ULASIM=4	1,143		0,421	0,168	0,38	
OLCEK MEMNUNIYET ULASIM=5	0,539			0,162	0,25	
SOSYAL HAKLAR=2	0,798				0,425	
SOSYAL HAKLAR=3	0,734		0,477		0,365	
ULASIM DEMIRYOLU=1			0,043			
ULASIM DEMIRYOLU=2			0,042			
ULASIM DEMIRYOLU=3			0,068			
ULASIM DEMIRYOLU=4			0,081			
ULASIM DENIZYOLU=4						13,633
ULASIM HAVAYOLU=1		8,807	6,653		8,93	

ULASIM HAVAYOLU=2		8,925	6,272			
ULASIM HAVAYOLU=3		11,82	3,728			
ULASIM KARAYOLU=1			3,39		9,325	
ULASIM KARAYOLU=2	1,614		4,168		4,9	
ULASIM KARAYOLU=3			3,128			
ULASIM KARAYOLU=4	0,684	0,234				
ULKE SORUN=1	1,539					16,328
ULKE SORUN=3						15,552
ULKE SORUN=5						12,089
ULKE SORUN=6	1,305		4,853			27,935
ULKE SORUN=8		2,37E+07				
ULKE SORUN=9						10,293
ULKE SORUN=10		2,85E+07				
ULKE SORUN=11			8,177			14,814
ULKE SORUN=12						18,814

ORTA-MUTLU KATEGORİ

	EXP(B)					
GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
AB REFERANDUM=2	0,891					
AB UYELIK=2	0,891					
AB UYELIK=3				2,015		
DEVLET SEFFAF=1				3,033		0,406
DEVLET SEFFAF=2		0,483				
DUNYA SAYGINLIGI=1			0,511			
DUNYA SAYGINLIGI=3	0,843					
EKONOMIK ACIDAN=1	1,377	2,044				
EKONOMIK ACIDAN=2	1,265				2,232	
EKONOMIK ACIDAN=3	0,887					
ELEKTRO HIZ=1	1,51	1,718	1,88	2,815	1,521	2,109
ELEKTRO HIZ=2			1,596	1,705		1,456
KAMU HIZMET SUNUM=1	1,244					
OLCEK MEMNUNIYET ULASIM=2	1,64	1,833	2,339			
OLCEK MEMNUNIYET ULASIM=3	1,773		2,831			
OLCEK MEMNUNIYET ULASIM=4	1,213		2,399	0,269		
OLCEK MEMNUNIYET ULASIM=5	0,604			0,229	0,262	
SOSYAL HAKLAR=3			0,464			
ULASIM DEMIRYOLU=1			0,033			
ULASIM DEMIRYOLU=2			0,032			
ULASIM DEMIRYOLU=3			0,063			
ULASIM DEMIRYOLU=4			0,049			
ULASIM DENIZYOLU=3		10,442				

ULASIM HAVAYOLU=1			7,008		12,1	
ULASIM HAVAYOLU=2			6,049		7,973	
ULASIM HAVAYOLU=3			4,181			
ULASIM HAVAYOLU=4	0,44				6,91	
ULASIM KARAYOLU=1					4,925	
ULASIM KARAYOLU=2	1,326					
ULASIM KARAYOLU=3	1,533	0,228				
ULASIM KARAYOLU=4	0,716	0,191				
ULKE SORUN=1	1,708			18,774		
ULKE SORUN=2	1,453			15,59		
ULKE SORUN=3	1,322			18,045		
ULKE SORUN=4	1,33			19,309		
ULKE SORUN=6	1,633			27,714		9,424
ULKE SORUN=7				19,296		
ULKE SORUN=9				19,264		
ULKE SORUN=10		2,91E+07				

MUTSUZ KATEGORİ

	EXP(B)					
GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
AB REFERANDUM=1	0,875					
AB REFERANDUM=2	0,861					
AB UYELIK=1	1,136					
DEVLET SEFFAF=1			2,741	2,988		
DEVLET SEFFAF=2			3,065			
DEVLET SEFFAF=3			4,095			
DUNYA SAYGINLIGI=1	0,837	0,507	0,413			
DUNYA SAYGINLIGI=3	0,786					
EKONOMIK ACIDAN=1	1,193					
EKONOMIK ACIDAN=2					2,26	
ELEKTRO HIZ=1				1,848		
ELEKTRO HIZ=2		1,501				
OLCEK MEMNUNIYET ULASIM=1	0,727				0,161	
OLCEK MEMNUNIYET ULASIM=2	1,331				0,356	
OLCEK MEMNUNIYET ULASIM=3	1,27			0,296	0,363	
OLCEK MEMNUNIYET ULASIM=4	1,448			0,268	0,369	
OLCEK MEMNUNIYET ULASIM=5	0,64			0,205	0,328	
SOSYAL HAKLAR=2			0,395			
SOSYAL HAKLAR=3			0,27			
ULASIM DEMIRYOLU=1			0,037			
ULASIM DEMIRYOLU=2			0,033			
ULASIM DEMIRYOLU=3		0,174	0,049		0,09	

ULASIM DEMIRYOLU=4			0,068		0,1	
ULASIM HAVAYOLU=1	0,632				10,732	
ULASIM HAVAYOLU=2					10,487	
ULASIM HAVAYOLU=3					15,933	
ULASIM HAVAYOLU=4			4,94		14,725	
ULASIM KARAYOLU=1	1,279					
ULASIM KARAYOLU=2	0,739					
ULKE SORUN=1					2,021	2,883
ULKE SORUN=2						4,423
ULKE SORUN=3						2,402
ULKE SORUN=4						3,415
ULKE SORUN=5						16,967
ULKE SORUN=6					2,411	4,08
ULKE SORUN=7					2,782	3,311
ULKE SORUN=9						7,723
ULKE SORUN=10			0,132			
ULKE SORUN=11					2,674	4,355

Ek 8:KİŞİSEL ÇEVRE VE KİŞİSEL DESTEK AĞLARI BOYUTU LOJİT UYGUNLUK TESTİ

2013	MODEL UYUM BİLGİSİ						
	MODEL	Bilgi Kriterleri			Likelihood Oran Testleri		
		AIC	SIC	-2 Log	Ki-Kare	df	sig
KİŞİSEL ÇEVRE VE KİŞİSEL DESTEK AĞLARI	Sadece Sabit	2,006E4	2,010E4	2,005E4			
	Tüm Değişkenlerle	1,596E4	1,710E4	1,574E4	4,311E3	108	,000

2013	UYUM İYİLİĞİ VE PSEUDO R KARE TESTLERİ			
		Ki-Kare	df	Sig
KİŞİSEL ÇEVRE VE DESTEK AĞLARI	Pearson		155632	
	Deviance	6,016E7	155632	,000
	Cox and Snell	,000		
	Nagelkerke	,000		
	Mc Fadden	,000		

Ek 9: KİŞİSEL ÇEVRE VE DESTEK AĞLARI BOYUTU LOJİT OLASILIK DEĞERLERİ

ÇOK MUTLU KATEGORİSİ

	EXP(B)					
GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
AILE YASAM BICIMI ONEM=1				0,338		
AILE YASAM ONEM=1	1,238	2,369		4,318		
ARKADAS CEVRE ONEM=1	1,145					
ARKADAS CEVRENIZ ONEM=1	1,267					
COCUGUN BASARISI ONEM=1	1,116		2,277			
COCUGUN BASARISI ONEM=3		2,753				
COCUK BASARI ONEM=1	0,818					
EVE GIRIS SAAT ONEM=1	1,215					1,675
EVE GIRISCIKIC SAAT ONEM=2			0,199			
GELIR DUZEY ONEM=1	0,746			3,42E-06		
GELIR DUZEY ONEM=2	0,773			3,08E-06		
GELIR DUZEY ONEM=3				1,76E-06		
GELIR DUZEYLERI ONEM=1	0,797				21,902	
GELIR DUZEYLERI ONEM=2					15,618	
GELIR DUZEYLERI ONEM=3					19,969	
KISISEL ESYANIZ ONEM=1	0,834					0,584
KIYAFET ONEM=1	1,327					
KIYAFETINIZ ONEM=1	1,125					
KIYAFETINIZ ONEM=2	1,242					
OLCEK MEMNUNIYET AKRABA=1	5,002		51,829		7,387	
OLCEK MEMNUNIYET AKRABA=2	4,681		48,869		14,292	
OLCEK MEMNUNIYET AKRABA=3	2,784				8,847	
OLCEK MEMNUNIYET AKRABA=4	1,843					
OLCEK MEMNUNIYET ARKADAS=1			2,55E+03			
OLCEK MEMNUNIYET ARKADAS=2			1,56E+03			
OLCEK MEMNUNIYET ARKADAS=3			3,01E+03			
OLCEK MEMNUNIYET KOMSU=1		9,548				
OLCEK MEMNUNIYET KOMSU=2	0,664	10,354				
OLCEK MEMNUNIYET KOMSU=3		14,369				
OLCEK MEMNUNIYET KOMSU=4	0,674					
OLCEK MEMNUNIYET SEMT=1	1,654		5,677			
OLCEK MEMNUNIYET SEMT=4	0,694					
SIYASI DUSUNCE ONEM=1						1,675

MUTLU KATEGORİSİ

GÖSTERGELER	EXP(B)					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
AILE YASAM BICIMI ONEM=1		2,323		0,338		
AILE YASAM ONEM=1	1,149	1,898		4,539		1,614
ARKADAS CEVRENIZ ONEM=1	1,158					
CEVRE DOGA=2				5,659		
COCUGUN BASARISI ONEM=1	1,468			3,244		
COCUGUN BASARISI ONEM=2	1,512					
COCUGUN BASARISI ONEM=3	1,566	1,865				
COCUK BASARI ONEM=1	0,707					
DINI INANC ONEM=2	1,184					
DINI INANCI ONEM=1	1,089					
EVE GIRIS SAAT ONEM=1	1,154					
EVE GIRIS SAAT ONEM=2	1,182					
EVE GIRIS CIKIC SAAT ONEM=2	0,89		0,31			
GELIR DUZEY ONEM=1				1,53E-06		
GELIR DUZEY ONEM=2				7,62E-07		
GELIR DUZEY ONEM=3				5,66E-07		
GELIR DUZEYLERI ONEM=1						0,524
KISISEL ESYANIZ ONEM=1						0,406
KIYAFET ONEM=1	1,172					
KIYAFET ONEM=2	1,209	0,521				
KIYAFET ONEM=3		0,375				
KIYAFETINIZ ONEM=1						1,771
OLCEK MEMNUNIYET AKRABA=1	7,883		8,161			
OLCEK MEMNUNIYET AKRABA=2	9,182		15,584			
OLCEK MEMNUNIYET AKRABA=3	5,037		7,42			
OLCEK MEMNUNIYET AKRABA=4	2,868					
OLCEK MEMNUNIYET ARKADAS=1		5,91E-263	1,89E+161			
OLCEK MEMNUNIYET ARKADAS=2		5,50E-263	1,81E+161			
OLCEK MEMNUNIYET ARKADAS=3		5,12E-263	2,67E+161			

OLCEK MEMNUNIYET KOMSU=1		10,84				
OLCEK MEMNUNIYET KOMSU=2		11,31				
OLCEK MEMNUNIYET KOMSU=3		13,185				
OLCEK MEMNUNIYET KOMSU=4		5,039				
OLCEK MEMNUNIYET SEMT=1	1,5		3,303			
OLCEK MEMNUNIYET SEMT=2	1,72		3,459			
OLCEK MEMNUNIYET SEMT=3	1,245					
SIYASI DUSUNCE ONEM=1			0,52			

ORTA-MUTLU KATEGORİSİ

	EXP(B)					
GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
AILE YASAM BICIMI ONEM=1		2,716		0,311		
AILE YASAM BICIMI ONEM=2		4,649				
AILE YASAM ONEM=1				3,665		1,468
AILE YASAM ONEM=2	1,179					
ARKADAS CEVRE ONEM=1	1,085					
ARKADAS CEVRENIZ ONEM=1	1,149					
ARKADAS CEVRENIZ ONEM=2						
CEVRE DOGA=2				3,665		
COCUK BASARI ONEM=1	0,922					
EVE GIRIS SAAT ONEM=1	1,141					
EVE GIRISCIKIC SAAT ONEM=1	0,872					
EVE GIRISCIKIC SAAT ONEM=2			0,321			
GELIR DUZEY ONEM=1				1,50E-06	8,089	
GELIR DUZEY ONEM=2				8,78E-07		
GELIR DUZEY ONEM=3				7,24E-07	7,275	
GELIR DUZEYLERI ONEM=1						0,621
KISISEL ESYA ONEM=1	0,871					
KISISEL ESYANIZ ONEM=1						0,479
KIYAFET ONEM=1						0,7
KIYAFETINIZ ONEM=1		0,458				1,688

KIYAFETINIZ ONEM=2		0,396				
OLCEK MEMNUNIYET AKRABA= 4	0,593					
OLCEKMEMNUNIYETARKADAS=1			3,70E+170			
OLCEK MEMNUNIYET ARKADAS=2			3,03E+170			
OLCEK MEMNUNIYET ARKADAS=3			4,64E+170			
OLCEK MEMNUNIYET KOMSU=1	0,637	8,172				
OLCEK MEMNUNIYET KOMSU=2	0,709	11,205				
OLCEK MEMNUNIYET KOMSU=3		15,509				
OLCEK MEMNUNIYET KOMSU=4	0,683	4,814				
OLCEK MEMNUNIYET SEMT=1	0,819		3,086			
OLCEK MEMNUNIYET SEMT=2			3,152			
SIYASI DUSUNCE ONEM=1			0,461			1,743
SIYASI DUSUNCENIZ ONEM=1						1,824
SIYASI DUSUNCENIZ ONEM=2	1,192					

MUTSUZ KATEGORİ

	EXP(B)					
GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
AILE YASAM BICIMI ONEM=1		3,618		0,281		
AILE YASAM BICIMI ONEM=2		3,253				
AILE YASAM ONEM=1				3,528		
ARKADAS CEVRE ONEM=1	0,904					
CEVRE DOGA=2				8,908		
COCUGUN BASARISI ONEM=1	1,211	2,157		4,463		
COCUGUN BASARISI ONEM=2	1,255					
COCUGUN BASARISI ONEM=3	1,34	2,177				
COCUK BASARI ONEM=1	0,834					
DINI INANC ONEM=1	0,915					
DINI INANCI ONEM=1	1,103					
EVE GIRISCIKIC SAAT ONEM=1	0,899					
EVE GIRISCIKIC SAAT ONEM=2				10,31		
GELIR DUZEY ONEM=1	1,22			4,19E-06	13,051	

GELIR DUZEY ONEM=2				1,59E-06		
GELIR DUZEY ONEM=3					12,072	
GELIR DUZEYLERI ONEM=2						0,479
KISISEL ESYANIZ ONEM=1	0,869					0,521
KIYAFETINIZ ONEM=1		0,418				1,639
KIYAFETINIZ ONEM=2		0,219				
OLCEK MEMNUNIYET AKRABA=1	0,473					
OLCEK MEMNUNIYET AKRABA=2	0,62					
OLCEK MEMNUNIYET AKRABA=3	0,496					
OLCEK MEMNUNIYET AKRABA=4	0,502					
OLCEK MEMNUNIYET ARKADAS=1			8,41E-20		5,00E-13	
OLCEK MEMNUNIYET ARKADAS=2			7,71E-20		6,51E-13	
OLCEK MEMNUNIYET ARKADAS=3			1,45E-19		5,09E-13	
OLCEK MEMNUNIYET KOMSU=1	0,616	16,655				
OLCEK MEMNUNIYET KOMSU=2	0,726	22,727				
OLCEK MEMNUNIYET KOMSU=3	0,603	33,305				
OLCEK MEMNUNIYET KOMSU=4	0,643	11,093				
OLCEK MEMNUNIYET SEMT=1	0,577					
OLCEK MEMNUNIYET SEMT=2	0,814		4,053			
OLCEK MEMNUNIYET SEMT=3	0,754					
OLCEK MEMNUNIYET SEMT=4			4,261			
SIYASI DUSUNCE ONEM=2	0,857					2,079

Ek 10:KİŞİSEL GELİŞİM BOYUTU LOJİT UYGUNLUK TESTLERİ

2013	MODEL UYUM BİLGİSİ						
KİŞİSEL GELİŞİM	MODEL	Bilgi Kriterleri			Likelihood Oran Testleri		
		AIC	SIC	-2 Log	Ki-Kare	df	Sig
	Sadece Sabit	1,591E5	1,592E5	1,591E5			
	Tüm Değişkenlerle	1,364E5	1,381E5	1,360E5	2,309E4	164	,000

2013	UYUM İYİLİĞİ VE PSEUDO R KARE TESTLERİ			
		Ki-Kare	df	Sig
KİŞİSEL GELİŞİM	Pearson	2,029E5	195244	,000
	Deviance	1,350E5	195244	1,000
	Cox and Snell	,150		
	Nagelkerke	,164		
	Mc Fadden	,066		

Ek 11:KİŞİSEL GELİŞİM BOYUTU LOJİT OLASILIK DEĞERLERİ ÇOK MUTLU KATEGORİSİ

	EXP(B)					
GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
BILIM=1	1,43					
BILIM=2	1,725					
DIN=1						5,78E+06
DIN=2						4,48E+06
EKONOMI=1	1,48					
EKONOMI=2	1,651					
EKONOMI=3	1,376					
GELECEK HAYAT=1	3,286				7,74	
GELECEK HAYAT=2	1,298				2,067	
GELECEK HAYAT=3	0,37				0,381	
GELECEK KISISEL=1	0,86				0,515	
GELECEK KISISEL=2	0,546					
GELECEK KISISEL=3					0,479	
GELECEK KISISEL=4	0,737					
KULTUR=1					12,534	
KULTUR=2	1,517				13,391	
OLCEK MEMNUNIYET KISISEL BKM=1	6,352	5,648	4,906		13,353	

OLCEK MEMNUNIYET KISISEL BKM=2	3,195	2,729	5,748	1,39E+09	5,641	
OLCEK MEMNUNIYET KISISEL BKM=3	2,221		5,082	1,11E+09	5,44	
OLCEK MEMNUNIYET KISISEL BKM=4	1,459			1,01E+09	3,271	
OLCEK MEMNUNIYET SOS HAYAT=1	17,802	71,072	22,524	13,529	1,28E+09	
OLCEK MEMNUNIYET SOS HAYAT=2	8,963	20,292	10,351	7,4	10,606	
OLCEK MEMNUNIYET SOS HAYAT=3	4,039	9,354	5,37		3,139	
OLCEK MEMNUNIYET SOS HAYAT=4	1,92	2,571				
SENDIKA=2			4,621			
SIYASET=1	0,614					
SPOR=2			12,107			
SPOR=3			15,227			

MUTLU KATEGORİSİ

	EXP(B)					
GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
BILIM=1	1,38					
BILIM=2	1,474					
GELECEK HAYAT=1	2,271				4,991	
GELECEK HAYAT=2	1,432				2,121	
GELECEK HAYAT=3	0,395				0,572	
GELECEK KISISEL=2	1,184					
GELECEK KISISEL=3	0,776					
MUZIK=1	0,77					
OLCEK MEMNUNIYET KISISEL BKM=1	2,713	3,473		9,87E+08	6,349	
OLCEK MEMNUNIYET KISISEL BKM=2	4,981	3,774	7,298	1,51E+09	6,432	
OLCEK MEMNUNIYET KISISEL BKM=3	3,267	2,504	7,311	1,11E+09	5,098	
OLCEK MEMNUNIYET KISISEL BKM=4	2,021	1,755	2,27		3,376	
OLCEK MEMNUNIYET SOS HAYAT=1	5,098	18,138	11,433	20,817	7,10E+08	
OLCEK MEMNUNIYET SOS HAYAT=2	8,525	15,327	10,816	8,103	12,636	
OLCEK MEMNUNIYET SOS HAYAT=3	4,729	11,306	6,945	5,869	6,385	
OLCEK MEMNUNIYET SOS HAYAT=4	2,399	3,402	2,605		2,262	
SENDIKA=1	1,277					

SENDIKA=2			7,394			
SIYASET=1	0,723					
SPOR=1	0,698					

ORTA-MUTLU KATEGORİ

	EXP(B)					
GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
BILIM=1	1,446					
BILIM=2	1,693					
DIN=3	0,654					
EKONOMI=2	1,337					
GELECEK HAYAT=1	1,696				3,185	
GELECEK HAYAT=2	1,359				1,885	
GELECEK HAYAT=3	0,553					
GELECEK KISISEL=2	1,128					
GELECEK KISISEL=3	0,713					
GELECEK KISISEL=4					2,115	
OLCEK MEMNUNIYET KISISEL BKM=1	1,661	2,28				
OLCEK MEMNUNIYET KISISEL BKM=2	2,482	2,139	3,935		3,038	
OLCEK MEMNUNIYET KISISEL BKM=3	2,415	1,844	4,855		3,961	
OLCEK MEMNUNIYET KISISEL BKM=4	1,753		1,862		2,725	
OLCEK MEMNUNIYET SOS HAYAT=1	2,435	7,51	5,832		2,18E+08	
OLCEK MEMNUNIYET SOS HAYAT=2	4,169	6,86	4,799		4,531	
OLCEK MEMNUNIYET SOS HAYAT=3	3,824	7,254	5,609		3,588	
OLCEK MEMNUNIYET SOS HAYAT=4	2,194	2,723	2,501	0,191	1,699	
SENDIKA=1	1,417					
SENDIKA=2	1,145		4,733			
SENDIKA=3	1,262					

MUTSUZ KATEGORİ

	EXP(B)					
GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
GELECEK HAYAT=1	1,203				2,347	
GELECEK HAYAT=2	1,31				1,915	
GELECEK KISISEL=2	1,131					
GELECEK KISISEL=4	1,116					
OLCEK MEMNUNIYET KISISEL BKM=1				4,79E+08		
OLCEK MEMNUNIYET KISISEL BKM=2	2,185	2,433	2,954	5,20E+08		
OLCEK MEMNUNIYET KISISEL BKM=3	2,022	2,37	3,899	5,55E+08		
OLCEK MEMNUNIYET KISISEL BKM=4	1,812	2,558	1,654			
OLCEK MEMNUNIYET SOS HAYAT=1			2,223			
OLCEK MEMNUNIYET SOS HAYAT=2	2,11	2,433	2,106		2,585	
OLCEK MEMNUNIYET SOS HAYAT=3	1,933	2,553	2,253		2,391	
OLCEK MEMNUNIYET SOS HAYAT=4	2,113	2,126			2,044	
SENDIKA=2			5,711			

Ek 12: KİŞİSEL GÜVENLİK VE ADALET HİZMETLERİ LOJİT UYGUNLUK TESTİ

2013	MODEL UYUM BİLGİSİ					
KİŞİSEL GÜVENLİK VE ADALET HİZMETLERİ	MODEL	Bilgi Kriterleri			Likelihood Oran Testleri		
		AIC	SIC	-2 Log	Ki-Kare	df	Sig
	Sadece Sabit	1,591E5	1,592E5	1,591E5			
	Tüm Değişkenlerle	1,364E5	1,381E5	1,360E5	2,309E4	164	,000

2013	UYUM İYİLİĞİ VE PSEUDO R KARE TESTLERİ			
KİŞİSEL GÜVENLİK VE ADALET HİZMETLERİ		Ki-Kare	df	Sig
	Pearson	1,549E5	147720	,000
	Deviance	1,072E5	147720	1,000

	Cox and Snell	,111
	Nagelkerke	,122
	Mc Fadden	,048

Ek 13:KİŞİSEL GÜVENLİK VE ADALET HİZMETLERİ BOYUTU LOJİT OLASILIK DEĞERLERİ

ÇOK MUTLU KATEGORİSİ

	EXP(B)					
GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
BASKASUC =1	0,623					
DARP=1	0,424		69,229			
DOLANDIR=1	0,601			4,92E+08		0,296
FERT KOTU=1	0,095					0,078
GASP=1	2,589					
GUVEN CEVRE=1	0,742	0,003				
GUVEN CEVRE=2		0,031				
GUVEN CEVRE=4		0,005				
GUVEN EV=1	8,84	612,745				
GUVEN EV=2	3,69	87,51				
GUVEN EV=3	2,954					
GUVEN EV=4	1,421					
OLCEK MEMNUNIYET ADLI=1	2,262					
OLCEK MEMNUNIYET ADLI=2	1,471				21,997	
OLCEK MEMNUNIYET ADLI=3	1,177					
OLCEK MEMNUNIYET ADLI=4	0,653				294,472	
OLCEK MEMNUNIYET ADLI=5	0,48					
OLCEK MEMNUNIYET ASAYIS=1	3,092					
OLCEK MEMNUNIYET ASAYIS=2	2,244					
OLCEK MEMNUNIYET ASAYIS=3	1,746					
OLCEK MEMNUNIYET ASAYIS=4	1,43					

SORUN AVUKAT=1			0,025			
SORUN AVUKAT=2	0,859		0,03			
SORUN AVUKAT=3	0,764					
SORUN DAVA=2				0,003		
SORUN MAH=1	0,867		28,763			
SORUN MAH=2			21,825			
SORUN MAH=3	0,83					0,515
SORUN YASA=2	1,214					
TEHDIT=1	0,412					

MUTLU KATEGORİSİ

GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
BASKASUC =1	0,507					
DARP=1	0,509		90,054		0,024	0,302
DOLANDIR=1	0,53			1,41E+07	0,044	0,222
FERT KOTU=1	0,106		0,006			0,159
GASP=1	2,678					
GUVEN CEVRE=1		0,007				
GUVEN CEVRE=2	1,788	0,01				
GUVEN CEVRE=3	1,592					
GUVEN CEVRE=4	1,57	0,005				
GUVEN EV=1	4,574	2,43E+03				
GUVEN EV=2	6,014	3,82E+03				
GUVEN EV=3	3,281					
GUVEN EV=4	2,378	678,603				
KAPKAC=1		27,415				
MEMNUNIYET POLIS=1	1,091					
MEMNUNIYET TRAFIK=1		11,265				
OLCEK MEMNUNIYET ADLI=1	1,256					
OLCEK MEMNUNIYET ADLI=2	1,523	7,823				
OLCEK MEMNUNIYET ADLI=3	1,468	74,056			24,062	
OLCEK MEMNUNIYET ADLI=4	0,773	30,635			39,408	

OLCEK MEMNUNIYET ADLI=5	0,495			0,042		
OLCEK MEMNUNIYET ASAYIS=1	1,605					
OLCEK MEMNUNIYET ASAYIS=2	2,873					
OLCEK MEMNUNIYET ASAYIS=3	2,187					
OLCEK MEMNUNIYET ASAYIS=4	1,799					
SORUN AVUKAT=1	1,175		0,049			
SORUN AVUKAT=3	0,808					
SORUN DAVA=1				0,012		
SORUN DAVA=2	1,219			0,004		
SORUN MAH=1	0,727		36,339			
SORUN MAH=2	1,138		40,753			
SORUN YASA=3	0,699					0,548
TEHDIT=1	0,426		0,083			
TEHDIT=2	0,53					

ORTA-MUTLU KATEGORİ

	EXP(B)					
GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
DARP=1	0,63					
DOLANDIR=1	0,718				0,073	0,456
DOLANDIR=2					0,051	
FERT KOTU=1	0,243		0,007			0,264
GASP=1	2,843					
GUVEN CEVRE=1		0,016				
GUVEN CEVRE=2	1,441	0,021				
GUVEN CEVRE=3	1,792			0,013		
GUVEN CEVRE=4	1,46	0,006				
GUVEN EV=1	3,646	147,491	72,493			
GUVEN EV=2	3,757	190,057				
GUVEN EV=3	4,281		12,419			
GUVEN EV=4	1,981	92,711				
KAPKAC=1		17,978				

MAGDURIYET=1			0,004			
MEMNUNIYET POLIS=1		0,045				
MEMNUNIYET TRAFIK=1		13,047				
OLCEK MEMNUNIYET ADLI=2	1,305					
OLCEK MEMNUNIYET ADLI=3	1,552				21,87	
OLCEK MEMNUNIYET ADLI=4	0,792				62,002	
OLCEK MEMNUNIYET ADLI=5	0,527			0,046		
OLCEK MEMNUNIYET ASAYIS=1	1,475					
OLCEK MEMNUNIYET ASAYIS=2	2,322					
OLCEK MEMNUNIYET ASAYIS=3	2,525	200,967				
OLCEK MEMNUNIYET ASAYIS=4	1,9	50,609				
SORUN AVUKAT=2	0,723					
SORUN DAVA=1	1,255			0,008		
SORUN DAVA=2	1,306			0,004		
SORUN DAVA=4	0,847					
SORUN MAH=1			45,251			
SORUN MAH=2	0,866		44,879	170,321		
SORUN YASA=1	1,247					
SORUN YASA=4	0,542					
TEHDIT=2					0,029	

MUTSUZ KATEGORİ

	EXP(B)					
GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
DARP=1		20,117			0,012	
DOLANDIR=1	0,756				0,021	
FERT KOTU=1	0,502		0,084			
GASP=1	2,492					
GUVEN CEVRE=1	1,532	0,012				
GUVEN CEVRE=2	1,944					
GUVEN CEVRE=3	1,73			0,008		
GUVEN CEVRE=4	1,966	0,011				

GUVEN EV=1	1,343					
GUVEN EV=2	2,131	1,36E+11				
GUVEN EV=3	1,759	2,28E+11				
GUVEN EV=4	1,96					
KAPKAC=1		95,198				
OLCEK MEMNUNIYET ADLI=3	1,216					
OLCEK MEMNUNIYET ADLI=4					39,574	
OLCEK MEMNUNIYET ADLI=5	0,711					
OLCEK MEMNUNIYET ASAYIS=2	1,755					
OLCEK MEMNUNIYET ASAYIS=3	1,745	73,102				
OLCEK MEMNUNIYET ASAYIS=4	1,889	58,994				
SORUN DAVA=1					0,026	
SORUN DAVA=2				0,004	0,084	
SORUN MAH=1	0,832		153,065			
SORUN MAH=2	1,156		86,505			
SORUN YASA=1	0,812					
SORUN YASA=3	0,767					
TEHDIT=1				0,071		
POL JAN MUDAHALE=1				32,598		
POL JAN MUDAHALE=2				29,209		

Ek 14:SAĞLIK VE SOSYAL GÜVENLİK BOYUTU LOJİT UYGUNLUK TESTİ

2013	MODEL UYUM BİLGİSİ						
	MODEL	Bilgi Kriterleri			Likelihood Oran Testleri		
SAĞLIK VE SOSYAL GÜVENLİK		AIC	SIC	-2 Log	Ki-Kare	df	Sig
	Sadece Sabit	1,830E5	1,830E5	1,830E5			
	Tüm Değişkenlerle	1,567E5	1,585E5	1,563E5	2,662E4	180	,000

2013	UYUM İYİLİĞİ VE PSEUDO R KARE TESTLERİ			
		Kİ-Kare	df	Sig
SAĞLIK VE SOSYAL GÜVENLİK	Pearson	1,896E5	184900	,000
	Deviance	1,256E5	184900	1,000
	Cox and Snell	,179		
	Nagelkerke	,195		
	Mc Fadden	,080		

Ek 15: SAĞLIK VE SOSYAL GÜVENLİK BOYUTU LOJİT OLASILIK DEĞERLERİ

ÇOK MUTLU KATEGORİSİ

	EXP(B)					
GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
OLCEK MEMNUNIYET GN SAG=1	3,147				33,9	
OLCEK MEMNUNIYET GN SAG=2	2,103				14,008	
OLCEK MEMNUNIYET GN SAG=3	2,085				11,461	
OLCEK MEMNUNIYET GN SAG=4	1,2				6,157	
OLCEK MEMNUNIYET SAGLIK=1	70,733	246,061	3,24E+10		0,134	
OLCEK MEMNUNIYET SAGLIK=2	27,902	113,369	7,26E+09		0,009	
OLCEK MEMNUNIYET SAGLIK=3	10,323		3,14E+09		0,006	
OLCEK MEMNUNIYET SAGLIK=4	3,691				0,002	
OLCEK MEMNUNIYET SGK=1	1,656		5,162			
OLCEK MEMNUNIYET SGK=2	1,233	13,715				
OLCEK MEMNUNIYET SGK=3	0,836				0,415	
OLCEK MEMNUNIYET SGK=4	0,545		0,264		0,275	
OLCEK MEMNUNIYET SGK=5	0,317		0,016		0,152	
SGK KAYIT=11						3,217
SORUN HIJYEN=1	1,617	0,004				

SORUN HIJYEN=2	1,589					
SORUN ILAC FIYAT=2	1,17					
SORUN KATKIPAY=1	0,79			288,686		
SORUN KATKIPAY=2			2,393	388,184		

MUTLU KATEGORİSİ

	EXP(B)					
GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
OLCEK MEMNUNIYET GN SAG=1	2,122				21,686	
OLCEK MEMNUNIYET GN SAG=2	3,225			16,182	23,415	
OLCEK MEMNUNIYET GN SAG=3	2,613			13,56	19,102	
OLCEK MEMNUNIYET GN SAG=4	1,723			23,035	12,966	
OLCEK MEMNUNIYET SAGLIK=1	12,798	279,348	1,49E+12		113,606	
OLCEK MEMNUNIYET SAGLIK=2	24,581	935,896	1,97E+12		86,867	
OLCEK MEMNUNIYET SAGLIK=3	10,427	244,216	1,04E+12			
OLCEK MEMNUNIYET SAGLIK=4	4,931					
OLCEK MEMNUNIYET SGK=2	1,119	6,312				
OLCEK MEMNUNIYET SGK=3	0,902				0,378	
OLCEK MEMNUNIYET SGK=4	0,491		0,381		0,176	
OLCEK MEMNUNIYET SGK=5	0,284		0,091		0,101	
SGK KAYIT=11						2,758
SORUN ILAC FIYAT=1						0,363
SORUN KATKIPAY=1	0,829			188,976		
SORUN KATKIPAY=2				273,564		
SORUN SIRABEKLE=1					2,402	
SORUN SIRABEKLE=2					2,935	
SORUN UCRET MUAYENE=2	1,293					2,127
TEDAVI MASRAF KANAL=1				19,683		
TEDAVI MASRAF KANAL=2	1,728					
TEDAVI MASRAF KANAL=6	0,79					
TEDAVI MASRAF KANAL=90	0,641					

ORTA-MUTLU KATEGORİ

	EXP(B)					
GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
HASTANE BASVURU=3	0,561					
OLCEK MEMNUNIYET GN SAG=1	1,834				7,915	
OLCEK MEMNUNIYET GN SAG=2	2,492			11,34	8,999	
OLCEK MEMNUNIYET GN SAG=3	3,125				11,603	
OLCEK MEMNUNIYET GN SAG=4	1,811			27,128	6,75	
OLCEK MEMNUNIYET SAGLIK=1	8,235	1,19E+03	5,57E+10			
OLCEK MEMNUNIYET SAGLIK=2	12,258	2,81E+03	8,63E+10			
OLCEK MEMNUNIYET SAGLIK=3	11,413	1,78E+03	9,57E+10			
OLCEK MEMNUNIYET SAGLIK=4	4,46					
OLCEK MEMNUNIYET SGK=2	1,147	6,594				
OLCEK MEMNUNIYET SGK=3	1,313	4,583			0,583	
OLCEK MEMNUNIYET SGK=4	0,797				0,266	
OLCEK MEMNUNIYET SGK=5	0,459		0,236		0,15	
SGK KAYIT=11						2,265
SORUN DOKTOR=1						0,111
SORUN HEMSIRE=1	0,724					
SORUN KATKIPAY=1				265,284		
SORUN KATKIPAY=2				320,016		
SORUN SIRABEKLE=1					2,684	
SORUN SIRABEKLE=2					2,989	
SORUN UCRET MUAYENE=2						1,951
TEDAVI MASRAF KANAL=1				30,135		
TEDAVI MASRAF KANAL=90	0,698					

MUTSUZ KATEGORİ

	EXP(B)					
GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
OLCEK MEMNUNIYET GN SAG=1					4,555	
OLCEK MEMNUNIYET GN SAG=2	1,864			23,362	5,751	
OLCEK MEMNUNIYET GN SAG=3	1,948			17,526	5,636	
OLCEK MEMNUNIYET GN SAG=4	1,898			98,173	5,409	
OLCEK MEMNUNIYET SAGLIK=1	1,741					
OLCEK MEMNUNIYET SAGLIK=2	3,378	30,866				
OLCEK MEMNUNIYET SAGLIK=3	2,763	17,63				
OLCEK MEMNUNIYET SAGLIK=4	3,206	27,338				
OLCEK MEMNUNIYET SGK=1	0,649					
OLCEK MEMNUNIYET SGK=2		11,349				
OLCEK MEMNUNIYET SGK=3					0,606	
OLCEK MEMNUNIYET SGK=4		20,468				
OLCEK MEMNUNIYET SGK=5	0,587		0,292			
SORUN DOKTOR=1					4,216	
SORUN SIRABEKLE=1			0,246		2,721	
SORUN SIRABEKLE=2					3,193	
TEDAVI MASRAF KANAL=3			0,013			
TEDAVI MASRAF KANAL=6					0,053	

Ek 16: SOSYAL BASKI BOYUTU LOJİT UYGUNLUK TESTİ

2013	MODEL UYUM BİLGİSİ						
	MODEL	Bilgi Kriterleri			Likelihood Oran Testleri		
SOSYAL BASKI		AIC	SIC	-2 Log	Ki-Kare	df	Sig
	Sadece Sabit	2,006E4	2,010E4	2,005E4			
	Tüm Değişkenlerle	1,596E4	1,710E4	1,574E4	4,311E3	108	,000

2013		UYUM İYİLİĞİ VE PSEUDO R KARE TESTLERİ		
		Ki-Kare	df	Sig
SOSYAL BASKI	Pearson	17029,569	12568	,000
	Deviance	11284,088	12568	1,000
	Cox and Snell	,022		
	Nagelkerke	,024		
	Mc Fadden	,009		

Ek 17:SOSYAL BASKI BOYUTU LOJİT OLASILIK DEĞERLERİ ÇOK MUTLU KATEGORİSİ

	EXP(B)					
GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
CINSIYET BASKI=1	2,941				13,112	
CINSIYET BASKI=2	2,576	5,283			13,407	
CINSIYET BASKI=3	1,942					
DINI INANCDAN=1	0,344				0,022	
DINI INANCDAN=2					0,033	
DINI INANCDAN=3	0,505					71,367
GELENEK GORENEK=1						0,016
GELENEK GORENEK=2						0,016
GELENEK GORENEK=3						0,03
GELIR DUZEY DURUM=1	18,487	11,781				27,326
GELIR DUZEY DURUM=2	5,531	7,315				6,962
GELIR DUZEY DURUM=3	3,146					
KILIK KIYAFET=1	0,47				0,05	0,012
KILIK KIYAFET=2						0,012
KILIK KIYAFET=3	2,436					0,036
MEDENI DURUM BASKI=1	5,185		4,83E+08			7,044
MEDENI DURUM BASKI=2	1,623		2,00E+08		0,158	

MEDENI DURUM BASKI=3	1,92					
MEMLEKETINDEN=1	1,579					
SIYASI GORUSTEN=1	4,398				91,43	
SIYASI GORUSTEN=2	4,551				41,856	
SIYASI GORUSTEN=3	3,352				45,983	
YAS BASKI=1		6,17E+07		1,15E+10		
YAS BASKI=2		2,52E+07		6,51E+09		

MUTLU KATEGORİSİ

	EXP(B)					
GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
CINSIYET BASKI=1	3,33	2,904			7,295	
CINSIYET BASKI=2	2,965	5,063			8,75	3,432
CINSIYET BASKI=3	3,521				4,259	
DINI INANCDAN=1	0,547			21,837		
DINI INANCDAN=2				7,502		
DINI INANCDAN=3			13,227			
GELENEK GORENEK=1				0	4,583	0,029
GELENEK GORENEK=2				0		0,017
GELENEK GORENEK=3						0,04
GELIR DUZEY DURUM=1	18,296	16,987				66,27
GELIR DUZEY DURUM=2	6,678	6,569				16,655
GELIR DUZEY DURUM=3	3,519					4,503
KILIK KIYAFET=1					0,06	0,063
KILIK KIYAFET=3	2,528					
MEDENI DURUM BASKI=1	5,827		6,752	9,984		4,927
MEDENI DURUM BASKI=2	2,174		7,265			
MEDENI DURUM BASKI=3	1,908					
MEMLEKETINDEN=1	2,043		11,33			
SIYASI GORUSTEN=1	3,121		3,23		23,313	
SIYASI GORUSTEN=2	3,217				14,917	
SIYASI GORUSTEN=3	1,813		4,716		15,901	

YAS BASKI=1			27,062	410,874	7,60E-08	
YAS BASKI=2			30,189	307,139	8,08E-08	20,947
YAS BASKI=3				880,83	9,25E-08	20,155

ORTA-MUTLU KATEGORİ

	EXP(B)					
GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
CINSIYET BASKI=1	2,03	2,955			3,321	
CINSIYET BASKI=2	2,273	4,259			4,055	3,233
CINSIYET BASKI=3	1,896					
DINI INANCDAN=1	0,487			13,492		
DINI INANCDAN=2		8,026				
GELENEK GORENEK=1				0	7,637	0,034
GELENEK GORENEK=2				0	5,173	0,028
GELIR DUZEY DURUM=1	6,67	8,597				9,945
GELIR DUZEY DURUM=2	4,269	4,96				3,829
GELIR DUZEY DURUM=3	2,166					
KILIK KIYAFET=1	0,583				0,091	0,092
MEDENI DURUM BASKI=1	2,353		12,544	6,761		9,089
MEDENI DURUM BASKI=2	1,318		23,884	5,433		5,131
MEDENI DURUM BASKI=3						9,906
MEMLEKETINDEN=1	1,606				4,873	
SIYASI GORUSTEN=1	2,472		4,498		8,549	
SIYASI GORUSTEN=2	2,861		5,31		7,661	
SIYASI GORUSTEN=3	1,891		10,184		10,677	
YAS BASKI=1				113,169	1,22E-07	
YAS BASKI=2				71,417	1,93E-07	

MUTSUZ KATEGORİ

	EXP(B)					
GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017	2018
CINSIYET BASKI=1	1,756	3,286			3,088	
CINSIYET BASKI=2	1,678	5,424			3,683	
CINSIYET BASKI=3	2,071					
DINI INANCDAN=1	0,532			113,064	0,04	36,219
DINI INANCDAN=2		12,607		45,935	0,063	46,006
DINI INANCDAN=3	0,549	20,397		29,641		51,703
GELENEK GORENEK=1				0	15,634	0,025
GELENEK GORENEK=2		0,148		0	8,082	0,021
GELENEK GORENEK=3		0,042			17,271	0,023
GELIR DUZEY DURUM=1	2,576	3,077				6,703
GELIR DUZEY DURUM=2	2,413					
GELIR DUZEY DURUM=3	1,786					
KILIK KIYAFET=1	0,602					0,03
KILIK KIYAFET=2						0,038
KILIK KIYAFET=3						0,016
MEDENI DURUM BASKI=1	2,063		11,618			
MEDENI DURUM BASKI=2	1,481		19,871			
MEDENI DURUM BASKI=3	1,397		8,739			
MEMLEKETINDEN=1						0,088
MEMLEKETINDEN=2						0,041
MEMLEKETINDEN=4						
SIYASI GORUSTEN=1	1,543			0,05	4,06	
SIYASI GORUSTEN=2	1,753				6,241	
YAS BASKI=1			53,838	1,30E+03	5,34E-08	
YAS BASKI=2			59,855	981,369	8,11E-08	
YAS BASKI=3				1,13E+03		

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	: Seda ERTÜRK
Doğum Yeri ve Tarihi	: İZMİT/15.06.1993
Lisans	: Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü (2012-2017)
Y. Lisans	: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Teorisi ve Tarihi (2018-2020)
Elektronik posta	: sedaerturk41@gmail.com
İletişim Adresi	: Erenler Mahallesi Dikmen Sokak No:10/3